VAKBLAD VOOR DE BIBLIOTHEEKSECTOR

Bibliotheekblad

Hoe staat het met de brancheopleiding?

Subsidiemogelijkheden voor bibliotheken

Terugblik op project MAKERLAB

Alphen-Chaam werkt met vrijwilligers

Nummer **2** | Jaargang 27
Februari 2023

Mark van der Linden, medewerker Programmering, Collectie & Frontoffice bij Bibliotheek Veldhoven

Lees dit nummer gratis digitaal op bibliotheekblad.nl Vul de enquête in en win een boekenbon van €25

Foto: Gerrit Serné

Wij blijven u helpen

V-smart komt thuis. Sinds 1 februari wordt het V-smart-product-portfolio verspreid door Axiell, dat met software en diensten niet alleen bibliotheken, musea en archieven, maar ook scholen en uitgevers helpt hun doelen te bereiken. Het delen van informatie, het aanboren van nieuwe diensten en het betrekken van het publiek bij cultuur blijven onze speerpunten.

axiell

Help Scholieren met hun Examens

Eind januari zijn er tafelfolders verstuurd naar alle bibliotheken. Plaats deze in jouw bibliotheek. De scholieren kunnen de QR-codes scannen en direct aan de slag met betrouwbare uittreksels en recensies.

uittrekselbank®

- ✓ Betrouwbare uittreksels
- ✓ Aanvullende info, zoals thema's en motieven
- ✓ Tips voor leuke boeken

literom®

- ✓ Duizenden recensies uit dag- en weekbladen
- ✓ Interviews en andere artikelen over auteurs
- ✓ Hulp bij het samenstellen van je leeslijst

De Uittrekselbank en LiteRom kunnen door álle bibliotheekleden gratis worden gebruikt. Ook vanuit huis. De tafelfolders kan je (bij)bestellen door te mailen naar: helpdesk@nbdbiblion.nl (graag ovv naam en verzendadres).

nbd biblion

vooruitgang boeken

T 079 3440 344 | www.nbdbiblion.nl | info@nbdbiblion.nl

Colofon

Bibliotheekblad is hét vakblad voor de bibliotheeksector en verschijnt tien keer per jaar, waaronder een dubbelnummer. Kijk ook op onze website: www.bibliotheekblad.nl en op onze sociale media-accounts op Twitter, Facebook en LinkedIn.

Uitgeverij
Uitgeverij IP
Charlotte van Pallandtlaan 12
2272 TR Voorburg

Hoofd- eind- en webredactie
Menno Goosen
menno.goosen@bibliotheekblad.nl
+31 (0)6 2222 90 67

E-mailadres redactie
redactie@bibliotheekblad.nl

Tekstcorrectie
Marijn Mostart

Medewerkers
Johannes Abeling, Annemiek van de Burgt, Maarten Dessing, Elselien Dijkstra, Anne van den Dool, Denise Hagmeijer, Marianne Hermans, Cindy Lammers, Marjolein Lolkema, Anneke de Maat, Eric van Nieuwland, Marjolein Oomes, Linda van Pelt, Els Rademaker-Vos, Evi Savelkous, Gerrit Serné, Stan Verhaag, Eimer Wieldraaijer, Ivonne Zijp.

Ontwerp basisvormgeving
SNEP grafische dienstverlening

Lay-out
Thomson Digital

Opmaakbegeleiding
Hans Jansens (Impaginator.nl)

Druk
Damen Drukkers

Abonnementen Nederland
Abonnementenland, Postbus 20, 1910 AA Uitgeest. Tel. +31 (0)251-25 79 24. Site: www.bladenbox.nl voor abonneren of www. aboland.nl voor adreswijzigingen en opzeggingen. Abonnementenland is ook bereikbaar via Twitter. @Aboland_klanten. Beëindigen abonnement: opzeggingen dienen 12 weken voor afloop van de abonnementsperiode in ons bezit te zijn. Prijswijzigingen voorbehouden.

Abonnementen België
Abonnementenland, Ambachtenlaan 21 Unit 2A, 3001 Heverlee. Tel. +32 (0)28 08 55 23. Site: www.bladenbox.be voor abonneren of www.aboland.be voor adreswijzigingen en opzeggingen. Beëindigen abonnement: Opzeggingen dienen 12 weken voor afloop van de abonnementsperiode in ons bezit te zijn. Prijswijzigingen voorbehouden.

Abonnementsprijs
Per 1 januari 2023 kost een abonnement in Nederland € 229,95, elk vervolgabonnement op hetzelfde adres € 219,95, los nummer € 30. Abonnementsprijs België: € 248,95. Overige landen € 282,95. Alle bedragen inclusief btw en verzendkosten.

Adverteren
Op www.bibliotheekblad.nl vindt u onze tariefkaart. Meer informatie kan gegeven worden door accountmanager Rajin Roopram, telefoon: +31 (0)6-1520 17 24, e-mail: rajin.roopram@kbenp.nl.

Overname van tekst
Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij IP gebruikt of verveelvoudigd worden. Voor kopiëren is reprorecht verschuldigd aan de uitgever.

ISSN
1573-9597

Volg ons ook online

Op bibliotheekblad.nl vindt u het actueelste bibliotheeknieuws. Via de site kunt u zich gratis abonneren op onze wekelijkse nieuwsbrief. Ook zijn wij actief op sociale media:

- facebook.com/bibliotheekblad
- twitter.com/bibliotheekblad
- linkedin.com/company/bibliotheekblad

INHOUD

6
Collega
Mark van der Linden is medewerker Programmering, Collectie & Frontoffice bij Bibliotheek Veldhoven. Daarnaast is hij eigenaar van de Literaire Speelgoedwinkel.

8
Brancheopleiding
Al sinds de opheffing van de laatste opleiding voor bibliothecarissen worstelt de branche met het bijscholen van haar medewerkers. Met Jannie van Vugt en Kirsten Sinke aan het roer worden de komende tijd nieuwe stappen gezet richting een nieuwe brancheopleiding.

14
Subsidiemogelijkheden
Bibliotheken worden grotendeels gefinancierd door de lokale overheid. Toch vinden steeds meer bibliotheekorganisaties alternatieve financieringsbronnen, bijvoorbeeld in de vorm van subsidies van andere partijen.

18
Bibliotheek Alphen-Chaam
Marianne Nugteren is een van de pleitbezorgers voor het voortbestaan van de bibliotheek in Alphen-Chaam. Ze vertelt hoe het is gelukt de boekenuitleen en activiteiten overeind te houden met vrijwilligers.

22
Duovoorzitterschap RvT Bibliotheek AanZet
De RvT van Bibliotheek AanZet kent een speciale formule: het benoemen van nieuwe leden gebeurt met focus op een zo breed mogelijke diversiteit. Maar er is nóg iets bijzonders: het voorzitterschap van deze raad is een gedeelde taak.

24
Stichting Lezen
Er gebeurt veel op het gebied van leesbevordering. Daar weten directeur Gerlien van Dalen en programmamanager Adriaan Langendonk van Stichting Lezen alles van. Ze praten de bibliotheeksector graag bij.

30
Afscheid Tineke Kistemaker
Na 37 jaar neemt Tineke Kistemaker afscheid van de bibliotheeksector. In die krappe vier decennia tilde ze het jeugdbibliotheekwerk in Delft naar een hoger plan.

Digitaal nummer / enquête

Als proef verschijnt deze editie van Bibliotheekblad ook in een digitale variant. Wij horen graag wat u hier van vindt. Onder de inzenders verloten we tien boekenbonnen van €25. De enquête en het digitale nummer vindt u op onze website: bibliotheekblad.nl

34
Bijzondere Bibliotheken
Zou het niet geweldig zijn als je op elk treinstation in Nederland een boek kon lenen en inleveren? Als het aan netwerkadviseur Dick van Tol en community librarian Karlijn Mulder ligt, wordt dit ideaal ooit werkelijkheid.

36
Project Makerlab
De afgelopen twee jaar experimenteerden acht bibliotheken door heel Nederland in het project MAKERLAB met een eigen maakplaats. Ze deden onderzoek naar ontwerp, programmering en inrichting. Daarbij ontwikkelden ze ook nieuwe instrumenten voor toekomstige maakplaatsen.

40
Werken in een Amerikaanse plattelandsbibliotheek
Marjolein Lolkema werkte jarenlang in dorpsbibliotheken in Nederland. Zes jaar geleden emigreerde ze naar de VS. Sinds haar emigratie werkt ze in een kleine bibliotheek in de staat Idaho.

46
Topstukken
Op 1 november 2022 werd wereldwijde bibliotheekgeschiedenis geschreven. Een verzameling XS4ALL-homepages uit de collectie van de KB werd opgenomen in het *Memory of the World Register*.

48
Management
Al meer dan veertig jaar loopt Hans van der Veen (directeur-bestuurder dbieb/Bibliotheken Midden-Fryslân) rond in de bibliotheeksector.

50
Een kijkje bij onze oosterburen
Hamburg wil de digitale hoofdstad van Duitsland worden. Belangrijk onderdeel van dat plan is het *Haus der Digitalen Welt*, met de bibliotheek en volkshogeschool als hoofdbewoners.

58
Column
Rianne van Melik en Jamea Kofi van de Radboud Universiteit doen onderzoek naar openbare bibliotheken als sociale infrastructuur. In deze column bespreken ze om beurten hun belangrijkste bevindingen.

Verschijning Bibliotheekblad 3-2023

24 maart

Beste lezer,

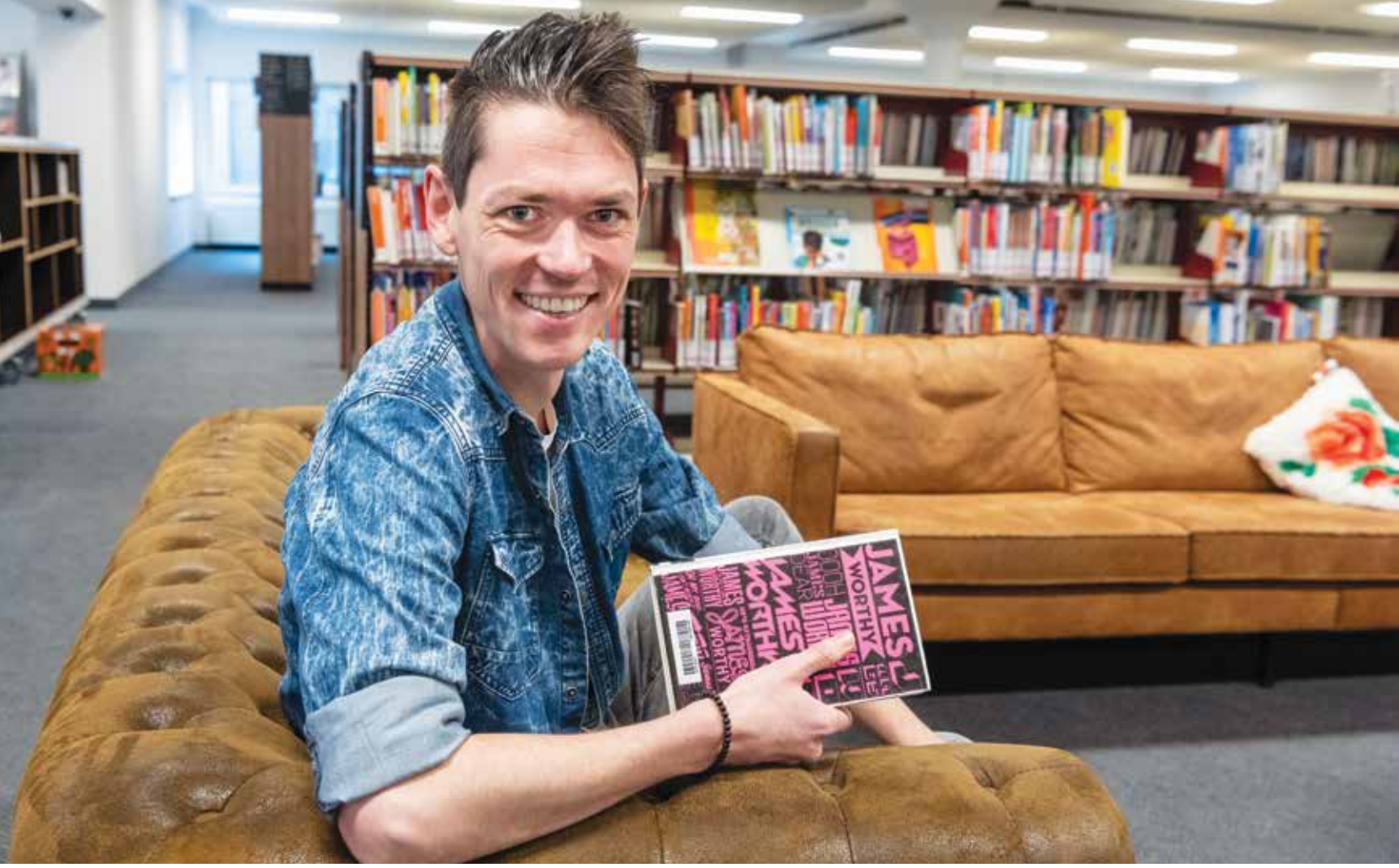
Sinds de laatste bibliotheekopleiding verdween, is er al veel gezegd en geschreven over het belang van het (bij)scholen van bibliotheekmedewerkers. Natuurlijk zijn er op dit moment veel cursussen en leergangen te volgen, bijvoorbeeld verzorgd door de POI's en externe aanbieders zoals GO Opleidingen. Toch ontbreekt tot op de dag van vandaag een structuur om mensen in onze veranderende branche te blijven bij- en/of omscholen. En dat is nodig, zeker met veel nieuwe instromers die vaak hoogopgeleid zijn, maar nog over (te) weinig vaardigheden beschikken om in een bibliotheek aan de slag te gaan. Gelukkig worden er steeds meer stappen gezet om tot een brancheopleiding te komen. In september 2022 werd Jannie van Vugt, eerder directeur-bestuurder van de Bibliotheek Oosterschelde, aangesteld als projectleider brancheopleiding. Samen met Kirsten Sinke, projectleider educatie, basisvaardigheden bij Cubiss/BiSC en deskundigheidsbevordering digitale inclusie (IDO) bij SPN, buigt zij zich over een nieuw te vormen opleiding. Deze opleiding zal overigens geen jaren studie vergen maar bestaan uit keuzeonderdelen. 'We zetten niemand meer twee jaar lang in de schoolbanken.' Bibliotheekblad sprak met beiden.

In Bibliotheekblad 5-2022 schreef Marjolein Lolkema een uitgebreid artikel over de steeds verdergaande censurering in de Verenigde Staten. Vanuit haar 'plattelandsbibliotheek' in Garden Valley, een dorpje in de staat Idaho, maakt ze aan de lopende band mee hoe het werk van bibliothecarissen steeds verder aan banden wordt gelegd. Vooral 'House Bill 666' hing als een zwaard van Damocles boven het hoofd van bibliotheekmedewerkers. Dit wetsvoorstel bepaalt dat bibliotheekmedewerkers die zich schuldig maken aan het distribueren en beschikbaar stellen van 'obscene' materialen veroordeeld kunnen worden tot een jaar gevangenisstraf plus 1000 dollar boete. Wat 'obscene' materialen zijn wordt voornamelijk bepaald door een orthodox-christelijke visie. In ieder geval staan er materialen op die LGBTQIA+-vraagstukken behandelen, maar ook boeken over de holocaust, seksuele voorlichting en atheïsme. Hoe gaat het nu in de Verenigde Staten? Dat de lijst met 'banned books' steeds langer en langer wordt stemt in ieder geval weinig hoopvol. En is 'House Bill 666' inmiddels aangenomen? Marjolein doet verslag vanuit een van de meest conservatieve Amerikaanse staten.

Ik wens u veel leesplezier!

Menno Goosen
Hoofdredacteur Bibliotheekblad
menno.goosen@bibliotheekblad.nl

Mark van der Linden, Programmering, Collectie & Frontoffice bij Bibliotheek Veldhoven

‘Mijn droom is om méér te kunnen betekenen in het lees- en literatuuronderwijs’

Als je, samen met twee collega’s, iedere week ruim 100 nieuwe boeken mag aanschaffen voor je bibliotheek en alle nieuwe uitgaven met recensies en korte inhoud krijgt gepresenteerd, is dat best een inspirerende taak. ‘De mij aansprekende titels noteer ik meteen!’, zegt Mark van der Linden, medewerker Programmering, Collectie & Frontoffice bij Bibliotheek Veldhoven. Maar hij heeft méér in zijn mars: van interviews met schrijvers tot literaire bingoshows en boekproeverijen, en wie weet nog eens het schrijven van een boek. ‘En vooral het overbrengen van liefde voor literatuur, liefst bij de jeugd. Als je jong leert welk soort boeken je leuk vindt, kun je daar de rest van je leven lol van hebben.’

TEKST: LINDA VAN PELT • FOTO’S: (INCLUSIEF COVER): GERRIT SERNÉ

Kleine oortjes

Met voorlezen kun je niet vroeg genoeg beginnen, wordt bij menige bibliotheek of boekhandel gepromoot. Mark van der Linden brengt die overtuiging graag in praktijk; zijn zoontje van bijna één brengt hij al regelmatig in contact met de edele kunst van het geschreven woord. ‘Het schijnt dat het er op die leeftijd minder toe doet wát je voorleest dan de toon waarop je dit doet. Dus ik kies soms iets wat ik zelf erg leuk vind. Nico Dijkshoorn bijvoorbeeld.’ Of Nico’s woorden later diep blijken te zijn ingeslepen in het jonge kinderbrein is van later zorg. En de al oude wijsheid dat ‘kleine potjes grote oren’ hebben, is er ook niet een die Mark bezighoudt. Hij hangt sowieso niet zo aan oude, strakke regels. Zeker niet in de context van het traditionele literatuuronderwijs.

Waardige kennismaking met woordenspel

‘In mijn middelbareschooltijd was ik geen blije lezer. Juist daardoor is het nu bijna een persoonlijke missie om plezier in literatuur aan te wakkeren bij de jeugd.’ Mark is ervan overtuigd dat er voor bijna iedereen dat ene,

bijzonder boek bestaat met nét de juiste toon of stijl of inhoud die je zodanig aanspreekt, dat die kennismaking smaakt naar meer. Voor hem zelf was dat James Worthy.
'Bijna iedere dag zat ik in de trein naar mijn opleiding in Tilburg. Onderweg las ik de Metro of Spits. En daar stond-ie op een dag, de column van die schrijver met een hiphop-achtergrond, en dat zie je aan zijn stijl. Door kennismaking met James Worthy kwam ik de literatuur op het spoor. Ik raakte direct enthousiast door die creatieve woordspelingen. Heel wat anders dan de meeste boeken op de verplichte leeslijst.'
Verplichtend is bijna synoniem aan demotiverend, denkt Mark. 'Docenten zouden meer tijd beschikbaar moeten hebben om zich te verdiepen in wat recentelijk geschreven is, dit te delen met hun leerlingen en zo veel mogelijk op persoonlijk niveau af te tasten wat iemand het meeste aanspreekt', stelt hij enthousiast. Om er direct op lagere toon op te laten volgen dat hij begrijpt dat de schoolprogramma's boordevol zitten en er dus helaas onvoldoende tijd is voor zo'n aanpak. Tenminste voorlopig, want hij hoopt op verandering.

Wie schrijft, die blijft?

Mark wil graag zijn bijdrage leveren aan vernieuwing van het literatuuronderwijs. Was dat ook zijn drijfveer voor het werken in de bibliotheek?
'Eerlijk gezegd kwam ik toevallig in de bibliotheekwereld terecht. Mijn gymnasium had me weinig moeite gekost, dus voor een vervolgstudie dacht ik automatisch alleen aan universiteiten. De gekozen studie bedrijfseconomie bleek al snel de verkeerde keuze. Te theoretisch. Tijdens het volledige studiejaar heb ik slechts één presentatie moeten houden. Ik was altijd mateloos geïnteresseerd in commercials en had veel meer op een ontwikkeling in die richting gehoopt. De *overload* aan wiskunde en accountancy vond ik saai en niet aansprekend. Maar hierdoor ben ik me wél gerichter gaan verdiepen in de volgende stap: hbo communicatie aan de Fontys Hogeschool in Eindhoven. Schrijven vond ik het leukst. Dus toen ik tijdens mijn derde studiejaar een minor van een halfjaar mocht doen, werd dat de Kunstacademie Tilburg, met veel aandacht voor creatief schrijven.' Daarna volgde ook nog een studie aan de Schrijversvakschool in Amsterdam, met als hoofdvakken proza en toneel. 'Het interessantste onderdeel van mijn studie vond ik het bespreken van elkaars werk. "Recenseren" klinkt daarbij gevoelsmatig te streng, want het ging niet om het geven van een waardeoordeel, maar juist om elkaar met opbouwende opmerkingen verder op weg te helpen. In die tijd overwoog ik zeker om schrijver te worden. Hoewel de impact van het altijd in je eentje thuis zitten wel eens wordt onderschat.'

In the picture

Toen kwam, nog tijdens zijn studie, Bibliotheek Veldhoven in beeld. 'Die organiseerde zo'n zes tot acht keer per jaar een schrijversavond in Literair Café Dommeldal in Geldrop. Toen de vaste interviewer niet kon, kreeg ik de vraag of ik hem een keertje wilde vervangen. Ik herinner me nog precies wie de gast was. Marja Pruis. Ik had destijds eerlijk gezegd nog nooit van haar gehoord. Maar toen ik me in haar begon te verdiepen, raakte ik danig onder de indruk van haar staat van dienst – schrijver, columnist en redacteur van De Groene Amsterdammer – dat de twijfel kwam. Gelukkig waren de reacties achteraf positief.'
Mark wist zich zelfs zo *in the picture* te zetten dat hem een parttimebaan werd aangeboden bij Bibliotheek Veldhoven door een van de medewerkers die die avond aanwezig waren. 'Aanvankelijk werkte ik alleen in de frontoffice, maar daar kwamen al snel collectievorming en programmering bij.'

Van de shovel en de seks

Mark was ook betrokken bij de opzet van een Literair Café, waarvoor Bibliotheek Veldhoven samenwerking zocht met lokale partners: de boekhandel, het theater en museum 't Oude Slot. Het selecteren van de schrijvers is een gezamenlijke taak, en Mark heeft inmiddels flink wat 'grote namen' op de praatstoel tegenover hem gehad. Voor zo'n vraaggesprek bereidt hij zich terdege voor.
'Van iedere schrijver lees ik in ieder geval het eerste en het laatste boek. En als het me aanspreekt, méér. Zo las ik van Ronald Giphart alles.'
Verder probeert Mark zijn gasten graag iets origineels te ontlokken. Zo kreeg Roxane van Iperen na afloop van het interview de vraag wat ze graag nog eens in haar leven wilde doen.
'Op een shovel rijden, dingen van de ene naar de andere kant brengen, met het verstand op nul.'
De persoonlijkheid van een schrijver zorgt soms ook voor verrassingen. 'Van Heleen van Royen had ik, door de media, een bepaald beeld. In die context begon ik met het voorlezen van een expliciete scene uit haar sexdagboek. Zij reageerde daar goed op, lachend, want dit had nooit eerder iemand zo onomwonden gedaan. Verder bleek ze heel anders dan ik had verwacht. Van nabij zag ik een lieve, zorgzame vrouw.'

Heilig geloof

Het uitpluizen van eerdere interviews zorgt soms ook voor aanknopingspunten. Zo ontving Mark Bart Chabot in sinterklaassferen, compleet met bijpassende muziek en een heleboel cadeautjes die de gast mocht uitpakken. Aan ieder pakje kleefde een vraag.
Mark: 'Bart had zich ooit, zijdelings, laten ontvallen dat hij niet religieus is, maar nog wel heilig gelooft in Sinterklaas.'
Zelf gelooft Mark, zij het bescheiden, in eigen kunnen. 'Bij Bibliotheek Veldhoven heb ik een klein contract, van twintig uur per week. In het verlangen naar méér ben ik een paar jaar terug gestart met mijn literaire speelgoedwinkel. Geen fysieke winkel, maar een ruim aanbod aan activiteiten, van boekproeverijen (met samenvattingen en boekentips) tot literaire bingoshows en speurtochten. Hiervoor kom ik op veel verschillende locaties, soms zelfs ver buiten de regio. Bij de Bibliotheek Veldhoven kom ik goed tot mijn recht, maar ik heb wel grotere ambities. Mijn collega's kennen die en gunnen me gelukkig ook de kans die tot realiteit te maken. Mijn droom is om méér te kunnen betekenen op middelbare scholen in het lees- en literatuuronderwijs. Zo zou ik scholieren bijvoorbeeld graag willen betrekken bij het bedenken van interviewvragen voor een schrijver. Die uitdaging is wellicht ook een stimulans tot lezen.'

Naschrift redactie

Bij het ter perse gaan van dit nummer werd bekend dat Mark na een periode van bijna zes jaar stopt bij de Bibliotheek Veldhoven. Hij gaat zich fulltime richten op zijn bedrijf De Literaire Speelgoedwinkel. Mark sluit echter niet uit dat hij in de toekomst weer voor een bibliotheek aan de slag gaat.

Jannie van Vugt en Kirsten Sinke, trekkers van de brancheopleiding

‘We moeten medewerkers

Foto: Shutterstock

Een uniforme opleiding voor iedereen past niet meer bij het huidige bibliotheeklandschap. Daarom worden er keuzedelen ontwikkeld. ‘We zetten niemand meer twee jaar lang in de schoolbanken.’

vinden, boeien en binden!’

Al sinds de opheffing van de laatste opleiding voor bibliothecarissen worstelt de branche met het bijscholen van haar medewerkers. Met Jannie van Vugt en Kirsten Sinke aan het roer worden de komende tijd nieuwe stappen gezet richting een nieuwe brancheopleiding.

TEKST: ANNE VAN DEN DOOL
FOTO’S: ZIE CREDITS LANGS DE ZIJKANT

In september 2022 werd Jannie van Vugt, eerder directeur-bestuurder van de Bibliotheek Oosterschelde, aangesteld als projectleider brancheopleiding. Hoewel, die term ‘projectleider’ is misschien toch niet helemaal passend. De zoektocht naar een nieuwe vorm voor de scholingsbehoefte vanuit het bibliotheekveld kun je tenslotte moeilijk iets tijdelijks noemen. ‘Voor de komende vijf jaar is hier geld voor gereserveerd’, licht Van Vugt toe. ‘In het ideale geval is de aandacht voor dit onderwerp natuurlijk structureel van aard.’
Van Vugt is al sinds 1980 werkzaam in de bibliotheekbranche. Eerder werkte ze onder meer voor de bibliotheken in Alphen aan den Rijn en Woerden. Ook bij de VOB is ze geen onbekende: eerder was ze daar beleidsmedewerker kwaliteitszorg en opleidingen. Niet zo vreemd, dus, dat ze zich sinds een aantal maanden met de nieuwe brancheopleiding bezighoudt.
Van Vugt is naar eigen zeggen een ‘generalist eersteklas’, die zich altijd al interesseerde voor het onderwerp. Ze weet zich op de inhoud gesteund door Kirsten Sinke, projectleider educatie, basisvaardigheden bij Cubiss/BiSC en deskundigheidsbevordering digitale inclusie (IDO) bij SPN. Waar Van Vugt zich vooral bezighoudt met de organisatorische en verbindende kant van het geheel, behoren het curriculum en de content tot Sinkes pakket. Eerder stond Sinke aan de wieg van Bibliotheekcampus, het online platform waar bibliotheekmedewerkers zichzelf kunnen bijscholen met online en offline bijeenkomsten.

Maatschappelijke opgaven

Sinkes eerdere ervaring met de drie maatschappelijke opgaven die benoemd zijn in het Bibliotheekconvenant en de

Kirsten Sinke: 'Als je als bibliotheek de instelling wilt zijn voor persoonlijke ontwikkeling, moet je dat als branche ook uitdragen!'

bijbehorende Netwerkagenda komen bij deze klus goed van pas. Het zijn namelijk precies deze documenten die de basis moeten vormen voor de nieuwe brancheopleiding. 'De Netwerkagenda valt uiteen in twee delen: de uitdagingen die we als bibliotheekstelsel kennen en de voorwaarden die we moeten scheppen om met die uitdagingen aan de slag te kunnen. Die structuur zou de brancheopleiding ook moeten hebben: die van randvoorwaarden en inhoud.'
Tegelijkertijd laat de Netwerkagenda voor beiden zien dat het soms zoeken blijft naar de juiste terminologie. 'Waarom gaat bijvoorbeeld geletterde samenleving alleen over jeugd?', vult Sinke aan. 'We hebben op dat vlak nog een hoop met elkaar te bespreken.'

Lange geschiedenis

De kwestie brancheopleiding kent een lange geschiedenis. 'Ooit waren er een hbo- en een mbo-opleiding informatiedienstverlening', blikt Van Vugt terug. 'Die zijn allebei tot een einde gekomen als gevolg van de veranderende arbeidsmarkt: binnen bibliotheken waren niet genoeg arbeidsplaatsen om daar aparte opleidingen voor in stand te houden. Daarmee vloeide het formele opleidingsaanbod voor bibliotheekmedewerkers weg.'
Dat betekent echter niet dat er de afgelopen jaren niets bij te scholen viel. Rondom BoekStart en de Bibliotheek op school werden vanuit Kunst van Lezen allerlei cursussen opgezet. De KB en SPN brachten een aanbod rond basisvaardigheden en leertrajecten ter versteviging van de informatiemedewerkers op de markt. POI's en externe aanbieders zoals GO Opleidingen, dichtten vervolgens de hiaten in het aanbod met trainingen over digitale geletterdheid, impactmanagement en de community librarian.

Ontbrekende structuur

Toch ontbreekt tot op de dag van vandaag een structuur om mensen in onze veranderende branche te blijven bijscholen, ziet Van Vugt. 'Hoe kunnen we ervoor zorgen dat de ontwikkelaars in dit land alles wat ze bedenken aan anderen kunnen doorgeven? Dat is voor mij een belangrijke vraag. Alleen dan kunnen we voor de klant en voor onze partners relevant blijven en kwaliteit blijven bieden.'
De bibliotheek als bron van informatie en kennis: dat beeld leeft bij veel mensen binnen en buiten onze branche nog steeds. Toch valt dat maar moeilijk vol te houden als we niet genoeg aandacht blijven besteden aan onze eigen informatievaardigheden, benadrukt Van Vugt. 'De klant krijgt op dat gebied nu meer aandacht dan de medewerker. Dat kan natuurlijk niet de bedoeling zijn. Daarbij denk ik ook aan de kennis van collecties: hoe ontsluit je bronnen en maak je ze toepasbaar voor de gebruikers? Die kennis is op dit moment in groot gevaar: collectioneurs die hun vak tientallen jaren met veel kennis en passie hebben uitgeoefend zullen de komende jaren onze branche stuk voor stuk verlaten.'
Het is een van de redenen dat het onderwerp juist nu zo veel aandacht krijgt: de nood is hoog. 'Ik krijg vaak telefoontjes van collega's die zich zorgen maken', vertelt Van Vugt. 'Ze gaan met pensioen en zien nieuwe collega's binnenkomen die ontzettend veel weten, maar die binnen het bibliotheekwerk nog een hoop te leren hebben. We hoeven natuurlijk niet te blijven hangen in hoe het vroeger georganiseerd was, maar de herwaardering van onze traditionele waarden is wel nodig. Die urgentie maakte dat de VOB zei: hier moeten we meer structuur aan geven.'

Onderscheidend werk

Wat maakt al die getalenteerde mensen die onze branche binnenstromen tot bibliotheekmedewerkers? Die vraag staat voor Van Vugt centraal. 'Wat onderscheidt hun werk van dat bij een buurthuis, theater of gemeente? Op dat vlak, dat wat eigen is aan onze sector, moeten we met deze brancheopleiding opereren: de collectiekennis, de deskundigheid op het gebied van bronnen, de informatievaardigheden. In de brancheopleiding zou je moeten leren hoe je doelgroep en onze verschillende vormen van aanbod op een goede manier op elkaar afstemt, ook door collectie en programmering met elkaar te verbinden.'
Sinke en Van Vugt beseffen heel goed dat daar al veel voor klaarligt. Het moet alleen nog goed gebundeld en gestructureerd worden. Daarbij denken de twee ook goed na over de

vorm. Sinke: 'Moet het online, offline of gemengd worden? Gaat het vooral om cursussen en trainingen, of ook om langdurige trajecten? Hoeveel tijd mag zo'n traject in beslag nemen? Dat zijn allemaal vragen waarmee we ons bezighouden.'
In de toekomst moeten bibliotheekmedewerkers in een online portaal kunnen zien welke opleidingen ze hebben gevolgd en wat voor hun vakgebied en ambities beschikbaar is. Ook zien ze hier hoeveel punten ze hebben behaald met de verschillende onderdelen van een opleiding en wat ze nog moeten doen om die opleiding compleet te krijgen. De hoop is dat medewerkers op die manier meer aandacht zullen besteden aan hun scholing.
Uiteindelijk moet scholings- en ontwikkelingsbeleid meer in het DNA van alle lokale bibliotheken komen, vindt Van Vugt. 'Organisaties moeten hier tijd en budget voor vrijmaken. Dat vraagt niet alleen iets van ons als makers van die trajecten, maar ook van de afnemers. Ook het bezoeken van evenementen en het lezen van vakliteratuur hoort daarbij. Jezelf blijven ontwikkelen binnen een bibliotheekfunctie moet, kortom, de normaalste zaak van de wereld worden.'
Sinke ziet in haar dagelijkse werkpraktijk dat bezig zijn met bijscholing medewerkers wel eens onzeker kan maken. 'Bij trainingen voor het Informatiepunt Digitale Overheid (IDO) zie ik enerzijds hoe blij mensen in de frontoffice zijn dat ze hun informatievaardigheden kunnen aanwenden in die functie, anderzijds vinden ze het spannend dat ze zich moeten bijscholen om burgers zo goed mogelijk te kunnen helpen. Als je als bibliotheek de instelling wilt zijn voor persoonlijke ontwikkeling, moet je dat als branche ook uitdragen. Burger en medewerker moeten allebei zelfredzaam door de bibliotheek lopen.'

Minder spreiding

Bijscholing houdt nooit op, zag Van Vugt de afgelopen jaren in de praktijk. 'Bibliotheekmedewerkers leren elkaar allerlei belangrijke vaardigheden aan, maar met elke taak die de bibliotheek erbij krijgt, is meer bijscholing nodig. Toch moeten we iedereen zo goed mogelijk blijven helpen. Als wij roepen dat je bij ons terechtkunt met al je vragen, moet dat ook zo zijn.'
Wel mogen taken soms meer bij één specifieke medewerker worden belegd. Sinke: 'Niet iedereen kan alle functies uitvoeren. De ene medewerker is beter in de sociale kant: de gastvrijheid, het doorvragen, het omgaan met emoties van de klant. Een ander heeft meer talent voor zoekvaardigheden en het doorverwijzen naar andere partijen. Die verschillende competenties moet je als organisatie goed onder de loep nemen, om vervolgens te bedenken wie het best welke functies kan vervullen. We zetten bibliotheekmedewerkers nu vaak nog te breed in: we hebben functieomschrijvingen die daar veel ruimte voor laten. Ik zou bibliotheken willen aanmoedigen meer te kijken naar wie welke taak het beste kan oppakken. Daarmee ontstaat ook de mogelijkheid te differentiëren, in plaats van dat iedereen hetzelfde doet. Op dat moment ontstaat persoonlijke ontwikkeling.'

Die is hard nodig om jonge bibliotheekmedewerkers aan de branche te blijven binden, merkte ook Van Vugt tijdens de gesprekken die ze met het Jong Bibliotheek Netwerk (JBN) voerde. 'Zij komen vaak als zijinstromers onze branche binnen. Ze zijn vol enthousiasme over de inhoud en op zoek naar uitdaging. Hoe geven we ze die, in een tijd waarin iemand zich zelden nog voor veertig jaar aan één werkgever verbindt? Op dit moment investeren we veel in bibliotheekmedewerkers die na een paar jaar onze branche weer verlaten, waardoor we kennis weer zien wegvloeien. We moeten vinden, boeien en binden.'

Van A naar B

Wat een organisatie volgens Van Vugt uiteindelijk succesvol maakt, is hoe die samen met alle medewerkers van A naar B komt. 'Je kunt de mooiste bibliotheek van Nederland neerzetten, maar als je niet de juiste medewerkers in huis hebt, kom je er niet. Ik vergelijk het met mijn ervaring als shopper: ik betaal graag een beetje extra als iemand mij in de winkel te woord staat die geen bordjes opleest of iets op internet moet opzoeken wat ik zelf ook had kunnen vinden. Een gebouw is een lege huls als het niet gevuld wordt door medewerkers die in een flow zitten. Werk is natuurlijk niet altijd leuk, maar uiteindelijk wil je wel op basis van een gemeenschappelijke drive iets teweegbrengen.'
Van Vugt en Sinke beginnen niet bij het begin. Sinke: 'In de afgelopen jaren is door Mirjam van Zaalen en Anton Dierdorp al waanzinnig veel werk verzet, onder meer in de vorm van Bibliotheekcampus. Met zo'n platform geven we een boodschap af: leren in deze sector is belangrijk, en dat hoeft lang niet altijd door fysiek de schoolbanken in te duiken.'
Verder is eerder al een set domeinbeschrijvingen opgeleverd, met verschillende typen bibliotheekmedewerkers en hun profielen. Ook de sectorale HRD-aanpak en de visie op leren zijn volgens Sinke en Van Vugt belangrijke documenten die de afgelopen jaren al veel inzicht hebben gegeven in hoe het bibliotheekveld er in termen van functies en competenties uitziet. Dat de branche al een levendig HR-netwerk kent, is extra winst.

Bibliotheekcampus

De komende tijd gaan Van Vugt en Sinke al deze documenten opnieuw bekijken om te bepalen wat onderdeel moet worden van de nieuwe bibliotheekopleiding. 'Uiteindelijk gaat het om structuur aanbrengen', stelt Van Vugt. 'We kijken bijvoorbeeld ook kritisch naar al het aanbod dat nu op Bibliotheekcampus staat. Niet alles wat daar nu te vinden is, zou onderdeel moeten worden van de brancheopleiding; soms is het simpelweg een fijne aanvulling op het gebied van algemene vaardigheden.
Een eerste stap is de migratie die voor dit voorjaar gepland staat, waarbij we het huidige aanbod gaan opschonen. Nu is de website nog niet goed genoeg doorzoekbaar; ook daar komt dan verandering in.'

Foto: Linda Hemmes

Jannie van Vugt: 'Bibliotheekmedewerkers leren elkaar allerlei belangrijke vaardigheden aan, maar met elke taak die de bibliotheek erbij krijgt, is meer bijscholing nodig.'

Het is een goed voorbeeld van hoe belangrijk het is om het scholingsaanbod continu te blijven verbeteren. 'Je kunt niet zomaar in één keer alles erop zetten en denken dat je klaar bent. Doorontwikkelingen als deze blijven hard nodig.'

Complete brancheopleiding

Niet iedereen die in de bibliotheeksector werkt hoeft een complete brancheopleiding te volgen, benadrukt Sinke. 'Mensen met beroepen die niet specifiek zijn voor de bibliotheeksector, volgen hun basisopleiding vaak elders. Denk bijvoorbeeld aan marketeers en managers. Toch willen we ook aan hen modules bieden die ze kennis bijbrengen die specifiek is voor de bibliotheeksector. Die combinatie maakt hen tot de optimale werknemers voor onze branche.'

Het moge volgens Van Vugt dan ook duidelijk zijn dat één opleiding voor iedereen niet meer bij het huidige bibliotheeklandschap past. 'Daarom maken we keuzedelen. We zetten niemand meer twee jaar lang in de schoolbanken. Dat past niet meer bij onze samenleving, en bovendien is werkplekleren de beste manier om nieuwe vaardigheden op te doen.'

Nieuwe ontwikkelingen

In 2023 staan meer mooie ontwikkelingen op stapel. Zo wordt het mbo-keuzedeel 'Informatiedienstverlening in de nieuwe bibliotheek' dit jaar vernieuwd en op meerdere plekken uitgevoerd (zie kader). Daarnaast komt er een nieuw leermanagementsysteem waarin medewerkers hun eigen pad kunnen bijhouden: welke modules van welke aanbieders hebben ze gevolgd en waarmee kunnen ze dat nog aanvullen? 'We willen dat alle aanbieders dit systeem kunnen gebruiken. Ook willen we besloten omgevingen creëren voor individuele bibliotheken en POI's, bijvoorbeeld voor interne inwerk- en scholingsprogramma's.'

Het liefst zou Sinke die online omgeving ook gekoppeld zien aan de functioneringscycli. 'In onze branche zien we nog te vaak dat medewerkers bij jaargesprekken worden getoetst op te vage criteria. We verliezen ons in competentieframeworks en discussies over of iemand een niveau twee of drie op een bepaald gebied is. We moeten tijdens zulke gesprekken veel helderder communiceren: welke taken horen bij jouw functie, wat moet je daarvoor kunnen en lukt dat? Nu gaan we nog te vaak uit van het idee dat er een kloof is die overbrugd moet worden, en dat een opleiding daarvoor de oplossing biedt. Laten we elkaar andere vragen stellen: wat kun je al goed en hoe kunnen we dat nog beter ontwikkelen? Daardoor komen medewerkers veel sneller in een flow.'

Gedeelde verantwoordelijkheid

Goed personeelsbeleid is een verantwoordelijkheid van het hele netwerk, benadrukt Van Vugt. 'Ieder heeft een taak. De KB verrijkt programma's met opleidingselementen, de VOB faciliteert de werkgever, POI's leggen hun oor te luisteren waar ze kunnen ondersteunen en werknemers geven aan waar hun behoeftes liggen. Ook dat laatste is natuurlijk ontzettend belangrijk. We zouden iedere bibliotheekmedewerker in dit land willen oproepen na te denken over de vraag: hoe kan ik beter worden in wat ik doe?'

Zo'n hernieuwde focus op onze scholingsstructuur vraagt ook om een netwerk van trainers door het hele land die in alle vragen kunnen voorzien, aldus Sinke. 'En we moeten van elkaar blijven leren. Wij zien veel potentie in de lerende netwerken die nu al door het hele land ontstaan. Trainingen die bij een organisatie plaatsvinden, kunnen handig en laagdrempelig zijn, maar bij vakmatige kennis is het soms des te interessanter om juist bij elkaar te zitten.'

Maar boven alles moeten we het simpel houden, vindt Van Vugt. 'Het aanbod moet wel blijven appelleren aan daadwerkelijke behoeftes. Daarbij zou het zo goed mogelijk helpen van de burger steeds centraal moeten staan, net als in de Netwerkagenda: bezit ik de vaardigheden om aan de vraag van de klant te beantwoorden? Die vraag stellen wij ook in onze opdracht centraal.'

Onafhankelijk advies
Krachtige implementaties

Uw partner voor Search Oplossingen en Business Intelligence

KBenP
meer waarde uit informatie

KBenP.nl

De hoogste tijd om bronnen van inkomsten te verbreden

Subsidiemogelijkheden voor bibliotheken

Samen ontvingen alle 139 openbare bibliotheekorganisaties in 2021 voor 467 miljoen euro aan subsidies, goed voor 85% van het totale inkomen. Het overgrote deel, 442 miljoen, was afkomstig van gemeenten.

Bibliotheken worden grotendeels gefinancierd door de lokale overheid. Toch vinden steeds meer bibliotheekorganisaties alternatieve financieringsbronnen, bijvoorbeeld in de vorm van subsidies van andere partijen. Waar kunnen bibliotheken allemaal terecht, en aan welke eisen moeten ze voldoen?

TEKST: ANNE VAN DEN DOOL • FOTO'S: SHUTTERSTOCK

Openbare bibliotheken worden al jarenlang voor het grootste deel gefinancierd door subsidies, die met name afkomstig zijn van de gemeente. Samen ontvingen alle 139 openbare bibliotheekorganisaties in 2021 voor 467 miljoen euro aan subsidies, goed voor 85% van het totale inkomen. Het overgrote deel, 442 miljoen, was afkomstig van gemeenten (Van de Burgt & Klaren, 2022; CBS, 2022).
Toch zou het onterecht zijn om te denken dat bibliotheken met een gerust hart kunnen leunen op de financiering die zij van de lokale overheid ontvangen. Veel openbare bibliotheken hebben de afgelopen jaren te maken gekregen met bezuinigingen. Dat komt onder meer door het feit dat veel gemeentelijke budgetten verkleind zijn omdat het geld over steeds meer potjes moet worden verdeeld, zoals jeugdzorg. Ook de financiële crisis uit 2008 en de recentere coronacrisis hebben de gemeentelijke budgetten geen goed gedaan. Verder dalen de eigen inkomsten van bibliotheken ook al jaren structureel. Sinds 2011 is er een krimp te zien in het aantal leden, waardoor minder inkomsten uit lidmaatschappen worden gegenereerd.
Het is dus hoog tijd voor bibliotheken om hun bronnen van inkomsten te verbreden. Een van de manieren om dat te doen, is door fondsen aan te schrijven. Bibliotheken lijken hier relatief huiverig voor: ze hebben lang niet altijd de mankracht of expertise in huis om lange tijd bezig te zijn met een fondsaanvraag. Bovendien weet je als organisatie niet of die inspanningen ook zullen worden beloond.

Flirten met alternatieven

Toch kiezen steeds meer bibliotheken ervoor om op deze potentiële inkomstenbron in te zetten. Daarmee vergroten ze niet alleen de spreiding van hun inkomsten en geven ze zichzelf daarmee meer zekerheid, ook leren ze zichzelf beter te positioneren. Een fondsaanvraag vraagt er tenslotte om dat je goed nadenkt over wat je precies wilt bereiken en wat je gaat doen om dat voor elkaar te krijgen.
De sector flirt al langer met alternatieve vormen om inkomsten te genereren. In 2015 schreef onderzoeksbureau Panteia in opdracht van de KB, de nationale bibliotheek, het onderzoeksrapport *Ondernemerschap in een veranderend subsidiebeleid*, waarin wordt gezocht naar oplossingen voor de aanhoudende bezuinigingen in bibliotheekland. De conclusie: om de schade zo veel mogelijk te beperken, moeten bibliotheekorganisaties op zoek naar meer verschillende inkomstenbronnen. Daarbij kunnen ze ook inzetten op cultureel ondernemerschap, onder meer door vaker op te trekken met organisaties in de omgeving met soortgelijke doelen, zoals theaters en onderwijsinstellingen.
Zo'n zakelijke instelling is hard nodig om het hoofd boven water te houden, geven steeds meer bibliotheekprofessionals aan. 'Als bibliotheeksector hebben we hoge ambities, maar die kunnen we niet waarmaken met de middelen die we nu binnenkrijgen', gaf Annelies Bakelaar, directeur-bestuurder van Biblionet Drenthe en lid van de koersgroep Innovatie van de Netwerkagenda, eerder dit jaar in een interview met de Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB) aan. 'Nu laten we ons vaak leiden door de vraag hoeveel geld voor iets beschikbaar is, maar in plaats daarvan zouden we vooral moeten kijken naar wat we willen bereiken. Voor een goed plan is altijd geld, is mijn overtuiging.'

Binnen de sector

Dat geld valt op allerlei plekken te halen. Dat kan al heel dicht bij huis, te beginnen bij de bibliotheeksector zelf. Zo biedt de KB allerlei subsidiemogelijkheden voor bibliotheekorganisaties. Zo werden in het kader van het Bibliotheekconvenant en het bijbehorende Innovatieprogramma de afgelopen jaren Innovatiegelden beschikbaar gesteld. De nadruk werd daarbij gelegd op het provinciale niveau. In het Innovatieprogramma 2021-2023, opgenomen in de Netwerkagenda, staan de concrete afspraken en projecten die vanuit de zogenaamde Convenantgelden vanuit de overheid, aangevuld met de KB-innovatiegelden uit 2021 en 2022, vanaf 2023 gefinancierd kunnen worden. Het gaat om een tiental grotere innovatietrajecten op netwerkniveau, gerelateerd aan de maatschappelijke opgaven en uitdagingen voor het bibliotheekstelsel zoals genoemd in het Bibliotheekconvenant. Met het geld dat beschikbaar was uit de bijdrage voor 2021 en 2022 is het afgelopen jaar bijvoorbeeld de eerste fase van het project Fieldlab Kennis en Kwaliteit gesubsidieerd. Binnen dit project wordt een interactieve tool gerealiseerd om digitale content via de bibliotheek beschikbaar te maken.
De KB heeft met regelmaat ook specifiekere subsidieregelingen voor vernieuwende projecten. Daarbij dient zij als subsidieverstrekker, in opdracht van bijvoorbeeld het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). Een voorbeeld daarvan is de tijdelijke subsidieregeling rondom het Leesoffensief, waarvoor bibliotheken begin 2021 een aanvraag konden doen. Elke bibliotheekorganisatie kon 10.000 euro aanvragen om het lezen door jongeren en het voorlezen aan kinderen te stimuleren. Het ging met name om activiteiten voor doelgroepen die extra hulp nodig hebben: jongens, leerlingen op het vmbo en leerlingen met een meertalige achtergrond.

Stichting Pica

De KB werkt vaak samen met andere partijen om subsidies aan bibliotheken te verstrekken. Dat geldt bijvoorbeeld voor de samenwerking met

Het is hoog tijd voor bibliotheken om hun bronnen van inkomsten te verbreden. Een van de manieren om dat te doen, is door fondsen aan te schrijven. Bibliotheken lijken hier relatief huiverig voor: ze hebben lang niet altijd de mankracht of expertise in huis om lange tijd bezig te zijn met een fondsaanvraag.

Stichting Pica op het gebied van digitaal burgerschap, wat betekent dat mensen zich actief, vaardig en weerbaar kunnen bewegen in de online informatiesamenleving. Tot maart 2022 vond een inrichtingsjaar plaats, waarin de KB met financiële steun van Stichting Pica de sector voorbereidde op de rol die lokale bibliotheken op het gebied van digitaal burgerschap gaan innemen. Daartoe werd verkennend onderzoek uitgevoerd, werden verschillende toolkits ingericht en werd door vijf lokale bibliotheken geëxperimenteerd met het thema in de vorm van een proeftuin, waarvoor zij subsidie ontvingen. In het najaar volgen nieuwe subsidiemogelijkheden, waarvoor opnieuw alle bibliotheken zich kunnen aanmelden.

Digitaal burgerschap is slechts een van de speerpunten van Stichting Pica. De organisatie heeft ook als speerpunt om de wetenschappelijke en openbare informatievoorziening in Nederland te versterken en de samenwerking tussen bibliotheken te bevorderen. Daaronder valt ook het publiek maken van de wetenschap. Via deze programmalijn stelt Stichting Pica subsidie beschikbaar aan bibliotheken en kenniscentra om op een aansprekende en innovatieve manier wetenschappelijk en toegepast onderzoek van universiteiten en hogescholen voor een breed publiek toegankelijk te maken en de drempel tussen wetenschap en maatschappij te verkleinen. Het gaat om projecten die aansluiten bij de actualiteit, verbindingen leggen tussen de wetenschap en verschillende groepen in de samenleving en die kennis vertalen naar maatschappelijk relevante thema's.

De derde programmalijn van Stichting Pica is die rondom verbonden digitaal erfgoed. Deze programmalijn heeft als doel de vele gedigitaliseerde historische collecties die Nederland rijk is beter met elkaar te verbinden. Zo vinden mensen in één zoekopdracht alles wat ze over een bepaald onderwerp willen weten, in plaats van te moeten struinen op allerlei verschillende websites. Die verbinding vraagt niet alleen om de juiste wil en mentaliteit, maar ook om het gelijkschakelen van technieken en standaarden, zoals *linked open data* en *persistent identifiers*. Nu al zorgen zulke afspraken voor revoluties in het delen en bij elkaar brengen van informatie.

Een inventarisatie uit 2015 liet al zien dat er genoeg mogelijkheden zijn: in Nederland zijn 30 bibliotheekinstellingen en 169 collecties te vinden die in aanmerking komen voor zo'n verbinding. Daar vallen ook de collecties van meerdere openbare bibliotheken onder. Zij kunnen gebruikmaken van deze subsidie om onderdeel te worden van een groter netwerk van historische informatie.

GO Fonds

Ook het GO Fonds is een logische partij voor bibliotheken om subsidie bij aan te vragen. Dit fonds ondersteunt initiatieven die bijdragen aan het vergroten van de participatie van burgers in de informatiesamenleving. Het GO Fonds is ontstaan uit de verkoop van Stichting Gemeenschappelijke Opleidingen (GO) in 2009. Onder meer Perry Morree, directeur-bestuurder van ZB | Bibliotheek van Zeeland, en Larissa Zegveld, directeur van Kennisnet, maken onderdeel uit van het bestuur.
Geïnteresseerden kunnen het hele jaar door aanvragen indienen. Die worden steeds besproken in de eerstvolgende bestuursvergadering, die zo'n vijf keer per jaar plaatsvinden. Eerder werden met dank aan het GO Fonds tientallen projecten gerealiseerd rondom onderwerpen als creativiteit, techniek en mediaopvoeding. Denk bijvoorbeeld aan de ArtTechTour, waarmee 1800 havo- en vwo-leerlingen geïnspireerd raakten door te werken met kunst, technologie en wetenschap. Ook werd via het project Leer Zelf Online eenvoudig en positief nieuws ontwikkeld. Verder werden webinars georganiseerd voor vrijwilligers en voor ouders met weinig digitale vaardigheden die niet weten wat passend is bij de leeftijd van hun kind op online gebied.
Het fonds heeft voorkeur voor initiatieven die op een speelse, laagdrempelige manier grote groepen mensen bereiken, die een duidelijk te benoemen maatschappelijke impact hebben en een groot bereik en resultaat. Sinds 2020 is het GO Fonds niet langer bedoeld voor digitaliseringsprojecten; hiervoor werden eerder veel aanvragen gedaan, die vaak te simpel van aard waren.

Regelingen rondom onderwijs

Ook voor kleinere projecten en activiteiten binnen de bibliotheek zijn subsidieregelingen beschikbaar, bijvoorbeeld binnen samenwerkingen met het onderwijs. Denk bijvoorbeeld aan de verschillende steunmaatregelen die de overheid tijdens de coronacrisis bood om via de Schrijverscentrale toch auteurs te kunnen uitnodigen voor een digitaal of fysiek bezoek, in de bibliotheek of op school.
Ook na de coronacrisis blijft het mogelijk met subsidies schrijvers bij onderwijsinstellingen uit te nodigen, bijvoorbeeld ook via de Schoolschrijver. Zulke steunmaatregelen lopen onder meer via het Nederlands Letterenfonds en het Nationaal Programma Onderwijs (NPO), dat tijdens de coronacrisis door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap werd ingesteld om de gevolgen voor het onderwijs te ondervangen. Het NPO loopt nog enkele jaren door, waarmee de mogelijkheid ontstaat langer van deze subsidies gebruik te maken. Elke school krijgt extra geld om leerlingen gericht te helpen, ook op sociaal-emotioneel gebied, en daar sluit de kennismaking met lezen en verhalen uitstekend bij aan. Het basisbedrag per leerling in 2023-2024 is circa 500 euro. Scholen kunnen voor lesprogramma's in samenwerking met de bibliotheek ook gebruikmaken van hun cultuurbudget. Vaak vergeten scholen door alle drukte hun budgetten op te maken. Het loont dus om aan het einde van het jaar nog eens bij scholen te informeren of de bibliotheek nog iets kan betekenen. Op dat moment kunnen ook alvast activiteiten voor volgend jaar worden ingepland.

Lokale mogelijkheden

Natuurlijk zijn ook op lokaal niveau subsidiemogelijkheden te vinden. POI's kunnen vaak goed helpen om wegwijs te worden in het aanbod. Ze hebben een goed overzicht van wat er in de provincie en in delen daarvan te vinden is, organiseren informatiebijeenkomsten over fondsenwerving of geven workshops. Ook kunnen ze bibliotheken bijstaan bij het doen van een fondsenaanvraag. Soms hebben provincies zelf financiële middelen beschikbaar. Zo heeft Flevoland het Innovatiefonds Bibliotheekfunctie Flevoland 2022-2025 in het leven geroepen met als doel om de maatschappelijke relevantie van de bibliotheek te versterken. Een deel van het fonds is bestemd voor de bibliotheken om zelf vernieuwing in hun dienstverlening door te voeren. Het andere deel is bedoeld voor projecten van andere partijen, zoals maatschappelijke organisaties, verenigingen en ondernemers die kansen zien in innovatieve vormen van de samenwerking met de bibliotheek. Per project is een subsidie van maximaal 40.000 euro beschikbaar.

Scholing van medewerkers

Voor het opleiden van medewerkers kunnen bibliotheken uiteraard gebruikmaken van dezelfde mogelijkheden als andere organisaties. Denk bijvoorbeeld aan het STAP-budget (STimulering Arbeidsmarkt Positie), waarbij werkenden en werkzoekenden een bedrag van maximaal 1.000 euro per jaar kunnen aanvragen voor hun eigen scholing of ontwikkeling. De subsidie is te gebruiken voor allerlei soorten trainingen, cursussen en opleidingen – als ze maar in het STAP-scholingsregister staan. Elke twee maanden start een nieuwe aanvraagperiode. Als het geld van deze ronde op is, kun je het dus in de volgende ronde proberen.
Bibliotheken kunnen ook gebruikmaken van de SLIM-subsidie van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW). Dit ministerie maakt jaarlijks 48 miljoen euro vrij voor initiatieven die zich richten op het stimuleren van leren en ontwikkelen in het midden- en kleinbedrijf. Het gaat bijvoorbeeld om loopbaanadvies of onderzoek naar behoefte aan scholing in de organisatie, een aanpak om medewerkers aan te moedigen hun kennis, vaardigheden en beroepshouding verder te ontwikkelen of een praktijkleerplaats binnen de organisatie voor (delen van) een mbo-opleiding voor volwassenen.

Nawoord / bronnen

De subsidiemogelijkheden in dit artikel zijn niet compleet. Mocht u aanvullingen hebben: mail dan naar menno.goosen@bibliotheekblad.nl

Burgt, A. van de & Klaren, M. (2022). *Bibliotheekstatistiek 2021*. Den Haag: KB. Te bereiken via de verkorte link: tinyurl.com/y78e2sjr
Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), StatLine (2022). *Openbare bibliotheken*. Te bereiken via de verkorte link: tinyurl.com/3uh4yrfr

Harteveld, I., Klaver, P. de & Stroeker, N. (2015). *Ondernemerschap in een veranderend subsidiebeleid. Rapport onderzoek bezuinigingen & cultureel ondernemerschap bibliotheeksector*. Zoetermeer: Panteia, in opdracht van de KB. Het rapport is te downloaden via de verkorte link: tinyurl.com/44pxvfzw

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. *Subsidieregeling praktijkleren*. Te bereiken via de verkorte link: tinyurl.com/3tyhke6n

Niks wegbezuinigd, nog stoer overeind!

Bibliotheek Alphen-Chaam

Gemeentelijke financiële ondersteuning draagt bij aan het voortbestaan van een bibliotheek. Dus als die subsidie drastisch vermindert, krijgt de bibliotheek een wankel toekomstperspectief. Tenzij er doelgericht een oplossing wordt bedacht om niet te eindigen op het spreekwoordelijke doodlopend spoor. Marianne Nugteren was – én is – een van de pleitbezorgers voor het voortbestaan van de bibliotheek in Alphen-Chaam. Inmiddels al ruim zes jaar in de functie van bibliotheekvoorzitter, vertelt ze graag hoe het is gelukt de boekenuitleen en nog veel meer activiteiten overeind te houden met louter vrijwilligers.

TEKST: LINDA VAN PELT • FOTO'S: BIBLIOTHEEK ALPHEN-CHAAM

is een sterk buitenbeentje

Baas in eigen bieb

Het woord 'buitenbeentje' heeft betrekking op bewegingen waarbij iemands bovenlijf naar links of rechts overhelt, zodat zijn zwaartepunt als het ware 'buiten de benen' komt te liggen. Denk bijvoorbeeld aan het pootje-over gaan in de bocht bij het schaatsen. Zo'n zelfde soort manoeuvre en flexibiliteit is ook Bibliotheek Alphen-Chaam niet vreemd. Judith van Loon, wethouder Economische en Sociale Zaken in de gemeente Alphen-Chaam, stuurde een berichtje naar Bibliotheekblad. De aanleiding hiervoor was de reportage over de ruime participatie van vrijwilligers in een groot aantal Nederlandse bibliotheekorganisaties. (Zie de artikelen in Bibliotheekblad 5 en 6-2022, red.)
Maar je hebt altijd baas boven baas! 'De bibliotheek in onze gemeente draait 100% met vrijwilligers!' meldde de wethouder, duidelijk trots. De aanleiding om alle betaalde medewerkers van de bibliotheek te vervangen door onbezoldigde krachten, was minder vrolijk, want de gemeente had zich in 2016 genoodzaakt gezien de financiële ondersteuning dusdanig in te krimpen, dat 'doordraaien' op dezelfde voet niet langer tot de mogelijkheden behoorde. Goede raad leek aanvankelijk duur, maar met het terugdringen van de salariskosten tot nul, gloorde er toch weer hoop aan de horizon.

Idealistisch

In het verleden viel bibliotheek Alphen-Chaam veilig onder de koepel van de omvangrijkere organisatie van Theek 5 (met destijds twaalf vestigingen). Toen eind 2014 de gemeente Alphen-Chaam besloot om met ingang van 1 januari 2016 de subsidie aan Theek 5 stop te zetten, had dit organisatorische consequenties voor de lokale bibliotheeklocatie. Per 1 juli 2016 was die niet langer een onderdeel van Theek 5.
Als het toenmalige College van B&W al een beetje had gespeculeerd over het voortbestaan op basis van burgerparticipatie, bleek dat geen ijdele hoop. De Dorpsraad Chaam (voortgekomen uit de actie 'Houd de bibliotheek open') lanceerde de werkgroep 'Behoud Bibliotheek Chaam'. Een van die initiatiefnemers was Marianne Nugteren, tegenwoordig voorzitter van Bibliotheek Alphen-Chaam nieuwe stijl.
'De gemeente had het cultureel belang misschien niet hoog genoeg op de agenda staan', haakt ze nog even terug naar de tijd van toen. 'In ieder geval bleek de benodigde financiële ondersteuning niet meer sluitend om op de oude, vertrouwde voet voort te gaan. Vanuit de bevolking startten we een lobby, vooral gedreven door de idealistische overtuiging dat iedere gemeente recht heeft op een bibliotheekvoorziening.'

Lenen zonder contributie

Na het schetsen van diverse scenario's bleek het volledig schrappen van de salariskosten de meest succesvolle formule. 'In overleg met de toenmalige wethouder Corry Janssen-Janssen kwamen we een jaarlijks subsidiebedrag van € 40.000,- overeen. Dit is later gereduceerd tot € 37.500 omdat het uitleenpunt Galder geen succes bleek, zodat de gemeente het bedrag daarvoor (2.500 euro) van de subsidie heeft afgetrokken. Eind november 2019 zijn we overgegaan naar een gratis lidmaatschap, met de bedoeling om inwoners van de kernen Galder, Strijbeek en Alphen meer naar de bibliotheek in Chaam te lokken omdat ze dan niets meer hoefden te betalen (in tegenstelling tot de contributie van Theek5 in Baarle Nassau). Dit bleek een schot in de roos, want het aantal leden vanuit deze kernen groeide sindsdien behoorlijk.'
Net als tegenwoordig bij bijna alle bibliotheken gebeurt er ook in Alphen-Chaam méér dan louter het uitlenen van boeken. Er is een Digitaal Loket. Er is een Taalhuis voor mensen die moeite hebben met taal in de breedste zin van het woord. De bibliotheek is actief met het Taalmaatjesproject, waarin vrijwillige Taalmaatjes worden gekoppeld aan een taalvrager. En in het tweewekelijkse Praatpuntcafé is iedereen welkom die wil oefenen met de Nederlandse taal en (nieuwe) buurtgenoten wil ontmoeten. Verder worden er allerlei activiteiten georganiseerd voor de kinderen van de lokale basisscholen.

Losgeslagen

Met deze brede opzet lijkt ook deze volledig door vrijwilligers gerunde bibliotheek dus in grote lijnen te voldoen aan de diverse functies die volgens de Bibliotheekwet van 2015 behoren bij een openbare bibliotheekorganisatie, samen te vatten onder de noemer 'een bijdrage leveren aan de ontplooiing van de inwoners'.
'Toch kunnen wij niet officieel erkend worden als openbare bibliotheek', belicht de voorzitter. 'Het voornaamste criterium waarop wij afwijken, is het feit dat wij geen enkele betaalde kracht hebben. Daardoor kan onze bibliotheek niet aangesloten zijn bij de Vereniging Openbare Bibliotheken. Dat betekent dat we ook niet kunnen deelnemen aan de campagnes van het CPNB, en dus ook geen PR-materiaal ontvangen en geen gratis boekjes krijgen in het kader van Nederland Leest. Dat vinden wij erg vervelend en eigenlijk onterecht. Geen VOB-lidmaatschap heeft ook consequenties voor de keuze van het automatiseringssysteem. De voor ons enige (financieel haalbare) optie is Aura Online, dezelfde bibliotheekapplicatie die ook op scholen wordt gebruikt.

Marianne Nugteren is één van de pleitbezorgers voor het voortbestaan van de bibliotheek in Alphen-Chaam. Inmiddels is ze al ruim zes jaar in functie als bibliotheekvoorzitter.

In de bibliotheek worden tal van activiteiten georganiseerd. Van ontmoetingen voor ouderen tot een Praatpuntcafé voor iedereen die wil oefenen met de Nederlandse taal.

Deze software functioneert goed en we hebben een licentie voor onderhoud. Maar doordat Bibliotheek Alphen-Chaam niet gekoppeld is aan het VOB-netwerk, betekent dit voor onze leden dat ze via onze website geen boeken uit andere bibliotheken kunnen reserveren. Specifieke leeswensen worden wel door de balievrijwilligers genoteerd en zo mogelijk gehonoreerd in het aanschafbeleid.'

Intellectuele uitdaging

Iedere maand komt de Boekencommissie bijeen; vier personen met ieder een eigen aandachtsveld, die de actualiteit in de gaten houden. 'Wij dienen ieder onze aanschafvoorstellen in', vertelt Marianne, die naast het voorzitterschap ook actief is bij het aanschafbeleid. 'In onderling overleg worden er maandelijks ongeveer 75 nieuwe boeken gekocht, zowel voor jeugd als voor volwassenen. Die bestellingen gaan via NBD Biblion, zodat de boeken volledig voorbereid voor de uitlening bij ons aankomen. We moeten ze alleen nog invoeren in ons systeem.'

Dat invoeren en in de kasten plaatsen van de nieuwe aanwinsten is een van de taken van de commissie Beheer die iedere donderdagmorgen bijeenkomt. De zes commissieleden (drie bestuursleden en drie andere vrijwilligers) verzorgen onder andere ook de sanering van de collectie en sturen aanmaningen aan mensen die hun geleende boeken te laat inleveren.

'Het is een wekelijkse ochtend van activiteiten en samen koffiedrinken en bijpraten. Het spreekwoordelijke voorbeeld van het nuttige met het aangename combineren', vindt Marianne. 'Bibliotheek Alphen-Chaam blijft bestaan dankzij de structurele en trouwe inzet van een groep van zo'n 45 vrijwilligers met een diversiteit aan achtergrond en leeftijd. Het is een fijne groep mensen, de onderlinge energie is geweldig en intellectueel is het ook nog eens uitdagend', benoemt ze haar eigen motivatie om – volgens planning – nog zeker een aantal jaren actief betrokken te blijven. Ook in het bestuur.

'Het af- en toetreden van bestuursleden verloopt volgens een natuurlijk proces. We zijn met z'n zevenen in totaal en toevallig zijn er recentelijk drie nieuwe leden gestart. Het is handig dat ieder zijn eigen expertise meebrengt. Zo heeft een van ons een onderwijsachtergrond. Deze persoon onderhoudt het contact met de basisscholen in de gemeente. Iedere maandag komen de scholen naar onze bibliotheek om boeken in te leveren en nieuwe op te halen.'

Hoofdzaak

Bibliotheek Alphen-Chaam is vijf dagdelen per week geopend (waaronder een in de avond en een in het weekend). 'De balie wordt bemensd door twee vrijwilligers, in een roulerend schema van acht mensen, begeleid door een coördinator. Al onze vrijwil-

Ook worden er allerlei activiteiten georganiseerd voor de kinderen van de lokale basisscholen, waaronder voorleesuurtjes en instructies over bibliotheekgebruik.

ligers worden, voordat ze aan de slag gaan, getraind door onze vicevoorzitter Ria Verkooijen. Zij maakt nieuwe mensen wegwijs in de bibliotheek en leert hen ook omgaan met het computersysteem. We hebben een zelfservicebalie, maar de vrijwilligers moeten wel in staat zijn om zo nodig hulp te verlenen of wat uitleg te geven. Ook het invoeren van nieuwe leden behoort tot hun takenpakket.' Is er een specifiek functieprofiel voor de vrijwilliger? 'Interesse, motivatie en … niet op je achterhoofd zijn gevallen!'

Uitgelezen

Marianne Nugteren zat al in het bibliotheekbestuur toen deze nog viel onder de Provinciale Bibliotheek Centrale. 'Het grootste verschil is dat wij toen gemakkelijker literaire activiteiten in de avonduren konden organiseren. Tegenwoordig valt de opkomst soms wat tegen. Mensen lijken 's avonds meer afleiding te hebben dan vroeger. Dat onze bibliotheek goed bezocht wordt overdag, en dat er veel wordt uitgeleend, vind ik fantastisch. Zelf kan ik al zo lang als ik me kan herinneren enorm genieten van lezen. Volgens mijn moeder had ik al snel de lokale kindercollectie in onze bibliotheek uit. Lezen is rustgevend, boeiend, verrijkend. Boeken laten je soms even een andere wereld beleven. Met veel plezier heb ik veel voorgelezen aan mijn kinderen en kleinkinderen. Mijn persoonlijke motivatie om tijd te investeren in het voortbestaan van de bibliotheek? Dat is de overtuiging dat zo veel mogelijk mensen de mogelijkheid moeten hebben om boeken te lenen dicht bij huis', klinkt als uitgelezen PR.
Ook al zet iedereen zich, zoals dat heet 'om niet', ervoor in, evengoed kan bibliotheek Alphen-Chaam niet zonder financiële

steun. 'Gelukkig worden we af en toe gesponsord. Dat extra geld investeren we in de collectie. En bij de gemeente is de begroting voor het komende jaar alweer ingediend. We hopen ermee uit te komen, vooral in het licht van de sterk stijgende energiekosten. Als bestuur zijn we blij met wethouder Judith van Loon, die duidelijk erg betrokken is bij onze organisatie. Zij draagt de bibliotheek een warm hart toe en denkt mee over de toekomst. In haar vrije tijd is ze ook nog eens actief in onze voorleespool. En dankzij haar initiatief staan we nu in Bibliotheekblad.'

Duovoorzitterschap in Raad van Toezicht Bibliotheek AanZet

‘Deze formule moet behouden blijven!’

Bibliotheken hebben een Raad van Toezicht. Zeker nu de bibliotheekwereld zo snel verandert (lees: er steeds meer taken bij krijgt) zijn professioneel besturen en toezicht houden extra belangrijk. Om die laatste rol goed te kunnen uitvoeren, kent de Raad van Toezicht van Bibliotheek AanZet een speciale formule: het benoemen van nieuwe leden gebeurt met focus op een zo breed mogelijke diversiteit. Maar er is nóg iets bijzonders: het voorzitterschap van deze raad is een gedeelde taak. Marjan Jansen Manenschijn en Marian Meeuwsen vertellen graag – samen – hoe zij die rol vervullen. En dat gaat verder dan om beurten tijdens vergaderingen de voorzittershamer hanteren.

TEKST: LINDA VAN PELT • FOTO’S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

Aanvullen en invullen

Wat is nu precies de taak van een Raad van Toezicht van een bibliotheek? Die is niet onder één noemer te vangen, maar nogal divers: controleur, werkgever, sparringpartner, adviseur en niet te vergeten ambassadeur. Een breed perspectief is daarbij dus eigenlijk onontbeerlijk. Hoe bereik je het beste zo’n breed blikveld? Juist, door vanuit verschillende perspectieven te kijken!

Die gedachte lag ten grondslag aan de beslissing van Marjan Jansen Manenschijn en Marian Meeuwsen om gezamenlijk de voorzittersfunctie van de Raad van Toezicht bij Bibliotheek AanZet te bekleden.

Begin 2016 werd Marjan lid van de Raad van Toezicht, enkele jaren later kwam Marian.

Marjan werkt als senior adviseur verandercommunicatie bij het Rijksvastgoedbedrijf en is vooral gespecialiseerd in marketing en communicatie. Marian was tot voor kort hoofd Concern Auditing bij de Gemeente Rotterdam en adviseerde het college en de ambtelijke top van de Maasstad.

‘Door de verschillen in onze beroepsmatige achtergrond hebben wij ieder onze eigen kennis en ervaring. Dankzij die aanvullende competenties kunnen wij met z’n tweeën de voorzittersfunctie op de best mogelijke manier invullen’, omschrijft Marjan de basis van de taakverdeling met de vrouw die qua voornaam maar één lettertje van haar verschilt.

‘Het werkt plezierig om over bepaalde onderwerpen even ruggenspraak met je voorzitterspartner te kunnen hebben’, vindt ook Marian. ‘Om beurten maken wij de agenda voor de vergadering, in overleg met de directeur-bestuurder van Bibliotheek AanZet, bij toerbeurt zitten we ook de vergaderingen voor, en ook de taken in de voorzittersportefeuille zijn goed verdeeld.’

Matchen

Beiden vinden dat de voordelen van dit ‘tweemanschap’ in de praktijk dubbel en dwars zijn bewezen. ‘Deze formule moet dan ook behouden blijven’, vindt Marjan, die in het voorjaar van 2023 (na het vervullen van twee termijnen) gaat aftreden. Een van de huidige raadsleden heeft al te kennen gegeven dat hij bereid is die gedeelde voorzittersrol op zich te nemen, en de rest is het daarmee eens.

‘Open en transparant. Het klinkt misschien cliché, maar dit is écht hoe de samenwerking bij ons verloopt. Zowel binnen de Raad van Toezicht als in het periodiek overleg met directeur-bestuurder, in de jaarlijkse vergaderingen met de OR en met een afvaardiging van de vrijwilligers van de bibliotheek. Voor de vacature van een nieuw lid RvT hebben we dan ook gezamenlijk een profiel gemaakt. We zoeken iemand met ervaring in politiek bestuur, vooral vanuit de overtuiging dat de Raad van Toezicht moet matchen met de toekomstige ontwikkelingen van de bibliotheek. Zo gaat de stadsvestiging Dordrecht volgens planning verhuizen, en dat betekent een grote investering’, aldus Marjan.

Even wennen

‘Met de huidige invulling van onze Raad van Toezicht bestrijken we een diversiteit aan onder andere leeftijd en (culturele) achtergrond. Dat is zeker een meerwaarde voor de vervulling van ons takenpakket. Tel daarbij op het duovoorzitterschap en we zijn een waardevollere, bredere gesprekspartner voor de directeur-bestuurder van Bibliotheek AanZet’, stelt Marian.

‘Het was natuurlijk wel even wennen voor haar. Logisch, want ineens heb je bij het periodiek overleg niet één maar

Marian Meeuwsen.

Foto: Roelie ’t Jong

twee sterke, en vooral kritische vrouwen tegenover je zitten', herinnert Marjan zich met een glimlach. 'Maar ze kan het handelen, want zelf is bibliotheekdirecteur Ankie Kesseler ook een powervrouw.'
Vooral het feit dat de Raad van Toezicht, voorafgaand aan het periodiek overleg, even een halfuurtje 'onder ons' wilde vergaderen, zorgde in het begin wel eens voor opgetrokken wenkbrauwen. 'Het is niet omdat we geheimzinnig willen doen. Integendeel! Nogmaals, we hechten juist veel waarde aan openheid in alle overlegstructuren. Ook bijvoorbeeld wanneer de ondernemingsraad behoefte heeft aan ruggenspraak over een specifiek thema, vermijden we het "achter de rug om" praten en streven we met betrokkenheid van alle partijen naar een evenwichtige uitkomst voor iedereen. Maar voor het gestructureerd laten verlopen van de vergaderingen is het wel fijn om van tevoren even met de raadsleden te brainstormen over de standpunten. Dankzij het in de loop der tijd opgebouwde wederzijds vertrouwen, functioneert deze vergadersystematiek prima. Zowel met de directeur-bestuurder als, afhankelijk van de betreffende onderwerpen die ter sprake komen, met een of meer MT-leden.'

Zelfevaluatie

Hoewel de zaken goed gaan, blijft de Raad van Toezicht kritisch, ook op het eigen functioneren.
Marjan: 'Afgelopen jaar hebben we een zelfevaluatie gedaan, begeleid door een extern bureau. Een van de zaken die daaruit naar voren kwam, is dat onze energie en enthousiasme op hoog niveau aanwezig zijn, maar er waren ook punten van aanbeveling.' Wat die aandachtspunten precies waren, diept Marian snel en efficiënt op uit het archief.
'Een van de conclusies is dat wij soms geneigd zijn elkaar "uit te dempen" (*af te remmen – red.*). Onze planning en reflectie zouden iets planmatiger moeten verlopen, volgens een gestructureerd tijdspad, waardoor het behalen van doelen concreter en resultaatgerichter wordt. Dat dit nu niet altijd gebeurt, komt mede doordat er zo veel ontwikkelingen spelen bij de bibliotheek.'

Sterke vrouw

Ook het functioneren van de Bibliotheek AanZet wordt van tijd tot tijd aan de toets der kritiek onderworpen. 'Een benchmark maakt duidelijk hoe onze bibliotheek ervoor staat ten opzichte van de rest van Nederland', aldus het voorzittersduo. 'Deze bibliotheekorganisatie loopt voorop qua digitalisering en E-strategie. Wie inlogt op het bibliotheekplatform krijgt steevast lees- en leensuggesties. De zogeheten virtuele vestiging staat weliswaar nog een beetje in de kinderschoenen, maar achter de schermen wordt hard gewerkt aan nieuwe innovatieve mogelijkheden.'
Bibliotheek AanZet heeft dertig vestigingen, verspreid over twaalf gemeenten, van stad tot platteland. 'Die diversiteit maakt de aansturing soms wat lastig. De gemeenten verschillen in omvang en in de vragen die ze stellen aan onze organisatie', aldus Marjan. 'Over het algemeen krijgen de bibliotheken van nu veel extra taken toebedeeld. Daar moet wel wat tegenover staan, vinden wij als Raad van Toezicht. Subsidies worden gekort, terwijl het takenpakket zich uitbreidt. Op die manier lijken bibliotheken bijna gratis verantwoordelijk te worden voor de maatschappelijke ontwikkeling van een groeiende groep mensen. Met die gedachte in het achterhoofd fungeren wij voor onze directeur-bestuurder soms als steuntje in de rug, bijvoorbeeld toen een gemeente de subsidie zo drastisch wilde beperken dat het financieel niet meer haalbaar was om de lokale bibliotheek aldaar open te houden. Daar heeft Ankie Kesseler toen met succes tegen geprotesteerd. We zeiden het al: de directeur van Bibliotheek AanZet is een sterke vrouw!'

Foto: Martijn Beekman

Marjan Jansen Manenschijn.

Pluspunt

Marjan en Marian hebben allebei de motivatie om zich in te zetten in een maatschappelijke functie, liefst in de eigen regio. Dat lukt prima in deze Raad van Toezicht.
Marjan: 'Het is zeker interessant, maar er wordt wel wat verwacht van de leden. Naast kritisch méédenken is ook onze ambassadeursfunctie belangrijk. Denk aan de opening van nieuwe filialen of aan bijzondere activiteiten in de bibliotheek. We doen ons uiterste best om hierbij altijd met een afvaardiging van de Raad van Toezicht aanwezig te zijn. Ook vullen wij jaarlijks een pagina in het jaarverslag, want we hebben écht wat te melden, vooral vanuit het oogpunt van persoonlijke betrokkenheid. Voor de werving van een nieuw lid gaan wij niet zoeken in ons *old boys* of *girls* netwerk, maar focussen bewust breder. Op die manier is er meer kans op het behoud van zowel een gevarieerde als een evenwichtige opbouw van onze Raad van Toezicht.'
Marian: 'Mochten er andere bibliotheken zijn die wat meer willen weten over onze aanpak of die ook zo'n duovoorzitterschap overwegen, dan zijn wij graag bereid om advies te geven of onze proefondervindelijke ervaringen te delen. Een groot pluspunt van deze taakverdeling is dat wij ons als duovoorzitters samen sterker voelen. Samen bereik je immers meer dan alleen.'

Naschrift

Voor meer informatie: Marian Meeuwse: mar.meeuwsen@planet.nl

In gesprek met Stichting Lezen over leesbevordering

‘It takes a village to

Er gebeurt veel op het gebied van leesbevordering. Daar weten directeur Gerlien van Dalen en programmamanager Adriaan Langendonk van Stichting Lezen alles van. Ze praten de bibliotheeksector graag bij over alle ontwikkelingen die zich de afgelopen jaren hebben voorgedaan én over wat de nabije toekomst ons hopelijk gaat brengen.

TEKST: ANNE VAN DEN DOOL • FOTO’S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

Foto: Landelijke Huisstijl

Adriaan Langendonk: ‘Het BoekStartkoffertje vindt gretig aftrek: per jaar worden er tienduizenden opgehaald. Tegelijkertijd weten we dat juist taalarme gezinnen onvoldoende worden bereikt. Deze doelgroep moet meer worden aangemoedigd, bijvoorbeeld door de gemeente en het consultatiebureau, met inzet van de BoekStartcoach.’

raise a child’

Ook Adriaan Langendonk en Gerlien van Dalen van Stichting Lezen kennen natuurlijk de alarmerende berichten over de dalende leescijfers in Nederland. Steeds minder kinderen en jongeren die hun tijd graag met het lezen van boeken vullen, steeds minder van hen die plezier in het lezen hebben, steeds minder docenten die de passie voelen om leerlingen het genot van het lezen bij te brengen, steeds minder jongeren die met voldoende leesvaardigheden de middelbare school verlaten – het stemt ook hen ongelukkig.
Die ontwikkelingen hebben grote gevolgen, beseft ook Van Dalen. ‘Door te lezen ontwikkel je je als mens: je kunt je beter verplaatsen in een ander, en dat hebben we in deze tijden van grote conflicten hard nodig. Hoe kun je bovendien goed informatie tot je nemen als je niet goed kunt lezen? Goed kunnen lezen hebben we, kortom, hard nodig om desinformatie buiten de deur te houden.’

Kentering

Er is een kentering nodig. Gelukkig lijkt die boodschap, die de bibliotheekbranche en aanverwante sectoren al jarenlang verkondigen, inmiddels ook te landen in de politiek. In mei 2022 schetsten minister Wiersma en staatssecretaris Uslu in een brief aan de Tweede Kamer de hoofdlijnen van het Masterplan basisvaardigheden, waarmee het kabinet de komende jaren structureel 1 miljard euro investeert in taal, rekenen, burgerschap en digitale geletterdheid in het onderwijs.
Aan zo’n brief gaan lange processen vooraf, benadrukt Langendonk. ‘De onderzoeken die Stichting Lezen uitvoert, vormen een belangrijke basis voor zulke bewegingen. Nu het plan er ligt, voeren we veelvuldig gesprekken met relevante organisaties. Daar hoort de bibliotheek natuurlijk ook bij.’
In 2022 kwam al 12,9 miljoen vrij voor nieuwe locaties BoekStart in de kinderopvang en de Bibliotheek op school. ‘Dat deze gelden vrijkwamen is natuurlijk fantastisch nieuws’, vult Van Dalen aan. ‘Ook in Den Haag is zichtbaar geworden hoe essentieel bibliotheken zijn: niet alleen als uitleeninstanties, maar ook als begeleiders in het leren lezen en het vinden van het boek dat bij jou past. Daarmee schuift de plek van bibliotheken binnen de kaders van het ministerie van OCW steeds meer op van de C van Cultuur naar de O van Onderwijs. Dat is een uitstekende beweging, waarin de gelden van het Nationaal Programma Onderwijs, die scholen in het kader van het herstel van de coronacrisis ontvingen, een belangrijke extra impuls zijn geweest. We willen bibliotheken van harte aanmoedigen om in de startblokken te gaan staan, zodat ze op korte termijn zo veel mogelijk nieuwe kinderopvanginstellingen en basisscholen kunnen bedienen met BoekStart en de Bibliotheek op school.’

Langere lijnen

De volgende stap is nu om zulke afspraken voor een langere periode te maken. Langendonk: ‘We willen regeerperiodes overbruggen. Dat voorkomt dat we over vier jaar weer opnieuw moeten beginnen. Waarom spreken we niet af dat we twintig jaar lang een samenwerking met elkaar aangaan rondom leesbevordering?’
Soms lijkt het alsof lezen geen prominente plek meer inneemt in de maatschappij. Maar niets is minder waar, volgens Van Dalen. ‘Het dreigt inmiddels een *self-fulfilling prophecy* te worden: als we maar hard genoeg blijven roepen dat kinderen niet willen lezen, gebeurt het ook niet. Terwijl er genoeg tegenbewegingen gaande zijn. Kijk bijvoorbeeld naar de BookTok-trend: daaraan zie je dat lezen ook onder jongeren heel populair kan zijn. We moeten in de maatschappij ook weer een positief geluid laten horen. Dat helpt ons de goede richting op.’
Natuurlijk zijn er bepaalde uitdagingen, geeft ook Langendonk toe. ‘Het BoekStartkoffertje vindt gretig aftrek: per jaar worden er tienduizenden opgehaald. Tegelijkertijd weten we dat juist taalarme gezinnen onvoldoende met dit mooie cadeau van de bibliotheek worden bereikt: ze weten simpelweg niet dat ze zo’n koffertje kunnen halen en hun baby gratis lid kunnen maken van de bibliotheek, waar ook nog allemaal activiteiten plaatsvinden rond voorlezen aan kleine kinderen. Deze doelgroep moet meer worden aangemoedigd, bijvoorbeeld door de gemeente en het consultatiebureau, met inzet van de BoekStartcoach. We zien echter vaak dat deze instanties pas in actie komen wanneer iets mis dreigt te gaan. Dan is het vaak al te laat – op het gebied van gezondheid, maar ook op het gebied van lezen.’
De financiering van de BoekStartcoach is een uitdaging. Aanvankelijk kunnen ze deze medewerker van de bibliotheek financieren uit de stimuleringsregeling die er voor BoekStartcoaches is, maar daarna blijkt dat iedere gemeente dit anders regelt. Landelijke financiële ondersteuning zou volgens Stichting Lezen meer dan welkom zijn – of dat geld nu direct naar de bibliotheek gaat of een omweg maakt via het onderwijs, de kinderopvang of het consultatiebureau.

Foto: Keke Keukelaar

Adriaan Langendonk, programmamanager van Stichting Lezen.

Foto: Keke Keukelaar

Gerlien van Dalen, directeur van Stichting Lezen.

Serieuze partner

Ook Van Dalen en Langendonk zien dat de bibliotheek steeds meer serieus wordt genomen als partner, zowel in de politiek als in het onderwijs. Stichting Lezen geeft graag advies over hoe die samenwerking er precies uit zou moeten zien, ook bij de vorming van het curriculum. Dat gebeurt onder meer in de vorm van brochures, webinars en nieuwsbrieven, die deels in samenspraak met de bibliotheeksector worden ontwikkeld en bekendgemaakt. 'We vinden het belangrijk dat bibliotheken ons en onze kennis weten te vinden', aldus Langendonk, die ook voor de KB werkt. 'Niet voor niets nemen we zitting in allerlei gremia, bijvoorbeeld in de Koersgroep de Geletterde samenleving, de maatschappelijke opgave uit het Bibliotheekconvenant en de bijbehorende Netwerkagenda. Ook blijven we natuurlijk werken aan de kwaliteitsverbetering van BoekStart en de Bibliotheek op school. Via de kernteams worden bibliotheken ondersteund om deze programma's zo goed mogelijk in te zetten.'
Vanuit Stichting Lezen is ook zichtbaar met welke uitdagingen bibliotheken te kampen hebben. 'De krapte op de arbeidsmarkt slaat de bibliotheeksector niet over', constateert Langendonk. 'Daarbij zorgt de transitie die de bibliotheekbranche doormaakt er ook nog eens voor dat er vaak nieuwe personeelsvragen ontstaan. Er wordt heel hard gewerkt, waardoor men gelukkig nog steeds veel voor elkaar krijgt.'

Toch hebben ook programma's als BoekStart en de Bibliotheek op school daar soms onder te lijden, ziet Langendonk. 'Er ontstaat een groeiende vraag op dit gebied vanuit pabo- en mbo-opleidingen. Steeds minder van deze studenten zijn zelf fervente lezers, en dus brengen ze dat ook niet over op de kinderen die ze lesgeven en begeleiden. Bij een samenwerking met de bibliotheek speelt de omvang van die onderwijsinstellingen ze vaak parten: dit zijn vaak scholen met duizenden leerlingen, die onderdeel zijn van grote koepels. Ook bij scholen voor voortgezet onderwijs speelt dit probleem. En dat terwijl juist de meest alarmerende onderzoeken wijzen op achterstanden op middelbare scholen.'

Regionale aanpak

Stichting Lezen pleit daarom voor een regionale aanpak, waarbij bibliotheekorganisaties samenwerken om zulke grote onderwijsinstellingen toch goed te kunnen bereiken. En dat is hard nodig: op scholen door het hele land verdwijnen mediatheken. Waar tien jaar geleden ongeveer de helft van de middelbare scholen een mediatheek had, is dat nu nog maar op een kwart het geval. Verder ziet Stichting Lezen uitdagingen bij het gebied van digitale geletterdheid. Van Dalen: 'Daarvoor zijn nog geen landelijke wetten en regels, en dus ook geen kaders waarop bibliotheken kunnen inspelen. Ook het personeelstekort bij bibliotheekorganisaties helpt hierbij uiteraard niet mee.'

Om welk onderwerp het ook gaat, voor Stichting Lezen is het vooral belangrijk dat bibliotheken de programma's die ze aan scholen aanbieden niet zelf trekken, maar juist ondersteunen. 'Scholen zijn vaak nog met te veel andere zaken bezig', signaleert Van Dalen. 'De eerste stap is dat schooldirecties en -besturen de samenwerking met de bibliotheek omarmen. Vervolgens kun je aan de slag met alle bouwstenen die de programma's bieden. Pas als leerkrachten zelf de motivatie voelen om met leesbevordering aan de slag te gaan, ontstaat een succesvolle samenwerking. De bibliotheek wordt dan de partij die in de behoefte van de school kan voorzien. Neem bijvoorbeeld de behoefte aan rijke teksten in plaats van lesmethodes: daarvoor is de bibliotheek de perfecte leverancier.'

Consistent leveren

Voor de stabiliteit van zulke samenwerkingen is het belangrijk dat de bibliotheek consistent kan blijven leveren. 'De slagkracht van met name kleinere bibliotheken wordt steeds meer op de proef gesteld', ziet Langendonk. 'Dat maakt lokale en regionale verbanden steeds belangrijker om op terug te vallen. Ook hier speelt personeel weer een belangrijke rol: we moeten jonge, hoogopgeleide mensen blijven aannemen, zodat we de kwaliteit van deze programma's kunnen blijven borgen.'
Stichting Lezen kijkt ook graag over de grenzen naar hoe de samenwerking tussen bibliotheek en school elders wordt georganiseerd. 'Van sommige landen kunnen we wel wat leren', geeft Van Dalen aan. 'In Portugal bestaan bijvoorbeeld regels over hoeveel bibliothecarissen je minimaal per zoveel leerlingen op een school moet hebben. Daar lopen ook *teacher-librarians* rond, die maar een paar uur per week lesgeven en zich verder mogen storten op het bibliotheekwerk. In Nederland blijven we maar bezig aan te tonen dat die samenwerking überhaupt effect sorteert. Aan de andere kant: in Nederland hebben we een nagenoeg dekkend landelijk netwerk rondom de Bibliotheek op school opgebouwd, vanuit lokale bibliotheken. Daar zijn ze in andere landen best jaloers op.'

Diverse collecties

Ook de diversiteit aan materialen die Nederlandse bibliotheken kunnen bieden, is bewonderenswaardig. Toch valt ook hier ook nog wat te winnen, ziet Langendonk. 'We hebben een onderzoek laten uitvoeren naar de diversiteit van collecties in schoolbibliotheken. Daarin zien we dat met name in plattelandsbibliotheken soms beperkingen worden opgelegd vanwege de religieuze inslag van een school. Bibliotheken respecteren dat, maar het blijft een dilemma: idealiter breng je kinderen met een zo breed mogelijk palet aan verhalen in aanraking. Ook bibliotheken zijn zelf vaak nog erg witte instanties, die niet altijd voldoende oog hebben voor diversiteit. Met dat onderzoek wilden we ook andere spelers in de boekenbranche, zoals uitgevers en auteurs, oproepen om een meer divers aanbod te creëren, zodat bibliotheken daarop kunnen inspelen. Daarnaast moet meer aandacht komen voor verschillende soorten diversiteit: niet alleen afkomst of huidskleur, maar ook gender en seksuele voorkeur.'

Bij zulke onderzoeken presenteert Stichting Lezen vaak ook direct praktische handreikingen, die bibliotheken en scholen kunnen gebruiken om meteen aan de slag te gaan. Langendonk: 'We werken altijd samen met de sector. De mooiste initiatieven komen ook uit het veld. Zoals de Bibliotheek op school en de BoekStartcoach ook ooit zijn begonnen, en kijk eens waar we nu staan. Die wisselwerking blijft steeds beter worden: wij ontwikkelen niets vanuit een ivoren toren, we kijken waar het veld behoefte aan heeft. Zo hebben we op verzoek van bibliotheken de BoekStart app ontwikkeld, met voorleestips, video's en een wekker die je kunt zetten om je erop te attenderen dat het weer voorleestijd is. Bibliotheken mogen zich altijd bij ons melden als ze een idee hebben dat landelijke doorontwikkeling verdient.'

Nul tot vier

Waar wil Stichting Lezen zich de komende tijd op richten? Van Dalen: 'Voor ons is de extra aandacht die nu ontstaat voor de doelgroep van nul tot en met vier jaar heel belangrijk. Je moet zo vroeg mogelijk beginnen met leesbevordering, anders haal je achterstanden niet meer in. Dankzij landelijke pilots rondom de gezinsaanpak komen we daar nu veel verder in.'
Toch liggen op dat terrein nog best wat uitdagingen, signaleert Van Dalen. 'Het is een ongelooflijk versnipperd terrein. Er zijn verschillende ministeries bij betrokken: diverse afdelingen van het ministerie van OCW, maar ook SZW en VWS. Ook lokaal zijn meerdere beleidsterreinen betrokken bij taal- en leesontwikkeling van kinderen en jongeren: onderwijs, cultuur, welzijn en de jeugdgezondheidszorg. *It takes a village to raise a child* is niet voor niets een bekend gezegde.
Langendonk vult aan: 'Vanaf 2025 moeten gemeenten het beleid rondom de preventie en curatie van laaggeletterdheid in eigen hand gaan nemen. Ook bij gemeenten komt het daardoor op ieders en tegelijkertijd op niemands bordje terecht. De bibliotheek kan daar een verbindende rol in spelen.'

Organisatie van de programma's BoekStart en de Bibliotheek op school

De programma's worden met geld van het ministerie van OCW (middelen uit Tel mee met Taal, een kabinetsprogramma om laaggeletterdheid te voorkomen en tegen te gaan) door penvoerder Stichting Lezen en mede-uitvoerder de KB gecoördineerd. In twee landelijke kernteams, die uit mensen van POI's (namens SPN), Stichting Lezen en de KB bestaan, worden provinciale coördinatoren van de programma's geïnformeerd over ontwikkelingen en instrumenten. Zij staan op hun beurt weer in contact met de educatief specialisten van de lokale bibliotheken.

Uitgelicht: recente onderzoeken van Stichting Lezen

Stichting Lezen brengt met grote regelmaat onderzoeksrapporten uit, die ook voor bibliotheken relevant kunnen zijn. Enkele recente onderzoeken uitgelicht. Bekijk alle onderzoeken op www.lezen.nl/onderzoek

Vroeg begonnen, veel gewonnen.

Een onderzoek naar de langetermijneffecten van BoekStart

In opdracht van Stichting Lezen hebben Adriana Bus en Merel de Bondt onderzoek gedaan naar de langetermijneffecten van BoekStart en de werkzame elementen van het programma. Hun bevindingen tonen aan dat het programma belangrijk is voor het voorkomen van leesachterstanden en voor het bieden van gelijke kansen aan alle kinderen. De onderzoekers laten bovendien zien dat voorlezen aan jonge kinderen andere eisen stelt dan 'gewoon een verhaaltje voorlezen'. Ze besluiten met duidelijke conclusies en aanbevelingen voor het beleid en de praktijk.

Zie: lezen.nl/publicatie/vroeg-begonnen-veel-gewonnen

Of via de verkorte link: tinyurl.com/mrx49s36

Diversiteit en collectievorming bij de Bibliotheek op school

In dit onderzoek van de Universiteit Leiden en Stichting Lezen is antwoord gezocht op de vraag: in hoeverre en op welke manier speelt diversiteit een rol in besluitvorming rond de collecties van bibliotheken op scholen die deelnemen aan het leesbevorderingsprogramma de Bibliotheek op school? Deelnemers aan het onderzoek (76 bibliotheekmedewerkers) blijken veel verschillende aanpakken te hanteren, uiteenlopende eigen bronnen te gebruiken en verschillende visies te hebben op het collectievormingsproces. Dit laat zien dat leesconsulenten en bibliotheken veel van elkaars aanpak zouden kunnen leren. De verschillende argumentaties, manieren waarop diversiteit een rol krijgt in het proces en aanbevelingen uit het onderzoek bieden een startpunt voor reflectie op het beleid rondom diversiteit in collecties binnen het programma de Bibliotheek op school.

Zie: lezen.nl/publicatie/diversiteit-en-collectievorming-bij-de-bibliotheek-op-school

Of via de verkorte tinyurl.com/46mm2zs2

Young adult-literatuur op de leeslijst en in de lespraktijk

In het onderzoek *Young adult-literatuur op de leeslijst en in de lespraktijk* brengt docent Nederlands en promovenda Linda Ackermans in kaart welke positie *young adult*-literatuur heeft binnen het literatuuronderwijs in de bovenbouw van havo en vwo. Staan docenten Nederlands in 2021-2022 hun bovenbouwleerlingen toe om young adult-romans te lezen voor de leeslijst, en wat zijn de redenen dat ze dat al dan niet doen? Hoe gebruiken docenten young adult-literatuur in hun literatuurlessen? En hoe bekend zijn zij zelf met deze boeken?

In totaal namen 158 docenten Nederlands deel aan het onderzoek. Zij vulden in het schooljaar 2021-2022 een omvangrijke online enquête in. Een ruime meerderheid van de docenten Nederlands staat positief tegenover de inzet van young adult-boeken in het literatuuronderwijs, zo blijkt uit de resultaten. De meest genoemde reden hiervoor is het vergroten van het leesplezier van leerlingen. Docenten die young adult-romans niet toestaan, vinden deze boeken niet passen in de bovenbouw of menen dat ze onvoldoende literaire kwaliteit hebben. Soms ontbreekt het hun naar eigen zeggen ook aan kennis over deze boeken. Docenten die literaire waarde toekennen aan young adult-literatuur, die zelf -romans lezen en die bekender zijn met young adult-romans, staan deze vaker toe op de leeslijst.

Zie: lezen.nl/publicatie/young-adult-literatuur-op-de-leeslijst-en-in-de-lespraktijk

Of via de verkorte link: tinyurl.com/yk3fykua

CURSUSAGENDA

GO opleidingen

2023

MAART

10/03	INSTRUCTIEVAARDIGHEDEN	
10/03	AUTEURSRECHT (BASIS)	GAAT DOOR
15/03	ADVIESVAARDIGHEDEN	GAAT DOOR
16/03	CUSTOMER JOURNEY IN DE BIBLIOTHEEK	
16/03	VERANDERMANAGEMENT	
17/03	VISUALISEREN VAN KENNIS	
17/03	ZOEKSTRATEGIEËN IN GESTRUCTUREERDE DATABANKEN	
23/03	ZOEKEN VAN BEELD EN GELUID	
24/03	MARKETING VAN INFORMATIE-DIENSTVERLENING IN EEN DAG	GAAT DOOR
30/03	INFORMATION RESEARCH SUPPORT	GAAT DOOR
31/03	FACILITEREN VAN COMMUNITY LIBRARIANSHIP	*NIEUW*
31/03	WEERBAAR IN DE BIBLIOTHEEK	*NIEUW*

GO opleidingen
school voor informatie

Meer informatie:
goopleidingen.nl/agenda
of 070-3512380

‘Inspirerend, liefde, warmte, samenwerking, kennis, passie en drive’

Tineke Kistemaker neemt na 37

Tineke Kistemaker tijdens haar afscheid op de foto met Eppo van Nispen tot Sevenaer, voormalig directeur DOK Delft (2005 -2010) en nu directeur van het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid.

jaar afscheid

Na 37 jaar neemt Tineke Kistemaker afscheid van de bibliotheeksector. In die krappe vier decennia tilde ze het jeugdbibliotheekwerk in Delft naar een hoger plan. Daarmee gaf ze ook het voorbeeld voor bibliotheken in de rest van het land. Samen met *Bibliotheekblad* blikt ze terug op haar carrière.

TEKST: ANNE VAN DEN DOOL • FOTO'S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

Foto: Marjolein Jense

Het is winters koud wanneer we Tineke Kistemaker treffen in de centrumvestiging van DOK Delft. Het café zit vol, dus nestelen we ons op de jeugdafdeling. Een passende plek: hier dartelen de kinderen rond die Kistemaker in de 37 jaar dat ze bij DOK werkte zo veel mogelijk probeerde te stimuleren tot lezen.
In december 2022 nam Kistemaker afscheid. Het moest een avond met dj en dans zijn, had ze van tevoren aangegeven aan collega's. Die avond kwam er, maar niet voordat ze uitgebreid door collega's en samenwerkingspartners was toegesproken: van DOK'ers uit de uitleen tot ambtenaren, van medewerkers uit het educatieteam tot leden van de onderwijsachterstandsgroep waarvan ze jarenlang onderdeel uitmaakte. Gevraagd naar dat ene woord waarmee ze Kistemaker moesten typeren, noemden ze onder meer *inspirerend*, *liefde*, *warmte*, *samenwerking*, *kennis*, *passie* en *drive* – een lijst waarvan Kistemaker nog steeds naglundert. Kers op de taart was het speciale lied dat de biebband van DOK voor haar had gemaakt.

Bijna gestopt

Zelf had ze ook werk gemaakt van haar speech. 'Hoe kun je een periode van 37 jaar samenvatten?', vraagt Kistemaker zich opnieuw hardop af. 'Als rode draad in mijn verhaal koos ik voor alle kansen die ik van deze organisatie heb gekregen. Ik heb me hier al die jaren zo goed inhoudelijk en persoonlijk kunnen ontwikkelen. Telkens als ik uitgekeken dreigde te raken op mijn baan, kreeg ik ruimte voor iets nieuws.'
Terugkijkend roemt ze ook haar collega's. 'Mensen werken hier vanuit een enorme warmte en betrokkenheid. Er lopen hier veel jonge mensen rond met allerlei verschillende achtergronden. We geven elkaar hier de ruimte en het vertrouwen om vernieuwingen door te voeren. Dat heb ik al die jaren als enorm waardevol ervaren.'
Na al die jaren is het bijna surrealistisch om te bedenken dat Kistemaker na een jaar bijna de bibliotheeksector alweer had verlaten. 'Ik deed de sociale academie, maar stopte daar – heel onverstandig – vlak voor het einde mee', blikt Kistemaker terug. 'Ik had nog geen idee wat ik dan wel wilde doen, en dus ging ik aan de slag bij de bibliotheek als uitleenkracht. Dat beviel zo goed dat ik het liefst wilde blijven, maar dat vond ik gevaarlijk: ik had nog geen diploma op zak.'
Maar dat weggaan ging zomaar niet: Kistemaker werd bij de toenmalige directeur op het matje geroepen. 'We willen in jou investeren, zei hij. Ik mocht de bibliotheekacademie gaan doen, waar ik me specialiseerde in het jeugdbibliotheekwerk. Daarnaast mocht ik meteen aan de slag in onze vestiging in Voorhof.'

Foto: Mylene Siegers

DOK wereld, de jeugdafdeling, heeft al sinds 2018 een themaroute. Daar staan de boeken niet meer op alfabetische volgorde, maar vind je alle boeken (fictie en non-fictie) over een bepaald onderwerp bij elkaar. Tineke is de initiatiefneemster van de DOK themaroute.

De vestiging lag op tien minuten fietsafstand van haar huis, maar voor haar gevoel trad Kistemaker een andere wereld binnen. 'Hulp van de bibliotheek was daar enorm welkom', herinnert Kistemaker zich. 'Het is een wijk waar veel gezinnen wonen met een taalachterstand. De mensen hebben het niet breed. DOK heeft altijd gratis abonnementen gehad voor de jeugd, in de hoop dat meer kinderen daardoor lid worden. Ik heb altijd gezegd: dat is niet genoeg. Dat abonnementsgeld kunnen ze wel ophoesten – het zijn de boetes waar ze bang voor zijn. En goede begeleiding bij het vinden van het juiste boek, dat hebben ze ook nodig.'

Alle ruimte

Kistemaker kreeg in Voorhof alle ruimte om de kinderen uit de omgeving zo goed mogelijk te helpen. 'Ik mocht activiteiten organiseren, bouwde relaties op met scholen in de omgeving en zocht de samenwerking op met de moskee. In die tijd was het bijzonder dat de bibliotheek zo'n rol pakte. We werden zelfs onderdeel van de onderwijsachterstandsgroep, waarin behalve scholen ook de gemeente plaatsnam. In dat gremium heb ik altijd geprobeerd een zo neutraal mogelijke rol te vervullen, als oplosser van de problemen die zij ons voorlegden.'
In Voorhof zette Kistemaker tal van projecten op die later een landelijk vervolg zouden krijgen. 'We organiseerden huiswerkbegeleiding en gingen als eersten in Nederland een samenwerking aan met de VoorleesExpress, waarbij een vrijwilliger een halfjaar lang bij een gezin thuis komt om voor te lezen en het voorleesritueel een plek te geven in de dagelijkse praktijk. Dat was heus niet meteen een succes: ik zag veel mogelijkheden tot verbetering. Daarom creëerden we ons eigen product: Taalvisite. We ontwikkelden ook meteen een startpakket voor bibliotheken, zodat de hele branche ermee aan de slag kon.'
Die werkwijze is typerend voor Kistemaker: niet bang om de dingen anders te doen. Het geldt ook voor het programma de Bibliotheek op school. Ook daaraan gaf Kistemaker haar eigen draai, waaruit de Delftse Vindplaatsen ontstonden.
'In het hele land zagen we toen dat bibliotheken in ruil voor de opening van Bibliotheken op school hun vestigingen moesten sluiten', blikt Kistemaker terug. 'In die schoolbibliotheken kwamen boeken terecht die eerst in de reguliere vestigingen stonden. Zo wilden wij het niet doen: alleen een aantrekkelijke collectie, met boeken die aansluiten bij de interessegebieden en het taalniveau van de leerlingen, stimuleert tot lezen. Dat vraagt wel om een investering van de school: zo'n schoolbibliotheek kost algauw tienduizenden euro's.'

Zelfsturende teams

Met al die ambitie speelde ze zichzelf in de kijker voor de rol van teamleider Jeugd en Educatie voor heel DOK. 'We creëerden een educatieteam dat nauw met elkaar samenwerkte', vertelt Kistemaker. 'We bekeken activiteiten en collectie in samenhang met elkaar. Ook konden we daardoor de lessen uit de Voorhofvestiging meenemen naar de centrale vestiging in de binnenstad. Daar richtten we ons eerst vooral op hoogopgeleide ouders,

terwijl je in en rond het centrum gezinnen met soortgelijke uitdagingen als in Voorhof vindt.'
Terwijl Kistemaker steeds meer een leidinggevende rol kreeg, begon de organisatie juist te werken met zelfsturende teams. 'Daar ben ik altijd enorm voor geweest. Op die manier kwam er nog meer ruimte voor persoonlijke en professionele ontwikkeling. Iedere DOK-medewerker heeft zijn eigen coach, zeiden we wel eens gekscherend. Alleen maar goed: zo maak je optimaal gebruik van alle talenten in een team. Door vanuit verschillende achtergronden naar je producten te kijken, kan de kwaliteit alleen maar verbeteren. Je begrijpt de bezoeker beter. En je voelt meer eigenaarschap van je werk, waardoor je er meer plezier in krijgt.'
De beweging richting zelfsturende teams gaf Kistemaker de mogelijkheid om zelf een meer overstijgende rol te pakken. 'Ik heb nooit een bepaalde positie in de organisatie willen bereiken. Wel heb ik altijd vanuit de inhoud aan tafel willen zitten. Dat ik dat als adjunct-directeur uiteindelijk zelfs op directieniveau heb kunnen doen, heeft me goed gedaan. Daar kon ik pleiten voor meer geld voor collecties en scholing. En ik kon er mijn ideeën neerleggen voor de themacollecties.'

De digitale publicatie *Ontdekken zonder te verdwalen* beschrijft hoe de themaroute van de jeugdafdeling van DOK tot stand is gekomen. Downloaden kan via de verkorte link: tinyurl.com/3cwh9brw

Niet op alfabet

Het was een van Kistemakers laatste grote projecten: het opnieuw vormgeven van de jeugdafdeling van DOK. Onder begeleiding gingen ze met kinderen in gesprek over hun ultieme beeld van de jeugdafdeling van de bibliotheek. 'Boeken indelen op alfabet bleek voor hen helemaal niet logisch', aldus Kistemaker. 'Dat was echt een eyeopener. In plaats daarvan deelden we de boeken in op thema's, met routes om ze te verbinden.'
Kistemaker vond het spannend om het project aan te gaan, maar ze kreeg alle support van de directeur. 'Wat is het ergste dat er kan gebeuren, vroeg ze. Dat we een weekend alle boeken weer de oude stickers moeten teruggeven als het niet blijkt te werken, zei ik. Toen kreeg ik groen licht.'
Het project getuigt van hetzelfde lef dat Kistemaker ook tijdens haar afscheid werd toegedicht. 'Wat kan er misgaan, was vaak mijn motto. Die mentaliteit komt vanuit de gedachte dat het altijd beter kan. Daar heb je eigenwijsheid voor nodig.'
Terwijl Kistemaker om zich heen kijkt naar de themakasten van de jeugdafdeling, realiseert ze zich ook dat het soms best een strijd geweest is. 'Het ging lang niet altijd zonder slag of stoot. Ook tijdens de verbouwing van dit pand een paar jaar geleden hebben we moeten vechten om de kasten op hun plek te houden. Ik ben trots dat hier, anders dan in andere bibliotheken, de boeken niet aan de kant zijn gegaan. De collectie staat hier nog steeds centraal.'
Tijdens het proces rondom de jeugdcollecties zag ze hoe breed het project gedragen werd. 'Ik heb de aftrap gedaan, maar uiteindelijk moet iedereen achter de werkwijze staan. De nieuwe werkwijze is tijdrovender dan boeken op alfabet zetten, dus het is belangrijk dat iedereen zich eigenaar voelt.'
Kistemaker heeft er alle vertrouwen in dat dat in de toekomst zo blijft. 'Mijn allerlaatste project was om de non-fictieafdeling voor volwassenen ook op subthema in een route te plaatsen. De indeling op alfabetische volgorde sluit aan bij de gedachte dat bibliotheekbezoekers weten welk boek ze willen, terwijl blijkt dat maar vijftien procent op die manier door de bieb loopt. Met deze nieuwe indeling komen ook volwassenen sneller in aanraking met boeken die aansluiten bij hun interesses.'

Niet schreeuwen

De komende tijd gaan Kistemakers collega's aan de slag het project nog verder te brengen. 'Ze gaan ook aan de slag met de digitale component, onder meer in de vorm van podcasts voor kinderen. Ook hierbij zijn zij als doelgroep betrokken. Wauw, jullie doen echt wat wij willen, riep een van de kinderen verbaasd toen we met de jeugdafdeling bezig waren. Dat maakte me blij en tegelijkertijd verdrietig: dat betekent dat dat normaal gesproken niet of nauwelijks gebeurt.'
De ambitie die Kistemaker tijdens haar hele carrière gevoeld heeft, ziet ze bij andere bibliotheken niet altijd terug. 'Wij schreeuwen niet, zeg ik altijd: we verenigen ons niet, we gaan niet de straat op. Dat zou meer mogen gebeuren.'
Kistemaker weet nog niet precies hoe ze haar pensioen precies gaat invullen. Eén ding is zeker: ze is niet in de wieg gelegd voor stilzitten. 'Ik blijf in elk geval betrokken bij de doorontwikkeling van de themaroutes. Ik ben de sector zeker nog niet uit. Ik hoop her en der nog wat vlammetjes te kunnen aansteken door mensen te laten nadenken over hoe ze de dingen doen. We mogen geen gewoontedieren worden: we moeten de dingen niet zo doen omdat we ze al honderd jaar zo doen, maar omdat we de doelgroep er het beste mee helpen.'
Kistemaker is niet bang voor de toekomst van de bibliotheek. 'We zullen niet zo snel verdwijnen: we hebben volop bestaansrecht. Wel ben ik bang dat mensen op een gegeven moment niet goed genoeg opgeleid meer zijn om de bibliotheek goed te kunnen bestieren. Gelukkig zijn er allerlei nieuwe initiatieven waarmee in die kennis wordt geïnvesteerd. Het bibliotheekwerk is echt een vak, dat je met passie moet uitvoeren. Alleen dan zijn we geloofwaardig.'

De Stationsbibliotheek op Arnhem Centraal

‘Je moet verrassende dingen doen om de aandacht van reizigers te trekken!’

Karlijn Mulder (community librarian):
‘We bieden de nieuwste titels, en kijken goed naar de uitleencijfers, zodat we weten welke boeken populair zijn.’

Zou het niet geweldig zijn als je op elk treinstation in Nederland een boek kon lenen en inleveren? Als het aan netwerkadviseur Dick van Tol en community librarian Karlijn Mulder ligt, wordt dit ideaal ooit werkelijkheid.

TEKST: ANNEKE DE MAAT • FOTO: ROZET

Van Tol stond aan de wieg van de Stationsbibliotheek Haarlem, die in 2021 na 10 jaar zijn deuren sloot, terwijl Mulder voor de Arnhemse bibliotheek Rozet in mei 2022 een bibliotheek in de StationsHuiskamer op Arnhem Centraal opende.
‘Ruim vijftien jaar terug kwam bij ProBiblio het idee op dat stations aantrekkelijke locaties zijn voor het aanbieden van bibliotheekdiensten’, vertelt van Dick van Tol, die voor Probiblio activiteiten van bibliotheken op stations en op Schiphol coördineert.
De eerste pogingen om met de NS samen te werken mislukten, omdat de NS de bibliotheek toen alleen zag als een partij om ruimte aan te verhuren op kleine stations waar geen loketten en wachtkamers meer waren.’ Maar toen Van Tol in 2008 opnieuw bij de NS aanklopte was de NS enthousiast, en dat zijn ze nog steeds, benadrukt Van Tol. ‘Sinds 2008 ziet de NS ons niet meer alleen als huurder, maar ook als een partij

die bijdraagt aan de kwaliteit en variëteit van stationsvoorzieningen. Bibliotheken sluiten goed aan bij de activiteiten voor leesbevordering die de NS sponsort, zoals de Boekenweek en de NS Publieksprijs. De NS wil tegen aantrekkelijke prijzen graag ruimtes verhuren aan bibliotheken. Daarnaast willen ze bibliotheekactiviteiten op stations organiseren, waarmee bibliotheken kunnen laten zien hoe ze zich ontwikkeld hebben tot brede educatieve en maatschappelijke instellingen.'

Behoeftenonderzoek

De NS en Probiblio deden in 2008 samen behoeftenonderzoek dat veelbelovende inzichten opleverde. Zo bleek uit drie panelavonden met NS-klanten dat reizigers vooral interesse hadden in nieuws en actualiteit en dat ze snelle en makkelijke service wilden. Ze wilden boeken kunnen lenen en terugbrengen op alle stations. Uit kwantitatief onderzoek onder NS-klanten bleek bovendien dat 54% van de respondenten belangstelling had voor bibliotheekvoorzieningen op stations. Verder viel op dat er onder de belangstellenden relatief veel mannen waren, en dat hoe jonger en hoe hoger de opleiding, hoe groter de belangstelling was. Van de respondenten die aangaven de Stationsbibliotheek zeker te willen gebruiken, bleek 54% nog geen lid te zijn van een bibliotheek. Dat was voor de NS en ProBiblio voldoende reden om een pilot te starten.

Eigentijdse inrichting

Een projectgroep met vertegenwoordigers van de bibliotheken Haarlem, Gouda, Den Haag, Schiedam en Rotterdam ging aan de slag met het uitwerken van het concept 'de Bibliotheek op het station'. Van Tol: 'Onze ambitie was om een keten te realiseren met een actueel aanbod en een snelle service. De projectgroep koos voor een bibliotheek op basis van retailprincipes. 'We wilden met een eigentijdse inrichting en een sterk op actualiteit gerichte collectie een nieuw publiek met relatief veel jongeren en mannen trekken – en laten zien dat de bibliotheek innovatief en aantrekkelijk is.'

Nadat de NS dit concept had goedgekeurd, werd het prachtige vroegere telegraafkantoor op het middenperron van Station Haarlem als locatie voor een tweejarige pilot gekozen. 'Probiblio werd projectmanager. We hebben samen met de Bibliotheek Zuid-Kennemerland de formule uitgewerkt en de organisatie en financiën ingericht. Het principe van snelle, makkelijke dienstverlening is fysiek uitgewerkt in vijf zones op basis van beschikbare tijd: van heel snel je boek inleveren en door frontale plaatsing makkelijk een nieuw boek kunnen kiezen tot en met een halfuur vertraging overbruggen. Om lenen interessant te maken voor mensen die geen bibliotheeklid waren, konden mensen ook per item lenen.' Op 8 augustus 2011 opende de Bibliotheek op het station Haarlem. 'We kregen erg veel positieve publiciteit', herinnert Van Tol zich. 'Bibliotheek Zuid-Kennemerland werd opeens gezien als een vooruitstrevende instelling, en ook het imago bij het publiek verbeterde.' Na de geslaagde pilot nam de Bibliotheek Zuid-Kennemerland de Stationsbibliotheek in 2013 over en runde deze tot juli 2021. Van Tol: 'De vestiging is gesloten vanwege de stevigere keuze van de Bibliotheek Zuid-Kennemerland voor niet-zelfredzame burgers. Doordat de stationsbibliotheek achter de stationspoortjes zat, was deze niet laagdrempelig genoeg.'

Goedkoper concept

Door de financiële crisis lukte het niet om meer stationsbibliotheken op te zetten. Van Tol ontwikkelde daarom samen met de NS en enkele bibliotheken een goedkoper concept 'de Bibliotheek op het station 2.0'. Hierin zit de bibliotheek op het station in bij een andere voorziening, zoals een StationsHuiskamer, en wordt er gewerkt met een kleinere collectie en minder personeel. Met dit 2.0-concept ging in 2017 een Bibliotheek op het station op Rotterdam Centraal van start die nog steeds goed wordt gebruikt.

Toch is mensen binnenkrijgen in een bibliotheek op een station of vliegveld niet makkelijk, weet Van Tol. 'Je moet het echt vet presenteren, want mensen zijn daar met een ander doel. Ze zijn vaak gestrest. Je moet gekke, verrassende dingen doen om hun aandacht te trekken. In Haarlem kwam een deel van de reizigers nooit in de vleugel van het station waar de bibliotheek zat. Daarom hebben we bijvoorbeeld in die andere vleugel een leegstaande winkel beplakt met een levensgrote afbeelding van het interieur van de stationsbibliotheek en een routebeschrijving.'

De allernieuwste boeken

'Dick heeft bij Rozet het idee voor een bibliotheek op Arnhem CS geopperd', vertelt Mulder, die sinds februari 2022 bij Rozet werkt. 'Onze hoofdvestiging zit, samen met enkele andere culturele instellingen, in een groot statig gebouw en ligt op zo'n kilometer van het station. We merken dat mensen die wat meer te besteden hebben vaak in het gebouw komen, want hun kinderen volgen er cursussen en er zijn culturele evenementen. We hebben gekeken welke mensen langs ons gebouw lopen op weg naar het station en niet bij ons binnenlopen. Dat zijn de mensen die met het openbaar vervoer naar hun werk of naar school gaan. Die hebben haast en willen makkelijke, snelle dienstverlening, en de allernieuwste boeken. Bovendien wil Rozet niet alleen een plek zijn voor het lenen van een boek, maar ook een sociale ontmoetingsplek. Een bibliotheek in de StationsHuiskamer past goed in onze visie. Zo'n horecagelegenheid geeft reuring en je kunt er lekker zitten lezen.'

Young adult-literatuur

Rozet hoopt dat door deze bibliotheek op het station meer mensen gaan lezen. Mulder: 'We bieden de nieuwste titels, en kijken goed naar de uitleencijfers, zodat we weten welke boeken populair zijn. We werken nauw samen met Walter Jansen van de Arnhemse boekhandel Het Colofon. Hij laat ons weten welke boeken in trek zijn. Hij merkte dat er erg veel vraag is naar Engelse young adult-literatuur. Die bieden wij nu, en dat loopt "als een trein".'

Het bezoek loopt goed, maar zakt soms wat in, ziet Mulder. 'Om nieuwe mensen te trekken organiseren we activiteiten. Zo was er een voordracht van de romantische reizigersoproepjes van de NS-Hartkloppingen website en hielden we een aantal concertjes vanuit de Popronde Arnhem. En zijn er regelmatig voordrachten. Er komen vooral forenzen en studenten. Er zijn ook mensen die op de eerste plaats voor de StationsHuiskamer komen die nu af en toe een boek meepikken en lid worden. Ik zou het fantastisch vinden als er een keten komt van stationsbibliotheken door het hele land, en je overal boeken kunt lenen en ze op ieder station ook weer kunt inleveren.'

Partners van het project Makerlab delen hun bevindingen

Experimenteren met maakplaatsen

De afgelopen twee jaar experimenteerden acht bibliotheken door heel Nederland in het project MAKERLAB met een eigen maakplaats. Ze deden onderzoek naar ontwerp, programmering en inrichting, waarbij ze rekening hielden met hun eigen lokale context. Daarbij ontwikkelden ze ook nieuwe instrumenten voor maakplaatsen die in de toekomst in de bibliotheeksector een plek zullen krijgen. Partners in dit project waren de KB, Hogeschool Rotterdam en TU Delft. Het project is tot stand gekomen met financiële steun van Stichting Pica. Het onderzoek liep van 1 januari 2021 tot 31 december 2022. Hieronder delen de partners hun belangrijkste bevindingen. Ook is het Handboek MAKERLAB uitgekomen. Meer daarover leest u in de kadertekst.

Foto: Videobrouwers

Maakplaats in opkomst

De opkomst van de maakplaats past bij onze veranderende maatschappij, waarin zelf creëren meer en meer centraal komt te staan. Ook de bibliotheek speelt hier steeds meer op in, met de creatie van maakplaatsen als leidend voorbeeld. Tijdens dit project stelden we enkele richtlijnen op die bibliotheken kunnen helpen bij het vormgeven van hun maakplaats.

TEKST: MAR MUÑOZ APARICI, TU DELFT

Onderdeel van de cultuur

Maken is de laatste jaren een intrinsiek onderdeel van de westerse cultuur geworden. Burgers zijn getransformeerd van gewone consumenten tot prosumenten: ze nemen deel aan de creatie van dat wat ze gebruiken. Met de beslissingen die we in dat maakproces nemen, bepalen we ook hoe onze leefomgeving eruitziet. Denk aan het brouwen van je eigen bier, het breien van je eigen kleding en het timmeren van je eigen tuinstoel. In al die processen spelen opkomende technologieën een belangrijke rol: die stellen ons in staat om allemaal makers te worden. We hebben allerlei digitale en fysieke middelen tot onze beschikking om te maken wat we voor ogen hebben.

Deze maaktrend heeft ook invloed op het aanbod van bibliotheken. Ze verschuiven hun dienstverlening van het uitlenen van boeken naar het creëren van ruimtes waar bezoekers worden uitgenodigd om te creëren. Op die manier vindt ook een verschuiving plaats van passieve kennisconsumptie naar actieve kennisproductie.

Deze verschuiving in de functies van openbare bibliotheken biedt spannende nieuwe perspectieven voor ontwerpers. Met het creëren van maakplaatsen vergroten bibliotheken hun relevantie voor de samenleving. Het juiste ontwerp van de ruimte waarin zo'n maakplaats een plek krijgt, kan helpen om die relevantie te vergroten en een echte maakcultuur te laten ontstaan.

Richtlijnen

Binnen het project MAKERLAB onderzochten we hoe maakplaatsen in Nederland nu veelal worden vormgegeven en hoe we dat in de toekomst nog beter kunnen doen. Daarvoor hebben we de volgende richtlijnen opgesteld:

- Zorg ervoor dat de maakplaats is *verankerd* in alle lagen van de bibliotheekorganisatie én in de samenwerking met partners in de omgeving.

Foto: KB

In de Bibliotheek Tiel bevindt zich een moderne, open werkplaats met onder andere 3D-printers, een vinyl- en lasersnijder. Op de website staan veel voorbeeldfilmpjes. Te bekijken via de verkorte link: tinyurl.com/3kzmjuxs

- Een maakplaats creëren is *maatwerk*. Houd rekening met wat de omgeving nodig heeft om in de maakplaats aan de slag te gaan.
- Een maakplaats mag *leuk* zijn: het is een speeltuin waar je al doende leert. Leg dus niet te veel de nadruk op wat er moet, maar op wat er allemaal kan.
- Zoek *collega's* op die meer ervaring hebben met het creëren van een maakplaats – bij bibliotheken, maar ook daarbuiten, in binnen- en buitenland.
- Bereid je voor op de *toekomst*. In de toekomst zal maken een steeds groter onderdeel uitmaken van onze samenleving, bijvoorbeeld in het onderwijs en de zorg. Met een maakplaats speel je hierop in.

Passende programmering

Steeds meer bibliotheken hebben een maakplaats. In Nederland zijn het er vermoedelijk zo'n tachtig. In het bibliotheeknetwerk is dus al veel kennis op dit gebied aanwezig: bepaalde technieken en workshops hebben hun waarde al bewezen. In het project MAKERLAB hebben we nieuwe kennis opgedaan over het opzetten van een passende lokale programmering. Daarbij hebben we ons met name gericht op het nut van structuur en de waarde van flexibiliteit.

TEKST: MANON MOSTERT-VAN DER SAR, HOGESCHOOL ROTTERDAM

Het nut van structuur

Wanneer je met nieuwe technieken aan de slag gaat, is het prettig om die op een gestructureerde manier aangeleerd te krijgen. Een didactisch principe dat je daarvoor kunt hanteren, is het 3i-principe: imitatie, iteratie en improvisatie (El-Zanfaly, 2015). Het maakt inzichtelijk welke stappen nodig zijn om kennis vrij te kunnen toepassen.

De eerste stap, *imitatie*, is simpelweg het kopiëren van een object of activiteit. Ook dit is een creatieve handeling: deelnemers kunnen

Foto: KB

Het ZINiN MaakLab van de Bibliotheek Nijverdal heeft onder andere een 3D-printer, een plotter en een borduurmachine beschikbaar. Tevens biedt de bibliotheek de mogelijkheid om kosteloos trainingen bij Tetem in Enschede te volgen om vaardigheden te verbeteren. Tetem is een onderzoekend presentatieplatform in netwerk van makers en denkers (tetem.nl).

tenslotte zelf kiezen wat ze kopiëren en wat niet. Deelnemers die leren 3D-printen kunnen bijvoorbeeld eerst een sleutelhanger namaken met behulp van een handleiding voordat ze met een complexere taak aan de slag gaan. Zo wordt het leren van nieuwe vaardigheden laagdrempelig (Troxler & Mostert, 2019).
Dit principe kan ook worden toegepast door degene die een maakactiviteit leert faciliteren. Een makercoach kan een bestaande activiteit herhalen voordat die een eigen workshop probeert te creëren. De tweede stap, *iteratie*, staat voor het opnieuw uitvoeren van de workshop, waar nodig met aanpassingen of aanvullingen ten opzichte van de eerste keer. Op die manier maakt de makercoach zich de workshop ook meer eigen.
Als het itereren meerdere keren is gelukt, is de makercoach toe aan de derde stap, *improvisatie*. Hierbij gaat het om reageren op onverwachte situaties en bevindingen. Het is deze stap die echt tot nieuwe resultaten leidt. Dat kan bijvoorbeeld door nieuwe technologieën aan een bestaande activiteit te verbinden.

De waarde van flexibiliteit

Wanneer je eenmaal ervaring hebt opgedaan met het begeleiden van activiteiten of een specifieke technologie, is het makkelijker om te improviseren. Flexibel omgaan met een activiteit of machine hoeft echter niet te betekenen dat iemand expert is op het gebied van faciliteren of de techniek. Sterker nog: de ervaring leert dat het prima is om niet alles te weten. Het didactische principe van *peer instruction* (Mazur, 1997) kan hierbij helpen. Makercoaches sturen vragen terug naar de groep in plaats van deze zelf te beantwoorden. Zo proberen ze de collectieve kennis en capaciteit van de groep deelnemers aan te boren. Zelfs wanneer een antwoord in de groep niet direct voorhanden is, wordt het gezamenlijk zoeken naar een oplossing onderdeel van *peer instruction*. In ons eigen Stadslab Rotterdam leren studenten bijvoorbeeld de lasersnijder gebruiken door het elkaar te leren.
De eerste twee studenten krijgen een uitleg van een instructeur en vervolgens helpen zij het volgende duo.
In maakplaatsen klinkt dus regelmatig 'laten we het gewoon proberen', gevolgd door 'want ik weet het zelf ook niet'. Hierin speelt het durven falen een belangrijke rol (Mostert, 2019). Coaches stimuleren dit door fouten te ontdekken en te gebruiken om van te leren.
We zien dat veel bibliotheken hun activiteiten volledig zelf ontwerpen en uitvoeren, soms samen met een derde partij. De bibliotheken uit het MAKERLAB-project roepen met klem om een plek waar ze workshops van anderen kunnen inzien en van elkaar kunnen leren. Het Handboek MAKERLAB dat naar aanleiding van deze pilot werd gelanceerd, biedt daartoe een eerste aanzet. Hierin zijn instructies voor verschillende workshops te vinden.

Bronvermelding

- Mazur, E. (1997). *Peer Instruction: A User's Manual*. Pearson.
- Mostert-van der Sar, M. (2019). *Hey Teacher, Find Your Inner Designer*. Boom Uitgevers.
- Troxler, P., en Mostert-van der Sar, M. (2019). *Didactisch Kompas Stadslab Rotterdam*. Hogeschool Rotterdam.
- El-Zanfaly, Dina (2015). '[I3] Imitation, Iteration and Improvisation: Embodied Interaction in Making and Learning'. *Design Studies*, 41, 79–109. https://doi.org/10.1016/j.destud.2015.09.002

Samenwerken en durven experimenteren

De potentie van bibliotheken als een laagdrempelige publieke plek om te leren door te doen, is enorm. Maakactiviteiten passen prima binnen de visie die ontwikkeld wordt op een leven lang ontwikkelen voor de hele bevolking. Helaas stuiten bibliotheken na een enthousiaste start soms op obstakels zoals een gebrek aan personeel en expertise, zoals blijkt uit landelijke peilingen in 2018 en 2021. En hoewel bibliotheken aangeven dat ze graag een breder aanbod van maakactiviteiten willen bieden, blijft het aanbod veelal beperkt tot educatieve activiteiten voor de jeugd, gericht op coderen, robotica en werken met 3D-printers.

TEKST: MARIANNE HERMANS, KB, NATIONALE BIBLIOTHEEK VAN NEDERLAND

Vanuit de overtuiging dat er meer mogelijk is en dat 'maken' past in de maatschappelijke opgave van 'een leven lang ontwikkelen', is met project MAKERLAB (2021-2022) het concept van de maakplaats een slag verder gebracht. Dat daarvoor expertise van buitenaf nodig is, stond sinds het begin van dit proces vast. De KB, de Nationale Bibliotheek van Nederland, nam daarom samen met de TU Delft en de Hogeschool Rotterdam het initiatief tot een aanvraag voor het project bij de Stichting Pica.

Onderzoeksopzet

MAKERLAB is opgezet als een praktisch onderzoek volgens een cyclische aanpak van ontwerp (design), realisatie en adaptatie. In twee cycli is onderzocht hoe 'maken' past binnen de lokale bibliotheek. In het tweede jaar van het project werd met vier nieuwe bibliotheken voortgebouwd op ervaringen en ontwikkelde aanpak van de vier bibliotheken uit het eerste jaar.

- Design: oriëntatie en ontwerp

In de eerste fase zijn de bibliotheken, onderzoekers en ontwerpers met elkaar in gesprek gegaan om de specifieke opgave en doelen van de proefopstelling per pilotbibliotheek te bepalen. Dat heeft geresulteerd in een voorstel per bibliotheek.

- Realisatie: bouwen en testen

In de realisatiefase zijn de lokale proeftuinen gebouwd waarbinnen verschillende prototypes voor ruimtelijke inrichting en programmering getest werden met gebruikers.

- Adaptatie: implementeren en aanscherpen

In de derde fase zijn de activiteiten in de maakplaatsen geëvalueerd. De evaluatiefase was tevens de voorbereiding op een volgende cyclus van ontwerpen, bouwen, testen en evalueren.

De gekozen aanpak in cocreatie met bibliotheken als living lab maakte het mogelijk live te experimenteren met verschillende combinaties van inrichting en programmering. Een innovatief onderdeel van het project waren de ontwerpen die gemaakt zijn door studenten van de faculteit Industrieel Ontwerp. Deze varieerden van een makerkar om mobiele maakplaatsen te faciliteren tot een 'tafel van de stad' (zie ook het artikel dat eerder in het tijdschrift IP (Informatie Professional) gepubliceerd werd via de verkorte link: https://tinyurl.com/34vpffkx

Kennisdeling en samenwerking

Een andere belangrijke component van het project was kennisdeling en samenwerking. Uitwisseling van ervaringen door de bibliotheken onderling en met een bredere kring van ervaren bibliotheken in een 'peer group', via een community en online spreekuren, en workshops en excursies naar onder meer het Stadslab Rotterdam, de RDM Campus en de TU Delft, landelijke uitwisseling op het Maaksymposium in de OBA en uitwisseling met onderzoekers op internationale congressen, maakten deel uit van het project. De ontwikkelde instrumenten voor het meten van de impact, de ontwerpen, de tips en contacten die voortgekomen zijn uit het project worden de komende tijd gedeeld met de sector.

Conclusie

Maakplaatsen zijn meer dan alleen een ruimte met machines, het zijn ontmoetingsplaatsen waar een community kan ontstaan of landen, ze kunnen bijdragen aan de identiteit van de bibliotheek en aan de betrokkenheid van mensen bij de leefomgeving. Elke lokale maakplaats vraagt om een eigen twist aan de plek, de activiteiten en de mensen. Hierin is het proces van het ontwikkelen van een maakplaats belangrijker dan een universeel recept. Daar ligt een opdracht voor de toekomst: het opzoeken van collega's en het uitwisselen van kennis, en dat in een proces waarin vallen en opstaan, reflectie en ontwerp elkaar afwisselen.

Foto: Videobrouwers

Handboek MAKERLAB (2023)

Ondertitel: Maakplaatsen in bibliotheken
Auteurs: Manon Mostert-van der Sar (Hogeschool Rotterdam), Mar Muñoz Aparici (TU Delft/Faculteit Bouwkunde), Marianne Hermans (KB), Marjolein Oomes (KB), Olindo Caso (TU Delft/Faculteit Bouwkunde), Peter Troxler (Hogeschool Rotterdam), Valerie Heil (KB)
Prijs: gratis. Alle openbare bibliotheken krijgen het Handboek MAKERLAB gratis toegestuurd. Daarnaast is het handboek ook voor iedereen digitaal beschikbaar via bibliotheeknetwerk.nl

Welke programmering moet een maakplaats hebben om bepaalde doelgroepen aan te spreken en te binden? Welke vaardigheden zijn vanuit de bibliotheek nodig om de veranderingen in de techniek op voet te kunnen volgen? Welke rol kan 'maken' spelen in het creëren van een gemeenschapsgevoel? Deze vragen worden uitvoerig behandeld in het handboek, dat vol staat met voorbeelden uit de praktijk. Het handboek is geschreven door de onderzoekers die als experts aan het project verbonden waren. Ook de tools en instrumenten voor het meten van impact en het bouwen van de verschillende ontwerpen zijn in het handboek opgenomen, waarbij de maakplaatsen van de pilots als voorbeeld zijn genomen. Met dit handboek kunnen maakcoaches, bibliotheekdirecties en beleidsmakers direct aan de slag. De ontwikkelde aanpak en producten worden ondergebracht in het landelijke programma Digitaal burgerschap, zodat ze voor de hele bibliotheeksector beschikbaar zijn.

Foto: KB

Werken in een Amerikaanse plattelandsbibliotheek (deel V)

‘Ik kon het niet nalaten om de bijbel van een disclaimer te voorzien’

Marjolein Lolkema werkte jarenlang in dorpsbibliotheken in Nederland (Zwartewaterland en Urk). Zes jaar geleden emigreerde ze naar de Verenigde Staten. Sinds de emigratie werkt ze in een kleine bibliotheek in Garden Valley, een dorpje in de staat Idaho. Ze schreef al eerder over haar belevenissen in deze bibliotheek[1]. In dit artikel gaat ze wederom in op de steeds verdergaande censuur in de Verenigde Staten.

TEKST: MARJOLEIN LOLKEMA • ILLUSTRATIES: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

Het lijkt alweer een eeuwigheid geleden dat ik geplaagd werd door een *doxer*[2]. Sindsdien lijkt het rustig in onze bibliotheek. Tijdens de *Banned Book Week* heb ik een display gemaakt waarbij ik diverse titels heb ingepakt, zodat de titel niet meer te zien was. In plaats van de titel heb ik met een rode marker de reden voor censuur erop geschreven. Het was interessant om de reacties te volgen. Een voordeel van Amerikanen vind ik dat ze graag heel luid hun mening laten horen. Vanaf mijn werkplek op de jeugdafdeling kon ik het allemaal mooi volgen. En ondanks dat onze bibliotheek in een zwaar conservatieve regio gevestigd is, waren de reacties opmerkelijk progressief.

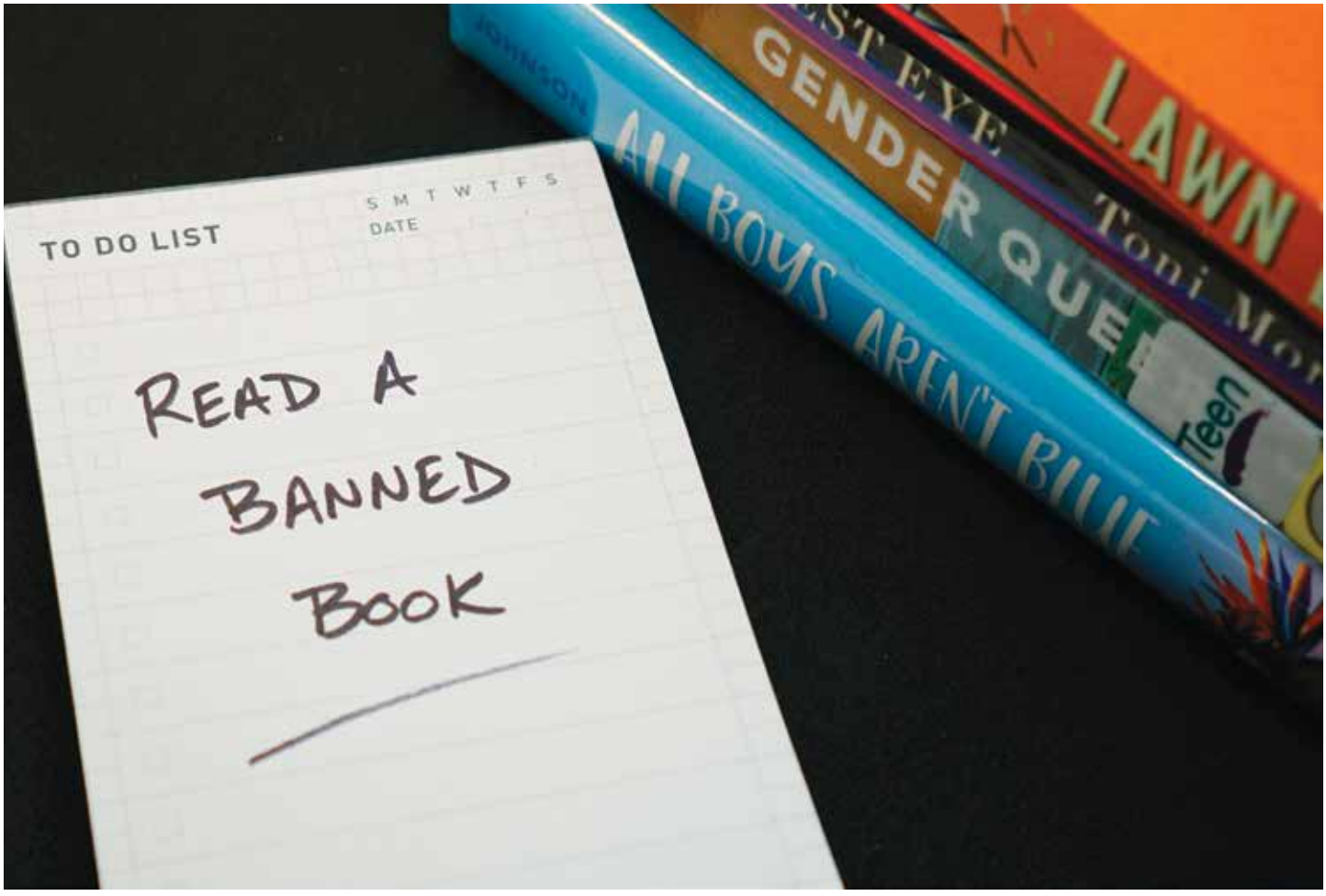

Foto: Shutterstock

In de Verenigde Staten staan inmiddels 1597 titels (gegevens uit 2021) op de lijst met ‘betwiste’ boeken. Wikipedia houdt hierover een pagina bij, gebaseerd op gegevens van ALA; the *American Library Association*[8]. (*List of most commonly challenged books in the United States*). Deze lijst is te raadplegen via de verkorte link[9]: tinyurl.com/5avydpbt

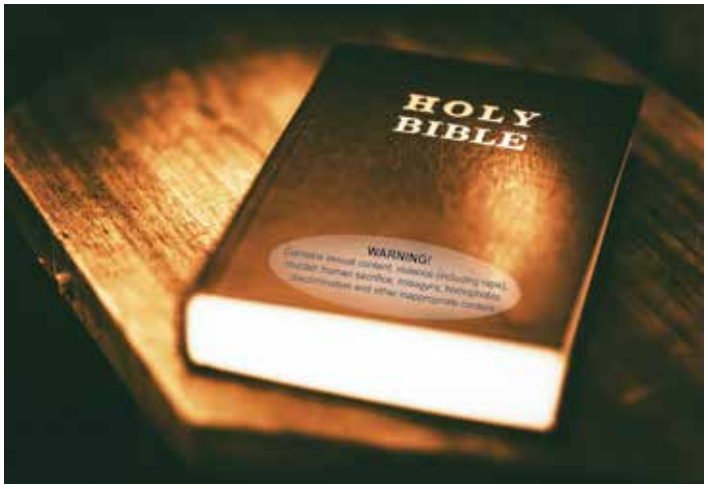

Foto: Shutterstock

De lijst van boeken en rare redenen om ze in de ban te doen is eindeloos. Ik kon het niet nalaten om ook de bijbel toe te voegen aan de display, met daarbij de waarschuwing: seksuele inhoud, geweld waaronder verkrachting, moord, mensenoffers, vrouwenhaat, homofobie, discriminatie en andere ongepaste inhoud.

Foto: Bravebooks

De christelijke conservatieve acteur en schrijver Kirk Cameron heeft onlangs een christelijk kinderboek geschreven: *As you grow*. Veel bibliotheken weigerden hem om zijn zeer vrouwonvriendelijke en homofobe opvattingen. Je kunt nog zo griezelen van een dergelijke schrijver, hem weigeren voor activiteiten en het niet aankopen van zijn boek om deze redenen is ook een vorm van censuur. In onze bibliotheek staat zijn boek, maar ook *Sex is a funny word* dat veel aandacht besteedt aan LGBTQIA+ vraagstukken.

Gecensureerde boeken

'Why are they banning this book? It's stupid!', 'It is our constitutional right to read every book I wish, no one can tell me not to', 'Please call me when people come to this library and do this awful thing trying to have books banned from this collection – I will stand up for you!'

Hoe hartverwarmend deze reacties ook zijn, er blijven altijd mensen die een boek van de display pakken en melden dat dit boek niet in onze collectie hoort. Een man zei trouwens heel vriendelijk: *'Oh thank you for making this display, so I learn what titles I should not read.'* Tja, zo kun je er ook tegenaan kijken. We hebben één dame gehad die foto's van de gehele display maakte, omdat ze, zo liet ze de front desk weten: *'Super angry was that our library showed people these bad titles.'* Wij vroegen ons vooral af wat ze met de foto's dacht te gaan doen.

Ach, de lijst van boeken en rare redenen om ze in de ban te doen is eigenlijk eindeloos (zie kadertekst, red.). Ikzelf kon het niet nalaten om ook de bijbel toe te voegen aan de display, met daarbij de waarschuwing: seksuele inhoud, geweld waaronder verkrachting, moord, mensenoffers, vrouwenhaat, homofobie, discriminatie en andere ongepaste inhoud. Ik moet bekennen dat ik toch wel enigszins nerveus was voor deze actie, maar de bijbel wekte juist de meeste nieuwsgierigheid en lokte zelfs hilariteit uit als ze erachter kwamen dat het om de bijbel ging.

Klachtenprocedure

Elke bibliotheek heeft natuurlijk haar eigen methode met betrekking tot klachten. In onze bibliotheek is de procedure als volgt. Zodra iemand zich meldt met een klacht over een boek (of dvd of videogame) en met het verzoek dit uit onze collectie te verwijderen, moeten wij de persoon een klachtenformulier overhandigen. Alleen volledig ingevulde formulieren worden door het bibliotheekbestuur in behandeling genomen. En dat betekent voor de klagers dat ze niet mogen klagen van 'horen zeggen', maar dat ze het betreffende boek (of dvd of videogame) zelf moeten hebben gelezen. Via vragen in het formulier wordt gecontroleerd of het materiaal echt is bestudeerd. Maar mijn bazin legt het als volgt uit: *'It will take too much of their time and effort to complete the form, so far all people that complaint and got the form, never made the effort to return it.'* Of misschien komt het toch doordat het klachtenformulier begint met informatie over de staats- en federale wetten die gelden op het gebied van collectievorming.

Doen bibliotheekmedewerkers zelf nooit aan censuur?

In de Amerikaanse bibliotheekwereld is een ongekende felheid aanwezig tegen censuur. Ik heb jaren in de Bibliotheek Urk gewerkt. Het systeem dat daar destijds werd gebruikt vinden collega's hier een ware vloek. Ook al waren alle titels beschikbaar voor iedereen en was het een hulpmiddel voor leden die op zoek waren naar voor hen 'veilige' boeken (net zoals we allerlei titels ook een genre-etiket geven en er leden zijn die alleen detectives willen lezen), in Amerika geldt dit als iets wat je nooit maar dan ook nooit doet. De gedachte dat leden dan alleen die boeken gaan lezen en geen andere boeken is heiligschennis.

En toch merk ik dat mijn Amerikaanse collega's er zelf ook wel een handje van hebben om boeken en auteurs te bannen uit hun bibliotheek. Neem nu J.K. Rowlings, schrijfster van de o zo bekende *Harry Potter*-reeks. Iedere keer komt nu de discussie terug: een bibliothecaris wil een activiteit rond deze serie doen, waarop collega's uit het land adviseren dit niet te doen. Zelfs een display zou je niet moeten maken rondom deze serie. De schrijfster uitnodigen? Beter niet. Ze is een no-go geworden. Reden: haar denkwijze over transgenders. Je kunt ervan denken wat je wilt, maar zelf vind ik dit ook een vorm van censuur.

Misschien wel echt gebeurd

Of neem het boek *De jongen in de gestreepte pyjama* van John Boyne. Dit boek wordt nu geadviseerd niet te gebruiken met tieners, want het

Een klant heeft voor ons allemaal een muts gebreid omdat ze ons wat warmte in de winter wilde geven.

Marjolein Lolkema.

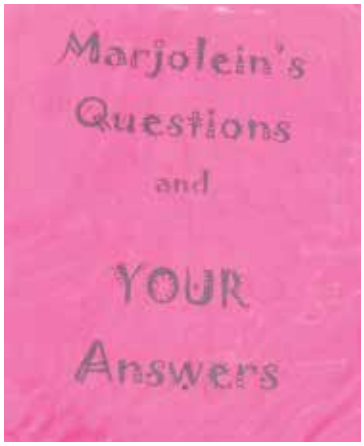
kan ervoor zorgen dat ze denken dat het verhaal echt is gebeurd. Het Auschwitz-Birkenau Holocaust memorial museum in Polen heeft dit advies gegeven, omdat door het boek en later door de film veel mensen zijn gaan denken dat het verhaal echt is gebeurd. John Boyne reageerde dat er dan wel heel veel boeken zijn die een negatief advies moeten krijgen. Zo veel fictieboeken als er op de markt verschijnen met het onderwerp Tweede Wereldoorlog, en ik kan hem geen ongelijk geven. Ach, ik herinner me nog dat ik de serie *Het dagboek van Betje Boerhave*[3] las en ik, net als zo veel anderen, dacht dat deze dagboeken werkelijk waren gevonden onder de vloer van het kruidenierswinkeltje in Utrecht, terwijl het complete fictie was (ook al waren veel gebeurtenissen die in de dagboeken beschreven worden echt gebeurd). Het boek *De jongen in de gestreepte pyjama* staat niet in de non-fictie collectie, maar in de fictiecollectie. Dat is toch wel een wezenlijk verschil.

Kirk Cameron

De christelijke auteur en schrijver Kirk Cameron (ja, die leukerd uit de televisieserie *Growing Pains*) heeft onlangs een christelijk kinderboek geschreven: *As you grow*. Hij wilde graag dit boek voorlezen tijdens Storytimes in bibliotheken. Maar elke bibliotheek die hij benaderde, weigerde dit. Nu moet ik wel als kanttekening erbij plaatsen dat hij grote stadsbibliotheken benaderde die ook *drag queen storytimes* hielden, dus het voelt wel als een provocatie. Toen hij er via diverse media over begon te klagen, waren er meteen bibliothecarissen uit kleine dorpen die zeiden: 'Kom maar bij ons.' Inmiddels heeft een aantal stadsbibliotheken hun aanvankelijke weigering teruggetrokken. Hij mag toch komen om zijn boek voor te lezen. Zelf vond ik vooral de reactie van de bibliotheek in Indianapolis opmerkelijk. Zij claimen een strategisch plan te volgen voor hun Storytime-uurtjes waarvoor alleen *authors of color* een uitnodiging krijgen. Zij claimen dat als diversiteit. Maar is dat diversiteit? Nogmaals, je kunt nog zo griezelen van een conservatieve christelijke schrijver als Kirk Cameron, hem weigeren voor activiteiten en het niet aankopen van zijn boek om deze redenen is ook een vorm van censuur. (Cameron is fel tegen homoseksualiteit en uit geregeld anti-homoretoriek. Ook kreeg hij critici over zich heen toen hij claimde dat een vrouw altijd haar man moet respecteren en naar hem moet luisteren. 'Het is niet aan de vrouw om de man te vertellen hoe hij een betere echtgenoot kan zijn.')
In onze bibliotheek staat zijn boek, maar ook *Sex is a funny word* dat veel aandacht besteedt aan LGBTQIA+ vraagstukken. We hebben pro-Donald Trump-boeken in de collectie en we hebben anti-Donald Trump-boeken.

House Bill 666 Idaho

Ondertussen is de House Bill 666 in Idaho afgeschoten door de senaat.[4] Dit had wel als gevolg dat de commissie voor bibliotheken in Idaho een budgetkorting kreeg van 3.8 miljoen dollar, en veel activiteiten hadden daardoor geen doorgang. Waaronder het beschikbaar stellen van e-books voor scholieren. De wetmakers zijn op dit moment bezig een nieuwe versie te maken voor House Bill 666 en deze zal komend seizoen opnieuw worden ingediend.
In november 2022 kwamen meer dan 200 mensen naar een bestuursvergadering van de bibliotheek in Meridian om daar af te dwingen dat een lijst met boeken uit de collectie moest worden gehaald. Dit werd door het bestuur geweigerd.
In Bonners Ferry hebben gewapende activisten in juli 2022 geëist dat de bibliotheek een serie boeken verwijderde uit de collectie, boeken waar zij van vonden dat deze ongeschikt waren. Dit is geweigerd. Maar het heeft er wel voor gezorgd dat de directrice Kimber Glidden haar ontslag nam: '*Nothing in my background could have prepared me for the political atmosphere of extremism, militant Christian fundamentalism, intimidation tactics, and threatening behavior currently being employed in the community.*'

Ik bedenk ook onmogelijke vragen en laat klanten er op briefjes antwoorden op geven. Bijvoorbeeld: wat is het meest idiote feitje dat je weet?

Pietje Bell discussie

Het klinkt misschien als: 'o o o Amerika ...' En ik geef toe, het gaat er hier soms wel heel extreem aan toe, maar vergeet niet dat Nederland onlangs nog de Pietje Bell-discussie[5] had. Toen ik er een facebookpost aan wijdde, kreeg ik onder andere als reactie dat het ouderlijk advies van de Kijkwijzer juist heel fijn is. Ik ben helemaal niet tegen een advies. Wel als een advies verplicht wordt. Ik herinner me nog dat we op een gegeven moment opdracht kregen een Kijkwijzer-training te volgen met een klein examentje. Ik begon erover te twijfelen, herinner ik het me nu goed? Hebben we daar gewoon aan meegewerkt, zonder vragen te stellen?

En dan lees ik dat het inderdaad geen advies meer is, maar een wet[6]: 'Volgens de Nederlandse wet mag je geen audiovisuele productie verspreiden aan kinderen die jonger zijn dan de leeftijdsclassificatie van het product. Buro240a helpt het personeel van winkels, bioscopen, bibliotheken en entertainmentcenters bij de naleving van de wet met voorlichting en trainingen.'
Nu denk ik: griezelig, een Nederlandse wet die bepaalt wat kinderen mogen zien of niet. Is het niet aan de opvoeders deze beslissing te nemen? Mag de overheid zich hiermee bemoeien? Wat is de volgende stap? Boeken krijgen ook een advies van een overheidsorganisatie? En pas op met denken: dat gaat hier nooit gebeuren!

Knuffel

De ontwikkelingen hier in Amerikaanse bibliotheken zijn soms griezelig. Maar echt, het is niet alleen horror. Ik krijg ook zo veel lieve reacties van leden. Een kleine bloemlezing:

- Met kerst organiseerde ik onze allereerste *Ugly Sweater Dance Party* voor peuters en kleuters. Na afloop kwam de ene na de andere ouder bij mij langs om mij een dikke knuffel te geven.
- Ik heb een tafel beplakt met schoolbordvinyl. Laatst kwam ik 's ochtends op de jeugdafdeling en was de tafel vol geschreven met bedankjes. Alle bedankjes waren geschreven door basisscholieren die regelmatig naar onze programma's komen.
- Een moeder en haar dochtertje gaan verhuizen en zullen niet meer naar onze bibliotheek komen. Ze kwamen speciaal even langs om nog van ons allemaal afscheid te nemen. Twee kleuterarmpjes rondom mijn benen en een hartverscheurend afscheid.

'Betwiste' boeken

- **Charlotte's Web / E.B. White**

Godslasterlijk:
Mensen zijn het hoogste niveau van Gods schepping en zijn de enige wezens die vocaal kunnen communiceren. Het tonen van lagere levensvormen met menselijke capaciteiten is heiligschennend en respectloos voor God.

- **De reuzenperzik / Roald Dahl**

Te seksueel:
Dat de spin zijn lippen likt, kan te sensueel voor kinderen zijn.

- **De tovenaar van Oz / L. Frank Baum**

Vrouwen hebben een te prominente leidersrol.

- **Het grote misschien / John Green**

Kinderen zouden met seks kunnen gaan experimenteren.

- **The Hate U Give / Angie Thomas**

Bijna een indoctrinatie van wantrouwen jegens de politie.

- **Het Achterhuis / Anne Frank**

Er zijn diverse redenen waarom dit dagboek steeds weer op de lijstjes komt te staan: pornografie, menstruatie, erg depressief boek …

- **De vliegeraar / Khaled Hosseini**

Promoot de Islam, lokt terrorisme uit, seksueel expliciete inhoud.

- **Beertje Bruin, wat zie je daar? / Bill Martin Jr & Eric Carle**

De reden voor censuur van dit boek is nogal lachwekkend: omdat de auteur Bill Martin dezelfde naam heeft als de auteur van enkele controversiële boeken over het Marxisme.

Tijdens de Banned Book Week heb ik een display gemaakt waarbij ik diverse boeken heb ingepakt, zodat de titel niet meer te zien was. In plaats van de titel heb ik met een rode marker de reden voor censuur erop geschreven. Het was interessant om de reacties te volgen.

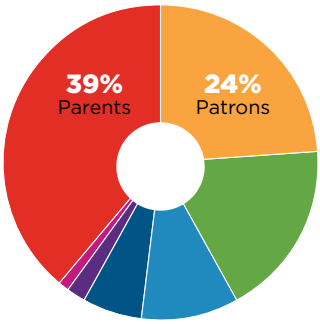
En niet alleen dat. Elke dag als ik naar de bibliotheek rijd, of als ik naar buiten ga, geniet ik van beesten en vogels die hier komen buurten. We maken elke dag een bergwandeling en genieten van warme vriendschappen die we hier inmiddels hebben opgedaan. Mijn 'favoriete' klant James (ik heb hem wel eens genoemd in eerdere artikelen), Republikein, draagt altijd een wapen en haat alles … behalve de dames in de bibliotheek, komt op dit moment niet veel meer. Hij is een rechtszaak begonnen tegen de bibliotheek vanwege het

CENSORSHIP

BY THE NUMBERS

Books unite us. They reach across boundaries and build connections between readers. Censorship, on the other hand, divides us and creates barriers. In 2021, 1,597 books were affected by censorship attempts. **Learn more at ala.org/bbooks.**

WHO INITIATES CHALLENGES?

- **18%** Board/ administration
- **10%** Political/ religious groups
- **6%** Librarians/ teachers
- **2%** Elected officials
- **1%** Students

Statistics based on 715 responses

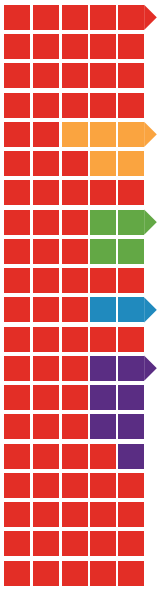
WHERE DO CHALLENGES TAKE PLACE?

- **44%** School libraries
- **37%** Public libraries
- **18%** Schools
- **1%** Academic/Other

Statistics based on 729 responses

BOOKS AND BEYOND

The ALA's Office for Intellectual Freedom tracked **729 challenges** in 2021. Here's the breakdown:

- **82%** Books, graphic novels and textbooks
- **5%** Programs, meeting rooms
- **4%** Displays, exhibits
- **2%** Films
- **7%** Other (includes filtering, access, databases, magazines, online resources, artwork, social media, music, pamphlets, student publications, reading lists)

REASONS FOR CHALLENGES

Each word and phrase in this graphic is cited from 2021 censorship reports

CENSORSHIP STATISTICS COMPILED BY:
OFFICE FOR *Intellectual Freedom*
American Library Association

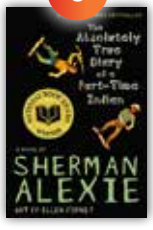
TOP 10 M CHALLEN BOOKS

1

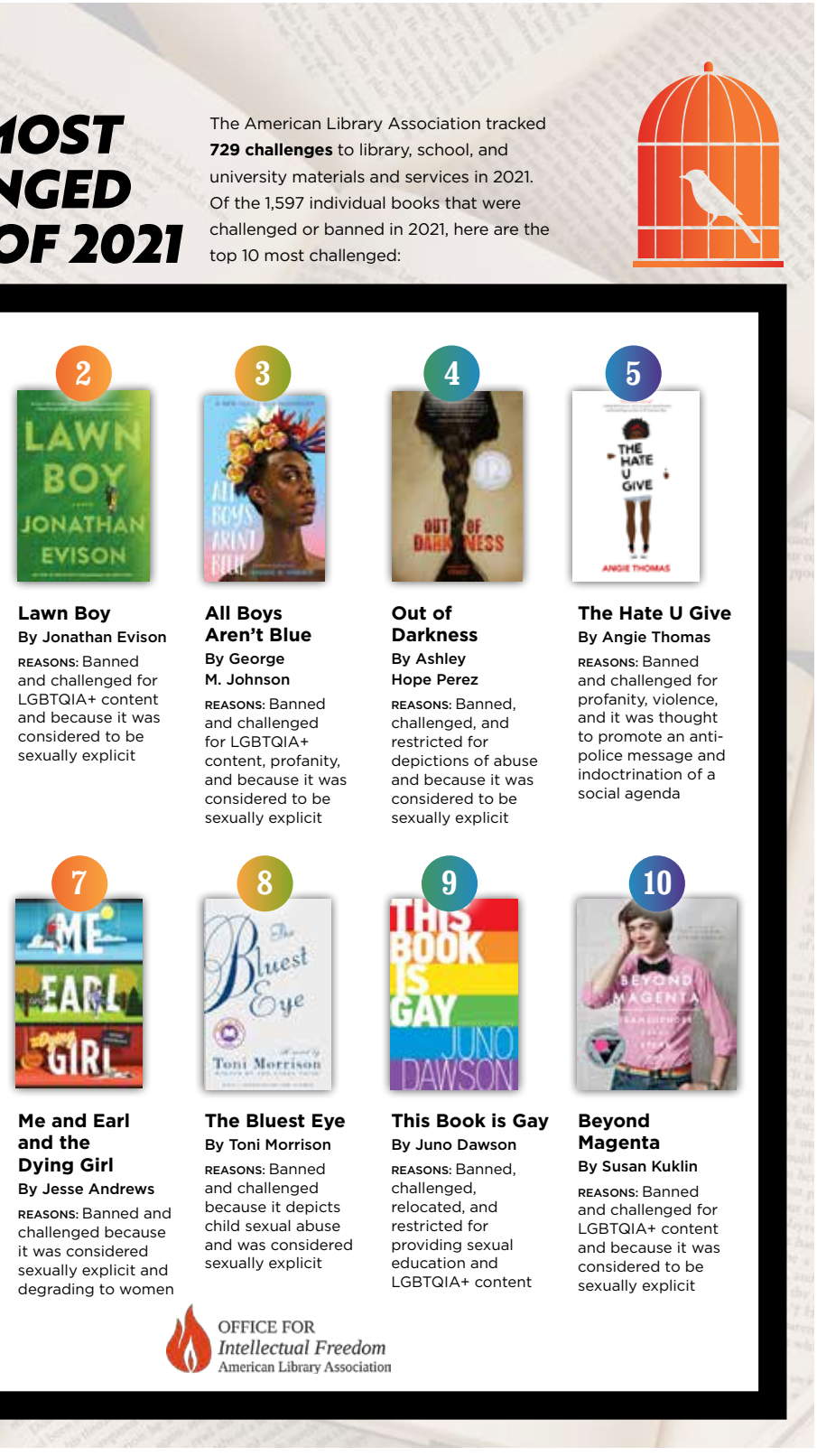
Gender Queer
By Maia Kobabe
REASONS: Banned, challenged, and restricted for LGBTQIA+ content and because it was considered to have sexually explicit images

6

The Absolutely True Diary of a Part-Time Indian
By Sherman Alexie
REASONS: Banned and challenged for profanity, sexual references, and use of a derogatory term

mondkapjesbeleid van nu alweer twee jaar geleden.
We maken ons zorgen om de schizofrene Tina die in haar eentje in een huis woont en hier gedurende de wintermaanden vastzit omdat de weg er niet sneeuwvrij gehouden wordt door de *county*.

Marjoleins vragen

Ik bedenk ook onmogelijke vragen en laat klanten er op briefjes antwoorden op geven. (*Kan een vis zeeziek worden? Als je een gedachte vergeet, waar gaat die gedachte dan heen? Wat is onzichtbaar, maar wil je dat mensen kunnen zien? Wat is het meest idiote feitje dat je weet?*)
Ik draag met trots een door een klant gebreide muts (ze heeft voor ons allemaal een muts gebreid, omdat ze ons wat warmte in de winter wilde geven). Ik geniet van Steve (een voormalig rancher van *Idaho Fish and Game*) die me elke keer weer zijn trailcamerafoto's[7] laat zien van beesten en vogels. Hij is super jaloers als ik hem de beelden laat zien van mijn trailcamera die wordt opgegeten door een zwarte beer.

Amerika heeft zijn donkere kant, maar die donkere kant vind je in Nederland ook.

Naschrift redactie / bronnen

1. Deel I: Bibliotheekblad 10-2020.
Deel II: Bibliotheekblad 6-2021.
Deel III: Bibliotheekblad 2-2022.
Deel IV: Bibliotheekblad 5-2022.

2. Doxing is de handeling waarbij identificerende informatie over iemand online wordt onthuld, zoals zijn of haar echte naam, woonadres, werkplek, telefoon, financiële en andere persoonlijke informatie. Die informatie wordt dan openbaar gemaakt – zonder toestemming van het slachtoffer. In Idaho is doxing niet illegaal. Wetgevers zijn er wel mee bezig. Zij zien ook dat dit de democratie tegenwerkt, maar voorlopig is er geen wet die doxing en exposing verbiedt. Wat opmerkelijk is, omdat de privacy hier zo belangrijk wordt gevonden.

3. nl.wikipedia.org/wiki/Betje_Boerhave

4. Zie Marjoleins eerdere artikel *De bibliothecaris is een criminele duivel!* in Bibliotheekblad 5-2022. House Bill 666 is een wetsvoorstel dat bepaalt dat bibliotheekmedewerkers die zich schuldig maken aan het distribueren en beschikbaar stellen van obscene materialen veroordeeld kunnen worden tot een jaar gevangenisstraf plus 1000 dollar boete.

5. Zie onder andere: *Leeftijdsadvies film Pietje Bell aangepast naar 12 jaar na klachten over geweld* op de site van de NOS te lezen via de verkorte link: tinyurl.com/mspasj2b

6. Wetboek-online.nl/wet/Sr/240a.html

7. Een *trail* of *wildlife-camera* wordt gebruikt om dieren in de natuur te fotograferen of te filmen. Deze camera heeft ingebouwde bewegingssensoren, detecteert dieren om je heen en is ook op afstand te gebruiken. De foto's worden vaak 'in the cloud' opgeslagen.

8. *Banned and Challenged Books. Website of the American Library Association office for intellectual freedom.* Zie: org/advocacy/bbooks

9. *List of most commonly challenged books in the United States.* Deze lijst is te raadplegen via de verkorte link9: tinyurl.com/5avydpbt

Webwiegendrukken uit de KB-webcollectie

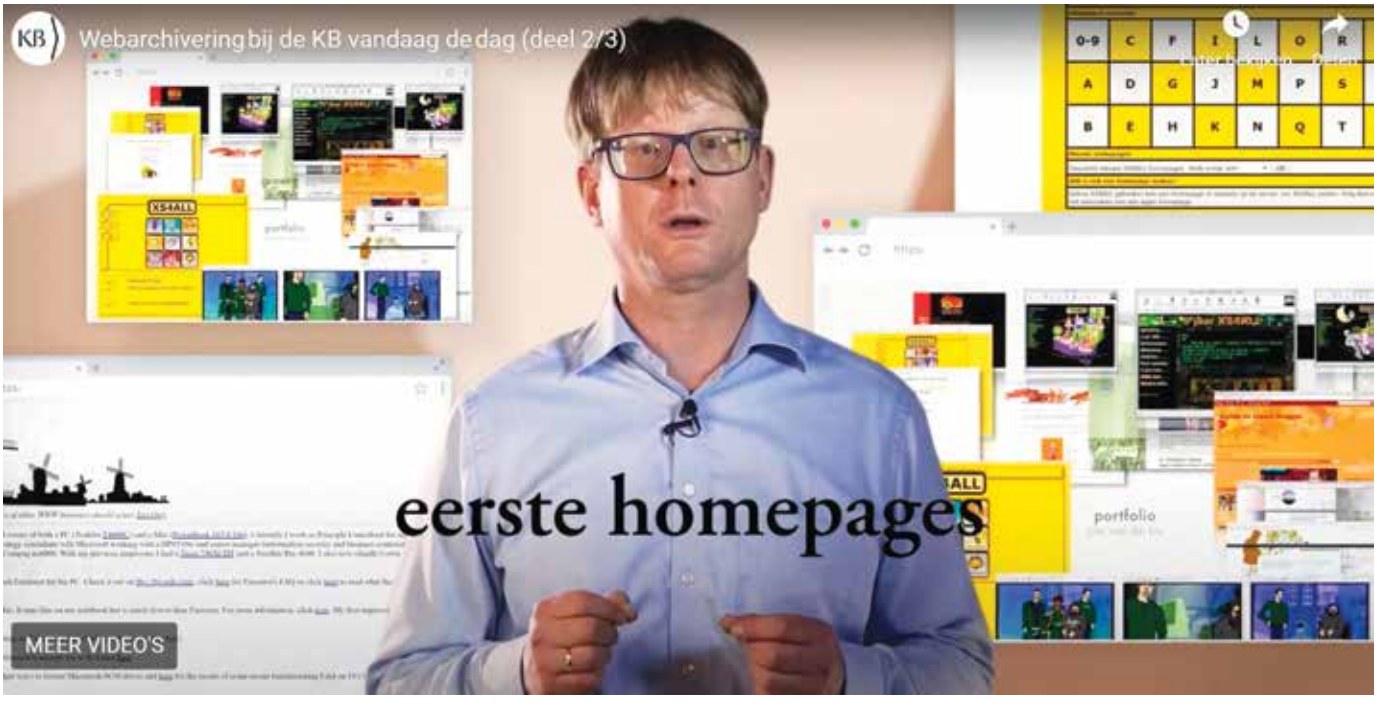
Op 1 november 2022 werd in Den Haag wereldwijde bibliotheekgeschiedenis geschreven. Een zorgvuldig gearchiveerde verzameling XS4ALL-homepages uit de collectie van de KB werd op die dag opgenomen in het Nederlandse Memory of the World Register van Unesco. Niet eerder werd aan digitaal erfgoed die eervolle status toegekend.

TEKST: KEES TESZELSZKY, KB-CONSERVATOR DIGITALE COLLECTIES

Unesco startte ooit het wereldwijde Memory of the World-programma om aandacht te vragen voor de conservering en bescherming van waardevolle archieven, bibliotheekcollecties en individuele werken tegen verwaarlozing, verval of soms zelfs opzettelijke vernietiging. Opname in het register helpt om mensen bewust te maken van het belang van kwetsbaar documentair erfgoed voor het collectieve geheugen van de mensheid.
Om het dertigjarig bestaan van het Unesco-programma te vieren is het Nederlandse Memory of the World Register in het leven geroepen. In dit register staan geschreven documenten met een bijzondere inhoud en grote erfgoedwaarde voor de Nederlandse cultuur. Het register bevat uitzonderlijk erfgoed met een krachtige Nederlandse uitstraling en bestaat uit documenten van de middeleeuwen tot aan onze tijd. De Nederlandse webcollectie XS4ALL-homepages is het eerste *born digital* (digitaal geboren) erfgoed ter wereld dat deze Unesco-status heeft gekregen.

Vluchtig erfgoed

Websites zijn als digitale publicaties niet meer weg te denken uit ons leven. Een groot deel van onze samenleving speelt zich inmiddels af in het digitale domein. Vrijwel elk moment van de dag bezoeken we een website om informatie te verzamelen, een reis te plannen, iets te kopen of wat al niet. Het belang van het wereldwijde web als verzamelplaats van digitale documenten is inmiddels zo groot geworden, dat we ons bijna niet meer voor kunnen stellen dat we ooit naar de bibliotheek moesten om informatie op papier te zoeken, het reisbureau bezochten om een reis te boeken en de Wehkampgids de enige manier was om thuis vanaf de bank iets te bestellen.
Desondanks is het web als medium vluchtig: de gemiddelde webpagina staat maar 90 dagen online en het grootste deel van ons online erfgoed is inmiddels weer offline gegaan. Juist daarom is het van belang om websites als historische bron veilig te stellen in de bibliotheek, met name die sites en homepages die

Kees Teszelszky, KB-conservator digitale collecties, vertelt in een drieluik op You Tube over het conserveren van webpagina's.
De links vind je onder het naschrift / bronnen.

nu Unesco Werelderfgoed

in de begintijd van het wereldwijde web werden gemaakt. Unesco heeft dit belang door de XS4ALL-homepages op te nemen in het Nederlandse Memory of the World Register nu onderkend.

Allereerste sites

De KB wil als nationale bibliotheek zo veel mogelijk bewaren van wat is gepubliceerd van en over Nederland, zowel op papier als digitaal. Het Nederlandse web is een van de oudste en grootste nationale webdomeinen van de wereld en heeft belangrijke waarde als toekomstig documentair erfgoed. Daarom verzamelt de KB sinds 2007 websites in haar webcollectie en zijn er inmiddels bijna 23.000 sites geselecteerd om te bewaren in de Nederlandcollectie.
Daarnaast stelt de KB speciale collecties samen met een specifiek thema om zo bepaalde fenomenen van de digitale cultuur en het verleden in samenhang te kunnen bewaren, zoals religie en levensbeschouwing, LHBT+, maatschappijkritiek en webarcheologie. Dat laatste is een verzameling met websites uit de beginperiode van het Nederlandse web. De eerste sites en homepages die toen verschenen, noemen we ook wel 'webincunabelen' of 'webwiegendrukken', omdat het digitale publicaties op het web zijn die nog de sporen bewaren van de papieren voorgangers die als voorbeelden dienden. Oude websites hebben vaak een 'papieren' achtergrondplaatje, een 'hoofdstukindeling' of paginanummers, en soms zelfs een ringband, alsof we naar een analoog document op een scherm zitten te kijken.
De webincunabelen ontstonden in het begin van de jaren '90. XS4ALL was een van de eerste internetproviders waar gewone mensen vanaf 1994 een homepage konden publiceren op het web. Dit was een historisch moment, omdat mensen voor het eerst in de geschiedenis, zonder tussenkomst van een overheid, een uitgeverij of een krantenredactie, aan een wereldwijd publiek kenbaar konden maken wat ze te zeggen hadden. Het gewone werd daardoor bijzonder. De inhoud van die sites ging over het dagelijks leven van heel gewone mensen en over onderwerpen die zij belangrijk vonden. En dat in een tijd waarin sociale media nog niet bestonden en deze manier van digitaal publiceren helemaal nieuw en vooral heel spannend was.

Pionierspodia

De onwennigheid van de makers is af te lezen aan die eerste experimenten op het web. Ook nieuwe groepen die tot dan toe vrijwel geen toegang tot massamedia hadden gehad, konden nu hun stem laten horen. Zo kregen voor het eerst in de geschiedenis kinderen, mensen met een handicap of met andere etnische, culturele of seksuele achtergronden een platform om zich zichtbaar te maken of hun mening te uiten. De wereld zou nooit meer hetzelfde zijn.
Voor het eerst verschenen: een 3D-huis op een homepage, de voorloper van de virtuele wereld Metaverse die nu wordt gebouwd, de oudste digitale literaire tijdschriften, de vroegste webkunstwerken, de eerste webwinkels en sites van politieke partijen, maar ook vroege websites van boerderijen, notarissen en andere bedrijvensites. De KB-webcollectie met deze homepages bevat daarom unieke bronnen van het begin van de digitale geschiedenis en cultuur van Nederlanders.
De webcollectie XS4ALL-homepages is de grootste met elkaar samenhangende digitale erfgoedcollectie uit de beginperiode van het Nederlandse web die in vrijwel ongewijzigde vorm bewaard is gebleven in een bibliotheekcollectie. De pagina's zijn tussen 2019 en 2021 zorgvuldig geselecteerd en duurzaam opgeslagen door de KB in haar digitale collectie. Hierdoor zijn de sites unieke geschiedenisbronnen van een belangrijke culturele ontwikkeling die tot op de dag van vandaag voortduurt in de digitale wereld.

Naschrift / bronnen

De XS4ALL-webcollectie kan door leden worden aangevraagd en ingezien in de leeszaal van de KB nationale bibliotheek in Den Haag. Meer lezen?

Beschrijving van de webcollectie: zenodo.org/record/5055571

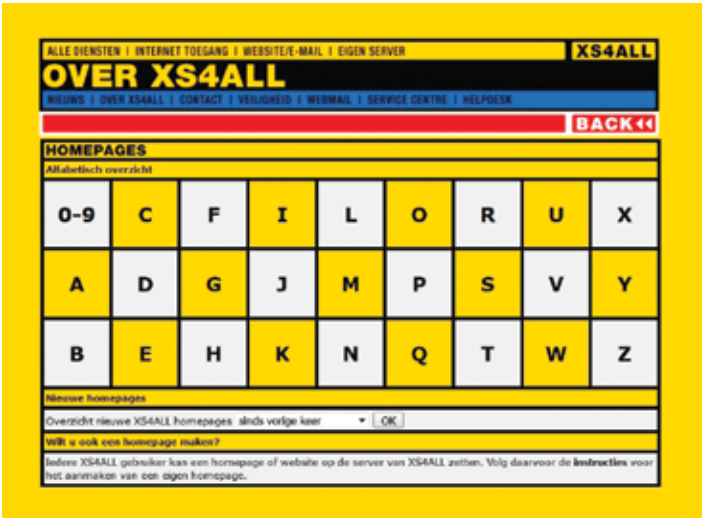
Aankondiging van Unesco: verkorte link: tinyurl.com/2aw8punj

Over webarchivering in het algemeen:
kb.nl/over-ons/expertises/webarchivering

Het verleden van Webarchivering bij de KB (deel 1/3):
youtu.be/WGZltMnSQgE

Webarchivering bij de KB vandaag de dag (deel 2/3):
youtu.be/lTK7eW_M14E

De toekomst van Webarchivering (deel 3/3): youtu.be/Seq44U-jXJE

Een overzicht van XS4ALL-homepages in het jaar 2000.

Hans van der Veen, directeur-bestuurder dbieb/Bibliotheken Midden-Fryslân

‘Ik sta graag aan het roer’

Al meer dan veertig jaar loopt Hans van der Veen rond in de bibliotheeksector. In die tijd bekleedde hij verschillende managementfuncties, die hem de kans gaven zijn brede interesses nog verder te ontplooien.

TEKST: ANNE VAN DEN DOOL • FOTO’S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

Was je altijd al een lezer?

‘Ik was eigenlijk meer een speelkind: ik ging niet stilletjes met een boek in een hoekje zitten. Toch was ik ook als kind al lid van de bibliotheek: dat was heel normaal onder mijn leeftijdsgenoten. Op de middelbare school werd ik pas echt enthousiast over de bibliotheek: we hadden weliswaar een schoolbibliotheek, maar die was lang niet zo uitgebreid als de openbare bieb in Sneek. Ik leende niet alleen boeken voor mijn lijst, maar ook geschiedenisboeken die me interessant leken. Ook toen vond ik het al leuk om door de bibliotheek te dwalen en op de gok een boek te pakken. Vervolgens ging ik begin jaren tachtig in Groningen Engels studeren. Het was een tijd van enorme werkloosheid, ook onder mijn vrienden. Toen ik aan mijn vierde jaar zou beginnen, zag ik een vacature om via de centrale bibliotheekdienst in Leeuwarden een documentatiecentrum met krantenartikelen te beheren. Ik besloot die kans te grijpen, en ja: ik werd uitgenodigd en ik mocht beginnen. Misschien is dat wel de belangrijkste beslissing van mijn leven geweest: anders was ik waarschijnlijk vertaler geworden.’

Hoe kwam je vervolgens bij de bibliotheek terecht?

‘Via dat werk kwam ik met verschillende bibliotheekvestigingen in aanraking. Ik mocht zelfs baliewerk doen, waarbij ik in contact kwam met klanten in alle soorten en maten. In kleine vestigingen zag ik bijvoorbeeld brommende boerenjongens binnenkomen die boeken moesten lenen voor school. Al snel kreeg ik de leiding over een eigen team – en dat zonder managementervaring. Ik kreeg de smaak van het leidinggeven te pakken: hoe zorg je ervoor dat het in een team goed georganiseerd is? Ik besloot mezelf bij te scholen met managementcursussen, onder andere bij Nyenrode. Vervolgens maakte ik nog een aantal keer een overstap binnen de bibliotheekbranche – bijvoorbeeld naar de Centrale Bibliotheek Dienst Friesland, de destijdse versie van de huidige POI Fers. Dat vond ik minder leuk dan ik dacht: het was een grote organisatie, die veel controle uitoefende over lokale bibliotheken. Ik had al lang in de bibliotheek van Sneek gewerkt. Ik besloot daarom eind jaren negentig de overstap te maken naar Almere, als manager van verschillende teams. Die stad was toen booming: de bevolking groeide daar zo hard dat we voor onze collecties alles aankochten wat we te pakken kregen. Ook daar maakte ik weer een enorme sprong in mijn ontwikkeling, ook op strategisch niveau. Ik ging ook veel naar het buitenland om te kijken hoe ze het daar deden, en dan met name in Duitsland en Scandinavië. Zeker in Zweden en Finland lopen ze altijd een stapje voor, ook dankzij de positie van de bibliotheek als basisvoorziening in die landen, waardoor er altijd genoeg geld lijkt te zijn voor de bibliotheeksector.

De input van die prachtige bibliotheken konden we gebruiken als inspiratie voor een nieuwe vestiging in Almere, waaraan ook ik mijn steentje mocht bijdragen. Van dat proces heb ik ontzettend veel geleerd, totdat ik in oktober 2005 er een punt achter zette. Ik wilde terugkeren naar het Friese werkleven: in 2004 overleed mijn vrouw, waardoor de noodzaak ontstond meer voor mijn – nog vrij jonge – kinderen te zorgen. We woonden nog steeds in Sneek, dus ik moest altijd vroeg de deur uit en kwam laat thuis – dat wilde ik niet meer. Daarom werd ik regiomanager van de Bibliotheek Súdwest-Fryslân, en daarna van Stichting Bibliotheken Midden-Fryslân, die het bibliotheekwerk verzorgt in gemeenten Leeuwarden en Tytsjerksteradiel.’

Hoe werd je uiteindelijk directeur?

‘De laatste jaren heeft het bibliotheekwerk een enorme transformatie doorgemaakt. Tegelijkertijd hadden we in 2008 te maken met de kredietcrisis, wat zorgde voor een enorme korting op onze budgetten. In één jaar tijd moesten we bijna een half miljoen euro bezuinigen, waardoor we in Leeuwarden drie van

Foto: Marieke Balk

Hans van der Veen: 'Ik heb me altijd zo op mijn plek gevoeld in de bibliotheekbranche. Ik heb nooit de behoefte gevoeld om over te stappen. Ik hoop dat iedereen met zo veel plezier naar zijn werk gaat als ik.'

onze vier vestigingen moesten sluiten. Alleen de centrale vestiging in de Beurs bleef nog over. De Rijksuniversiteit Groningen had echter haar oog op dat pand laten vallen voor een Friese dependance. Op datzelfde moment kwam de Blokhuispoort, tot enkele jaren daarvoor een gevangenis, vrij. De gemeente dwong ons min of meer om daar onze intrek te nemen.
Daar waren we aanvankelijk niet blij mee: het was een weinig uitnodigend gebouw, met dikke, hoge muren en kleine kamertjes. Dankzij allerlei ingrepen is het gelukkig een open en lichte ruimte geworden met een heel bijzondere sfeer, maar het heeft ons wel een hoop energie gekost. Ook de toenmalige directeur viel er begin 2016 door om. Toen nam ik het stokje over, en op die plek zit ik nog steeds. In die functie zie ik hoeveel werk we nog aan de winkel hebben: we hebben in Leeuwarden te maken met grootstedelijke problematiek, terwijl ik me tegelijkertijd ook zorgen maak om de kleinere plattelandsbibliotheken. In onze grote vestiging in Leeuwarden kunnen we onze vijf kernfuncties moeiteloos uitrollen, met een uitgebreide collectie, een theater en studieplekken. Dat lukt ons in een kleine vestiging niet: we zijn al blij als we daar onze collectie kwijtkunnen en een lezing kunnen organiseren.'

Hoe is het om altijd in deze branche te hebben gewerkt?
'Fantastisch. Ik heb me hier altijd zo op mijn plek gevoeld: ik heb nooit de behoefte gevoeld om over te stappen naar een andere branche. Wat ook helpt: in deze branche hebben in de loop der jaren ontzettend veel veranderingen plaatsgevonden. En de overstap naar andere bibliotheekorganisaties heeft ook geholpen om me enthousiast te houden. Daardoor heb ik verschillende culturen meegemaakt: in Sneek de saamhorigheid en het familiegevoel, in de huidige organisatie de efficiency en de gedrevenheid, in Almere de dynamiek en de vrijheid. Als ik dat allemaal bij elkaar zou mogen gooien, krijg je de perfecte bibliotheekorganisatie.
Ik hoop dat iedereen met zo veel plezier naar zijn werk gaat als ik. Alleen dan kun je iets goeds presteren. Ik vind het een plicht van het management om voor zo'n werkcultuur te zorgen, waarin je niet alleen moet leveren, maar je je ook kunt ontplooien. Jammer genoeg is dat lang niet altijd het geval, ook niet in onze sector.'

Hoe zou je je leiderschapsstijl typeren?
'Het management bepaalt het wat, maar de professionals bepalen het hoe. Hen wil ik graag zo goed mogelijk faciliteren om hun werk te doen. Ik heb altijd in managementteams gewerkt. Dat past goed bij mij: ik vind het prettig om het roer in handen te hebben. Tegelijkertijd ben ik een generalist, die zich met allerlei verschillende onderwerpen mag bezighouden. Daarbij wordt een relatief groot deel van mijn tijd opgeslokt door financiële kwesties: we hebben grote tekorten, ook door de dalende ledenaantallen, en daar moeten we iets mee. Veel liever zou ik mijn tijd besteden aan inhoudelijke zaken: hoe behouden we onze collectie voor de toekomst? Hoe bedienen we ons werkgebied zo goed mogelijk? Hoe gaan we laaggeletterdheid tegen? In die zin kijk ik opnieuw jaloers naar Scandinavië, waar onze sector wordt gefinancierd door de overheid en tachtig procent van de inwoners gebruikmaakt van de bibliotheek. Ik hoop dat we die kant in Nederland ook op gaan, met de Netwerkagenda en de daarin beschreven maatschappelijke taken in de hand. We hebben onszelf als branche echt opnieuw uitgevonden: een paar jaar geleden wisten we nog niet welke kant we met zijn allen op moesten. Ik ben trots dat we dat voor elkaar hebben gekregen: als bibliotheeksector hebben we goud in handen. Gelukkig krijgen we daar vanuit de overheid ook steeds meer erkenning en de bijbehorende structurele financiële middelen voor. Dat hebben we ook te danken aan een uitstekende lobby vanuit de KB en de VOB. Hopelijk zijn we daarmee eindelijk verlost van de "eeuwige" bezuinigingen die ons decennialang geteisterd hebben.'

Op welke prestatie van jou en je organisatie ben je het meest trots?
'Dat we bijna vier jaar geleden werden bekroond tot de Beste Bibliotheek van Nederland. Dat was echt een kroon op veertig jaar bibliotheekwerk. Het zorgde ook voor veel bibliotheekbezoeken uit het buitenland, tot aan de Verenigde Staten aan toe, en voor veel trots onder onze medewerkers en vrijwilligers: het was het bewijs dat het al het gedoe meer dan waard was geweest. Die energie hopen we ook de komende jaren zo veel mogelijk vast te houden.'

Heb je hobby's?
'Mijn allergrootste hobby is muziek. Ik speel al sinds mensenheugenis gitaar, en sinds de jaren zeventig in bandjes, tegenwoordig in een band genaamd DeFries. Met sommige leden speel ik al bijna veertig jaar samen; dat zijn vrienden voor het leven. We schrijven ook onze eigen teksten; inmiddels hebben we drie cd's op Spotify staan. In mijn werkkamer staan veertien gitaren naast elkaar. Daarnaast luister ik heel graag muziek. Ook daarin ben ik een generalist: ik luister net zo graag naar luitmuziek uit de renaissance als naar jazz en heavy metal. Ik lees ook heel graag biografieën van muzikanten. Tegelijkertijd overtuigen die verhalen me ervan dat het goed is dat ik nooit professioneel muzikant ben geworden: zo'n leven lijkt toch altijd mooier dan het is. Ik moet er niet aan denken om continu op het podium te staan en te moeten leven met al die onzekerheid, ook financieel. Ik vond ook al vrij vroeg mijn passie in het bibliotheekvak, dat scheelt.'

Lees je ook graag?
'Ook in mijn leesgedrag ben ik een generalist: ik lees alle genres door elkaar. Mijn hart gaat misschien wel het snelst kloppen van factie: fictie vermengd met – al dan niet historische – feiten. Robert Harris is mijn favoriet. Van Nederlands grondgebied houd ik van de humor van de korte verhalen van Maarten Biesheuvel, *De walgvogel* van Jan Wolkers en – mijn favoriete boek – *De komst van Joachim Stiller* van Hubert Lampo. Een boek moet mij zo grijpen dat ik het in één adem wil uitlezen. Die boeken wil ik wel fysiek vasthouden: mijn partner heeft een e-reader, maar dat trekt me niet.
Verder heb ik mijn hele leven fanatiek gesport. Ik tennis nog steeds graag. En ik woon op anderhalve kilometer afstand van het Sneekermeer, we hebben een boot achter ons huis liggen. Daarmee kun je overal komen.

Van televisie houd ik minder. Het aanbod op publieke en commerciële zenders vind ik heel matig, dus we nemen vaak onze toevlucht tot Netflix. Duistere Scandinavische thrillers als *The Bridge* en *The Killing* dwingen mij tot bingewatchen. Al het goede komt uit Scandinavië, zou je kunnen zeggen – hoewel: het lijken me niet altijd opgewekte mensen. Dat kan ik me ook wel voorstellen, als je in een wereld leeft waarin het de helft van het jaar bijna de hele dag donker is.'

Wat je is je favoriete vakantiebestemming?

'We gaan graag naar het zuiden, en dan het liefst naar Italië. Of het nu Toscane of Umbrië is, we voelen ons er altijd op onze plek. Het is zo'n divers land, met een prachtige cultuur, een heerlijk klimaat en fantastisch eten. Daarnaast doen we ieder jaar met vrienden een stedentrip: van New York tot Istanbul en alles ertussenin. Hoewel: inmiddels komt ook de vliegschaamte om de hoek kijken, dus we zoeken het steeds vaker dichter bij huis.'

Foto: uit de privécollectie van Hans van der Veen

Hans van der Veen tijdens een boottochtje met twee van zijn kleinkinderen.

Een kijkje bij onze oosterburen (deel VII*)

Hamburger Öffentlichen Bücherhallen: digitale hotspot

Foto: Von UweRohwedder - Eigenes Werk, CC BY-SA 4.0

De centrale bibliotheek in het voormalige spoorwegpostkantoor aan de Hühnerposten (foto uit 2014).

Hamburg wil de digitale hoofdstad van Duitsland worden. Belangrijk onderdeel van dat plan is het *Haus der Digitalen Welt*, met de bibliotheek en volkshogeschool als hoofdbewoners. Hoe reëel is deze 120 miljoen euro kostende ambitie? Bibliotheekmanager Frauke Untiedt schetst de stand van zaken.

TEKST: EIMER WIELDRAAIJER • FOTO'S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

Laat de naam Hamburg vallen, en voetballiefhebbers beginnen al snel over de memorabele 21ste juni van 1988, de dag dat Marco van Basten in het noorden van Duitsland op aangeven van Jan Wouters het WK-trauma van 1974 de geschiedenisboeken in schoot. 'Het Volksparkstadion is van ons', jubelde tv-verslaggever Evert ten Napel bij het zien van de hossende Oranjesupporters die de overwinning op de *Mannschaft* vierden alsof we eindelijk bevrijd waren van een loden oorlogslast. Intussen is er veel water door de Elbe gestroomd. Het Volksparkstadion in het stadsdeel Altona is onherkenbaar getransformeerd in een hypermoderne voetbaltempel, Duitslands tweede stad werd verrijkt met 's werelds mooiste concertzaal, de Elbphilharmonie. Hamburg geldt als nóg begeerlijker toeristenbestemming dan Berlijn, en Duitsland als geheel is al jaren de stuwende motor van een verenigd Europa.

Twee miljoen inwoners

Bijna twee miljoen inwoners telt Hanzestad Hamburg, de voorsteden niet meegerekend. Deze belangrijkste havenstad van Duitsland werd lange tijd voornamelijk geassocieerd met de beruchte Reeperbahn, waar woeste zeebonken hun opgekropte lusten botvierden op gewillige dames van losse zeden. Tegenwoordig geniet de metropool een heel wat positievere reputatie, dankzij de metamorfose van een grauwe agglomeratie in een bruisende city met vele aantrekkelijke gezichten. Trendy publiek weet het Schanzenviertel, dé uitgaanswijk, te vinden. In Speicherstadt zijn de pakhuizen van weleer omgetoverd in dure appartementencomplexen. En Hamburg ontwikkelt zich, niet te vergeten, in hoog tempo tot digitale hoofdstad van Duitsland. Iets waar de bibliotheek gretig op inspeelt.

Frauke Untiedt, *Leiterin* van de Öffentlichen Bücherhallen Hamburg: 'Het is op dit moment razend druk bij ons door alle activiteiten die er in de bibliotheek plaatsvinden. Het lijkt wel alsof de mensen willen inhalen wat er tijdens de lockdown niet in zat. We hebben zelfs al een paar keer "nee" moeten verkopen, omdat we gewoonweg vol zitten. Maar u hoort mij niet klagen, want dat is tenslotte wat je als bibliotheek graag wilt zijn: *hotspot* in het stedelijk weefsel.
Zoals u wellicht weet, mogen bibliotheken in Duitsland op zondag niet open zijn. Naar het voorbeeld van de Zentral- und Landesbibliothek Berlin zijn wij sinds een jaar wel open, niet als bibliotheek, maar als activiteitenlocatie. Op die activiteiten, begeleid door vrijwilligers, kwamen de afgelopen twaalf maanden ruim 60.000 bezoekers af. Inclusief gezinnen die 's winters graag ergens onderdak vinden zonder dat ze meteen de knip moeten trekken.'

U geeft sinds september 2019 leiding aan de bibliotheek, maar trad er in 2007 in een andere functie al in dienst. Wat is de grootste verandering in die zestien jaar geweest?
'We hebben geleerd dat we er niet in de eerste plaats voor boeken zijn. Toen ik hier kwam te werken, zaten we net in de omslag van handmatige uitleen en inname naar automatisering van het

Foto: Körber-Stiftung/Nicole Keller

Frauke Untiedt, Leiterin van de Öffentlichen Bücherhallen Hamburg.

proces. Zodoende kwam er tijd vrij om onze medewerkers bij andersoortige werkzaamheden in te zetten. Weliswaar hebben we in die tijd ook afscheid genomen van een aantal collega's die door de omslag boventallig waren geworden, maar zij die bleven werden geschoold in nieuwe vormen van dienstverlening. Sindsdien worden al onze informatiemedewerkers elk jaar opnieuw (bij)geschoold, waarbij de laatste jaren de nadruk ligt op hun inzet bij activiteiten. Inmiddels zijn we ons er zeer van bewust dat de bibliotheek uit drie zuilen bestaat: boeken, gebouw en de activiteiten in dat gebouw. Deze drie elementen schragen de bibliotheek.'

Niet lang nadat u de leiding van de bibliotheek overnam, kon u de deuren alweer sluiten vanwege de coronapandemie. Heeft dat een impuls gegeven aan uw digitale diensten?
'Absoluut. We hadden al een *e-learning* cursus voor medewerkers waarin alle digitale diensten van de bibliotheek centraal staan. Daar hadden reeds een kleine tachtig personen aan deelgenomen, die zich hebben bekwaamd in ons aanbod van databanken, *e-books*, *e-audio's*, et cetera. Tijdens de *lockdown* heeft ook de rest van het personeel deze cursus gevolgd. Als management hebben we in die periode gezegd: jullie gaan niet thuiszitten en niks doen. We gaan niet duimen draaien. Wie salaris krijgt, krijgt ook huiswerk mee.'

De aandacht van Bibliotheekblad werd getrokken door de kop boven een artikel in het Hamburgse Abendblatt, die luidde: *'Na de Elbphilharmonie* (de beroemde nieuwe concertzaal, red.) *krijgt Hamburg nu ook een bibliotheek-Elphi'*.

Dat klinkt veelbelovend. Wat houdt dit project precies is?
'Het idee is dat zowel onze hoofdvestiging aan de Hühnerposten 1 in Hamburg als de plaatselijke hogeschool behoefte heeft aan meer ruimte voor digitale ontplooiing. De bedoeling is dat we samen tot nieuwe huisvesting komen en dat we door die krachtenbundeling meerwaarde creëren. Beide instellingen zijn wijdvertakt in de stad. Gemeenschappelijk doel is dat we ons publiek op speelse wijze vertrouwd maken met digitale ontwikkelingen, waarbij we allebei kunnen kiezen voor verschillende methodes. De gekozen werktitel van dit project, *Haus der digitalen Welt*, suggereert wellicht dat we afscheid nemen van onze traditionele media, maar dat is niet zo. We streven naar een prachtig gebouw met een veelzijdig aanbod en een gastvrij karakter, en dat je als je weer naar huis gaat op digitaal gebied meer geleerd hebt dan je van tevoren voor mogelijk hield.'

Het plan getuigt van weinig bescheiden ambities: *'Een plek die uniek is in Duitsland, waar digitalisering kan worden ervaren en geleerd?'* en: *'Wij willen binnen tien jaar de digitaliseringshoofdstad van Duitsland zijn.'* Grote woorden. Hoe denkt u die waar te maken?
'Dat zie ik niet als opgave voor de bibliotheek en de volkshogeschool alleen, maar als taak voor de hele stad. Hamburg is voor de zoveelste keer op de eerste plaats gekomen bij een verkiezing van *smart cities*. Er heerst hier een cultuur om samen met bedrijven en andere partners innovatie van de grond te trekken. Firma's die in Hamburg hun thuisbasis hebben, stimuleren vernieuwing in brede zin, en wij willen daar ons steentje aan bijdragen.'

Foto: Christoph Keller

Is er al een locatie gekozen voor dat *Haus der Digitalen Welt*?
'Nee, daar is nog geen beslissing over genomen, maar het zal sowieso een goed bereikbare plek in de binnenstad zijn. Alles wat we nu aanbieden, moet ook daar te vinden zijn. En op digitaal gebied uiteraard nog veel meer dan dat. Zowel de bibliotheek als de volkshogeschool behoudt bij de overgang haar zelfstandigheid. Zelfs al zouden we dat anders willen, het kan niet eens, want de volkshogeschool is een *Landesbetrieb*, en wij zijn een privaatrechtelijke stichting, iets wat in Duitsland uitzonderlijk is voor een bibliotheek.'

Geeft die organisatievorm u meer handelingsvrijheid?
'Ja. We kunnen sneller beslissen. We krijgen van overheidswege een vast bedrag en bepalen met het stichtingsbestuur wat we daarmee doen, ook in commerciële aangelegenheden.'

Ziet u de toekomst van de bibliotheek als louter digitaal?
'Zeker niet. Zonder twijfel is onze toekomst ook fysiek. Het beste bewijs zijn al die mensen die op onze activiteiten afkomen. De mens is een sociaal wezen dat niet alleen gedijt achter een beeldscherm. Om digitaal aantrekkelijk te zijn, moeten we ook een fysiek aantrekkelijke plek hebben. Een plek waar je nieuwsgierigheid geprikkeld wordt, waar je met anderen in gesprek raakt, waar je uitgedaagd wordt om dingen uit te proberen, te ontdekken.'

***Haus der Digitalen Welt* wil ook een derde plek zijn?**
'Zonder meer. In 2020 hebben we samen met Aat Vos onze centrale bibliotheek op de schop genomen. Aat wees me tijdens die exercitie op de behoeftepiramide van de Noorse omgevingspsychologe Aga Skorupka. Onderaan haar piramide staan *visibility* en *access*, dat wil zeggen: de zichtbaarheid en de toegankelijkheid van een organisatie moeten gewaarborgd zijn. Daarboven komt *utility*, goede bruikbaarheid, gevolgd door *safety* en *security*, men moet zich veilig en welkom voelen, gevolgd door *comfort*, hetgeen betekent dat de bezoeker zich fysiek en mentaal op zijn gemak voelt. Volgens Aat moet je daar nog *experience* en *engagement* aan toevoegen, wat wil zeggen dat iemand ergens zo veel beleeft dat hij of zij zich, net als een voetbalsupporter, gaat vereenzelvigen met jouw instelling. Met uitzondering van dat laatste stadium zijn wij, eerlijk gezegd, al best ver bij het bouwen van die piramide.'

Wat betekent de komst van *Haus der Digitalen Welt* voor uw medewerkers. U vertelde al over de cursus die ze volg(d)en, maar dit gaat ongetwijfeld nog een paar stappen verder.
'Dat is zo, maar ik ben ervan overtuigd dat we die klus klaren. Deze club wordt gekenmerkt door grote interesse in verandering en vernieuwing. De afgelopen dertig jaar heeft de bibliotheek zich telkens weten aan te passen aan ontwikkelingen. Mijn voorgangster, Hella Schwemer-Martienssen, heeft noodgedwongen meer dan twintig filialen moeten sluiten. Ook die pijnlijke periode hebben we doorstaan. We zijn een paar keer met het stadsbestuur in aanvaring gekomen. Dat heeft ons geleerd dat veranderingen ons sterker maken.'

Net als veel andere bibliotheken zult ook u meerdere oudere medewerkers hebben. Dat zijn doorgaans niet degenen die staan te springen om weer een vernieuwingsronde.
'We hebben de laatste jaren een verjongingsslag gemaakt en de oudere collega's zijn allemaal met de digitalisering van de bibliotheek in aanraking gekomen. Als voorbeeld noem ik iemand die tien jaar ouder is dan ik, maar die kinderen wel vertrouwd maakt met digitale media. Het gaat erom dat je niet stilstaat, dat je je belangstelling behoudt. Als je in deze instelling werkt kan het niet zo zijn dat je zegt: het zal mijn tijd wel duren, al die nieuwigheden laat ik lekker aan me voorbijgaan. Dan kun je beter een andere baan zoeken.'

In publicaties over *Haus der Digitalen Welt* valt vaak de naam *Oodi*, de centrale vestiging van de bibliotheek in Helsinki, die op 5 december 2018 openging. Wat spreekt u daarin aan?
'Dat men een derde van die enorme bibliotheek heeft gereserveerd voor het uitproberen van dingen vind ik geweldig. Daarin gaat men nog verder dan Dokk1 in Aarhus, dat sterker gericht is op de interactie tussen mensen en in die zin minder een laboratorium. Waar we in Hamburg op mikken, is allerlei ruimtes waar het publiek kan programmeren. Hoe dat in de praktijk zal uitpakken, weten we nog niet. Misschien gebeurt dat over tien jaar wel met behulp van grote aanraakschermen waarop mensen van alles heen en weer schuiven. Als dat het geval is, zullen dergelijke apparaten in onze nieuwe bibliotheek voorhanden zijn.'

Ik las dat de kosten van het project geraamd worden op 120 miljoen euro. Een smak geld in een tijd dat de oorlog in

Oekraïne de energieprijzen doet exploderen en de inflatie door het dak gaat. Met als gevolg dat een economische recessie steeds aannemelijker wordt.
'Dat alles baart inderdaad zorgen. Maar niet alleen dat, want we concurreren met veel andere projecten. Als we het bedrag dat u noemde over twee jaar nodig zouden hebben, konden we dit project wel op onze buik schrijven. Ik denk dat realisatie van ons plan voor 2030 onhaalbaar is, maar wie weet hoe we er over zeven jaar voorstaan? Los daarvan: dit project reikt verder dan Hamburg, waar de coalitie van SPD en Grünen het initiatief steunt; het heeft ook de steun van het rijk waar dezelfde partijen in de regering zitten.'

Zijn de burgers van Hamburg ook blij met het plan?
'Binnenkort gaan we de inwoners van deze stad vragen naar hun wensen. We gaan inventariseren waar men behoefte aan heeft, en dat zo goed mogelijk in kaart brengen.'

Wat zou de komst van *Haus der Digitalen Welt* betekenen voor de 32 filialen?
'Ik wil niet dat het *Haus* ten koste gaat van onze nevenvestigingen. In plaats daarvan wil ik dat zij meeprofiteren van deze ontwikkeling. Waar ik aan denk, is een soort *HddW on Tour*. Wat we centraal doen, gaan we ook decentraal aanbieden. Dat kun je nog eens stimuleren door medewerkers te laten rouleren, door hen ervaringen te laten uitwisselen. Bovendien ben je bij het aanbieden van digitale diensten niet afhankelijk van een fysieke plek. Als voorbeeld wijs ik op de robot Dino, die nu al in de bibliotheek te vinden is, en die kinderen van huis uit kunnen programmeren. Of Dino dan in de centrale bibliotheek staat, in een filiaal of elders, doet er niet toe. Elk kind dat toegang heeft tot internet kan hem programmeren. Niet alleen in Hamburg, maar in heel Duitsland.'

Enkele jaren geleden maakte de Bibliotheek Hamburg furore met haar kinder- en jeugdbibliotheek. Wat is er sindsdien op dat vlak gebeurd?
'Op dat vlak zitten we middenin een omslagfase. De kinderbibliotheek gaan we in 2024 herinrichten. Sinds 2021 is een speciaal team daarmee belast. Men bezoekt kinderopvangcentra en scholen om te achterhalen wat kinderen van de bibliotheek verwachten. Moeilijker ligt het bij de jongeren. Zij zitten langer op school dan vroeger en hebben dus minder vrije tijd, die ze voorheen vaak in de bibliotheek doorbrachten. Onze jeugdbibliotheek was volledig ingericht naar de vrijetijdswensen van jongeren. Nu zitten ze tot 16.00 uur op school. Hoe we dat probleem tackelen, weet ik nog niet. Het is niet zo dat jongeren ons niet meer weten te vinden. Ze komen nog wel, maar ze zitten niet langer in de jeugdbibliotheek. Ze zitten tegenwoordig op bovengelegen etages te studeren, werken aan hun scripties. Met een fles cola op tafel, wat natuurlijk oké is. Ook hier zijn we op zoek naar een leeromgeving waar je dingen kunt uitproberen. Denk aan een atelier waar groepen leerlingen samen natuurkundeproeven kunnen doen. Via digitale communicatiemedia zouden groepen in andere steden of docenten hen daarbij kunnen assisteren.'

Immigratie, diversiteit, duurzaamheid, klimaatverandering: hoe reageert u als bibliotheek op dergelijke actuele thema's?
'Dankzij een overheidssubsidie hebben we gedurende vier jaar onderdak kunnen bieden aan een medewerker voor interculturele samenwerking. Iemand die mensen met een andere culturele achtergrond naar de bibliotheek tracht te lokken. Dat project loopt nu af, maar dat neemt niet weg dat we ons blijven beijveren om met de verschillende *community's* in de stad in contact te komen. Het aanleggen van netwerken is daarbij cruciaal. De komende jaren is een van onze speerpunten dat we als werkgever

Foto's pagina 56-57: Christoph Keller

aantrekkelijker willen zijn voor mensen met een migratieachtergrond. Wij zijn nog te veel zoals ik: vrouwelijk, wit en vijftig. We hebben meer vrouwen met een hoofddoek nodig, meer mannen met donker haar en meer personen met een donkere huid, omdat dit de realiteit van de stad Hamburg beter weerspiegelt. We willen deze mensen niet alleen als bezoeker verwelkomen, maar ook als medewerker. Om dat te bewerkstelligen, moeten we flexibeler worden wat betreft de door ons vereiste kwalificaties. Jongeren die de Duitse taal nog niet helemaal machtig zijn, moeten we meer kansen bieden. Daarvoor moeten we dieper in de *community's* doordringen, zodat de mensen die we zoeken zien dat het ons ernst is.'

De Amerikaanse bibliotheekgoeroe David Lankes is van mening dat de tijd van de neutrale bibliotheek voorbij is. Hij vindt dat de bibliotheek partij moet kiezen voor de kansarmen.
'Hij heeft helemaal gelijk. Elke horde die er is om de bibliotheek binnen te gaan, is er een te veel. Afgelopen zomer hebben we een workshop gehouden over het thema daklooosheid. We begroeten dag in, dag uit mensen in deze bibliotheek die geen eigen woning hebben. Velen van hen stinken niet, zoals het cliché wil, ze zijn uitstekend gekleed, maar hebben geen huis. Die mensen komen niet in aanmerking voor een bibliotheekpas omdat ze geen adres hebben. Dat kan toch ook anders? Laten we deze hindernis uit de weg ruimen.'

Een andere Amerikaanse bibliotheekgoeroe, Nina Simon, is voorvechter van de community library. Zij stelt dat enkel die bibliotheek zal floreren die stevig geworteld is in de plaatselijke gemeenschap en die met deze tot verregaande participatie komt.
'De medewerkster voor interculturele participatie die ik zojuist noemde, heeft zich in haar aanpak gebaseerd op het *of/by/for all*-principe van Nina Simon. Hetzelfde geldt voor onze filialen. Elke vestiging heeft de opdracht om elk jaar een specifieke doelgroep aan te spreken waarmee men nog niet eerder contact heeft gehad. Dat lukt op de ene plek beter dan op de andere, maar inmiddels zijn we in gesprek met veel groepen die ons eerst links lieten liggen. Omdat bij hen het idee heerste dat ze bij ons niet welkom waren. Begrijpelijk, want in veel culturen is er geen sprake van een schriftelijke maar van een orale traditie, en waarom zou je dan naar de bibliotheek gaan, een instelling die je associeert met boeken? Laten wij dan de eerste stap zetten. Vroeger zeiden we: ons deur staat open, ze kunnen toch binnenkomen? Dat klopt, onze deur staat open, maar wij moeten naar buiten stappen en hen binnenhalen.'

Stel dat ik u over drie jaar nog eens spreek. Waar staat uw bibliotheek dan?
'Dan is er duidelijkheid over het *Haus der Digitalen Welt*. In 2023 moet ik een nieuw bibliotheekconcept schrijven, met duurzaamheid als rode draad. In 2025 zullen de eerste resultaten daarvan zichtbaar zijn. Hopelijk heb ik dat jaar ook geld gekregen om een aantal filialen te saneren. En hopelijk is de overheid het tegen die tijd evenzeer met me eens dat een groeiende stad een groeiend aantal bibliotheekvestigingen vereist.'

***Naschrift redactie**
Eerdere afleveringen in deze serie:
Bibliotheekblad 2-2022: Stadtbibliothek Paderborn.
Bibliotheekblad 3-2022: Stadtbibliothek Gütersloh.
Bibliotheekblad 4-2022: Stadtbibliothek Köln.
Bibliotheekblad 6-2022: Stadtbüchereien Düsseldorf.
Bibliotheekblad 9-2022: Stadtbibliothek Gütersloh.
Bibliotheekblad 1-2023: Stadtbibliothek Stuttgart.

Community librarian

Rianne van Melik en Jamea Kofi van de Radboud Universiteit doen onderzoek naar openbare bibliotheken als sociale infrastructuur. In deze column bespreken ze om beurten hun belangrijkste bevindingen; de ene maand hanteert Rianne de pen, de daaropvolgende column is van Jamea.

Bibliotheken maken een grote transformatie door; ze veranderen van boekenbieb naar 'mensenbieb'. Met deze ontwikkeling is het concept *community librarianship* in zwang geraakt. Geïnspireerd op onder meer het werk van professor David Lankes worden wereldwijd 'klassieke' bibliothecarissen omgeschoold tot *community workers*. Bij community librarianship gaat het erom dat er wordt gewerkt *met* – en niet *voor* – groepen in de samenleving om beter aan te sluiten bij hun behoeften. Deze trend heeft de dagelijkse praktijk van het werken in de bibliotheek flink veranderd.

TEKST: RIANNE VAN MELIK (RIANNE.VANMELIK@RU.NL), GEOGRAFIE, PLANOLOGIE & MILIEU (GPM), RADBOUD UNIVERSITEIT, NIJMEGEN. ZIE OOK TRANSFORMINGLIBRARIES.NET

Er zijn allerlei wetenschappers die praktijken hebben gedefinieerd; wat hun *practice theories* gemeen hebben, is dat het om een combinatie van elementen gaat. Bijvoorbeeld volgens de Britse sociologe Elisabeth Shove worden praktijken bepaald door competenties (*competence*) van mensen, maar door ook materialiteiten (*materiality*) en betekenissen (*meaning*). Denk aan autorijden: hoe je een auto bestuurt hangt af van zowel je rijvaardigheid en verkeerskennis als van het automerk, de kwaliteit van het wegdek, de verkeersdrukte en de betekenis die autorijden voor jezelf en de samenleving heeft, zoals een gevoel van vrijheid of onduurzaamheid.

Met dit raamwerk in ons achterhoofd onderzocht Merijn Hazeleger – masterstudent Human Geography – de dagelijkse praktijken van bibliotheekmedewerkers die de post-hbo-opleiding *community librarianship* van OnderwijsNext hebben gevolgd. Hij sprak met personeel van vier Nederlandse bibliotheken en liep een dag met hen mee. Samen publiceerden we zijn bevindingen onlangs in het tijdschrift *Journal of Librarianship and Information Science*.

Uit het onderzoek blijkt dat er tal van 'nieuwe' activiteiten voor de gemeenschap in en door de bibliotheek worden georganiseerd: van kledingruilbeurzen tot FIFA-toernooien met penaltyschieten op de parkeerplaats. Zo'n mensenbieb zijn vergt bepaalde sociale vaardigheden en kennis over het bouwen van *communities* bij het personeel, zoals centraal staat in OnderwijsNext's opleiding. Naast deze competenties zijn materialiteiten zeker zo belangrijk. Strategisch gepositioneerde tafels en stoelen kunnen bezoekers uitnodigen tot een langer verblijf. Verrijdbaar meubilair en flexibele wanden zorgen voor open ruimtes tijdens drukke activiteiten, maar ook hoekjes om afgeschermd TikTok-dansjes te kunnen oefenen. Ondanks deze flexibiliteit blijkt ruimte vaak een beperkende factor. De bibliotheek waar ik als vrijwilliger werk bestaat uit één grote ruimte, waardoor potentieel gevoelige IDO-gesprekken in het openbaar moeten plaatsvinden. Er bestaan akoestische office units (zelfs met nanocoating tegen bacteriën, schimmels en virussen!), maar daar is geen plaats voor. 'Dan moeten we die gesprekken maar in het mindervalidentoilet houden', grapte iemand onlangs. Drie van de vier onderzochte bibliotheken zijn gehuisvest in een multifunctionele accommodatie waar meer ruimte beschikbaar is, maar vaak tegen extra huurkosten.

Community librarians lopen tegen meer barrières aan, zoals een sceptische houding bij collega's over de nieuwe betekenis van de bibliotheek. Dit varieert van management dat de opleiding in twijfel trekt of er geen budget voor over heeft tot collega's die niet willen luisteren of zeggen geen tijd te hebben om hulpvragen te beantwoorden. Het bijna dagelijks moeten overtuigen van het maatschappelijke belang gaat verder buiten de bibliotheekmuren, zoals 'verkooppraatjes' aan subsidieverstrekkers als gemeenten. 'Wij brengen zo veel dat zij vaak niet zien', verzuchtte een van de respondenten, terwijl een andere net zo lang bezig was met het beantwoorden van een hulpvraag als met de online registratie ervan. Dit alles roept begrijpelijk veel frustratie op. Het bereiken van de maatschappelijke missie van de bibliotheek gaat daarom verder dan kennis opdoen en uitwisselen. Het vergt een continue wisselwerking tussen competenties, beschikbare tijd, ruimte en middelen, en het managen van verwachtingen.

Naschrift

Zie ook: Van Melik, R. & M. Hazeleger (2023), Routinised practices of community librarians: Daily struggles of Dutch public libraries to be(come) social infrastructures. *Journal of Librarianship and Information Science*. DOI: 10.1177/09610006221149203.

Congres Bibliotheken en Musea: Samenwerking loont!

Vrijdag 16 juni 2023: Cultuur Historisch Centrum De TIID (Bolsward)

Steeds meer bibliotheken en musea of andere erfgoedinstellingen werken intensief samen. Soms zitten beiden in dezelfde multifunctionele accommodatie (bijvoorbeeld Cultuur Historisch Centrum De TIID, CODA, en Rozet), maar er zijn ook veel samenwerkingsverbanden tussen organisaties die niet in hetzelfde gebouw zitten. Tijdens dit congres georganiseerd door **Bibliotheekblad**, **CHC De Tiid** en **Bibliotheken Mar en Fean** (vestiging Bolsward) gaan we dieper in op deze samenwerkingsverbanden en zullen tal van geslaagde voorbeelden belicht worden. Uiteraard is er alle gelegenheid tot het stellen van vragen.

Doelgroep

Mensen werkzaam in bibliotheken, musea en andere erfgoedinstellingen zoals archieven.

Locatie

Het congres wordt gehouden in Bolsward, in het monumentale stadhuiscomplex waar Cultuur Historisch Centrum De Tiid gevestigd is. Naast het congres bieden wij in samenwerking met VVV-informatiepunt Bolsward ook de mogelijkheid van een compleet arrangement aan, inclusief diner en één of twee overnachtingen. Dit geeft u de kans om in het weekend het prachtige eeuwenoude Bolsward (Boalsert), hart van de Friese Elfsteden, op uw gemak te verkennen.

Kosten

Een toegangskaart kost €149,95 inclusief een goed verzorgde lunch en overige catering. Het is ook mogelijk om een kaartje kopen inclusief 's avonds een diner bij *Blend Eten & Drinken* in de Oude Waag van het stadhuis.

Programma

Het programma bestaande uit een plenair gedeelte en workshops, is nog volop in ontwikkeling. Zodra het programma bekend is, zullen we dit communiceren via Bibliotheekblad (website, blad en sociale mediakanalen). Sprekers zijn onder andere vertegenwoordigers van Atlas Research, CODA, LocHal (Tijdlab), Rozet en Rijnbrink. Dagvoorzitter is Evi Savelkouls, programmamanager en bibliothecaris bij de Noord Oost Brabantse Bibliotheken (NOBB).

Aanmelden

U kunt zich voor dit congres aanmelden via www.detiid.nl/agenda
Op deze pagina vindt u ook alle informatie.

Adres
Cultuur Historisch Centrum De Tiid
Jongemastraat 2 8701 JD Bolsward
www.detiid.nl
info@detiid.nl

VAKBLAD VOOR DE BIBLIOTHEEKSECTOR
Bibliotheekblad

cultuur historisch centrum de tiid

de Bibliotheek
Bibliotheken Mar en Fean

justspark

Werk met een flexibele IT-oplossing die bij jullie past.

Met ruim 25 jaar ervaring en een partnerschap met meer dan 200 vestigingen is Justspark dé IT-specialist voor bibliotheken.

Onze oplossingen bieden bibliotheken de mogelijkheid om te voldoen aan de steeds veranderende behoeften van hun medewerkers. Onze geavanceerde it-oplossingen maakt het mogelijk om altijd en overal toegang te hebben tot de bibliotheek die medewerkers in staat stelt om te werken wanneer het hen uitkomt. Neem contact met ons op voor meer informatie over hoe je flexibel werken kunt realiseren met onze IT-oplossingen.

088 472 3426
info@justspark.com